

Programma-evaluatie van de Glen Mills School

Amsterdam, 1 oktober 2004

Nelleke Hilhorst
Eva Klooster

Met medewerking van:
Bram van Dijk
Guido Walraven

COLOFON

© 2004 WODC

Postadres WODC:
Postbus 20301
2500 EH Den Haag
www.wodc.nl

adres DSP-groep:
Van Diemenstraat 374
1013 CR Amsterdam

E-mail dsp@dsp-groep.nl
www.dsp-groep.nl

September 2004

Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd en/of openbaar gemaakt door middel van druk, fotokopie, microfilm of anderszins, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van het ministerie van Justitie/WODC.

Tekst: N. Hilhorst, E. Klooster, B. Van Dijk
Vertaling: Language Lab
Druk: Appelbloesem Pers, Amsterdam

Opdrachtgever: Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum,
ministerie van Justitie

Het rapport is te downloaden vanaf de website
www.dsp-groep.nl

Inhoudsopgave

Summary	5
Samenvatting	11
Voorwoord	17
1 Inleiding	18
2 Beschrijving programma Glen Mills School	22
Inleiding	22
2.1 Doelgroep	22
2.2 Doelstelling	22
2.3 Werkwijze	23
2.4 Karakterisering en essentiële onderdelen van de werkwijze	24
2.5 Fasering programma	30
2.6 Personeel	33
2.7 Beperking persoonlijke vrijheden	34
3 Instroom en plaatsing	39
3.1 Toelatingscriteria van de Glen Mills School	39
3.2 De beoogde doelgroep	40
3.3 Selectieprocedure	41
3.4 Aantal en kenmerken geplaatste jongeren	42
3.5 Bereikte versus beoogde doelgroep	48
3.6 Redenen verschil beoogde doelgroep en geplaatste jongeren	49
3.7 Resultaten beoogde en bereikte doelgroep	50
3.8 Conclusies	50
4 Imago en samenwerking	52
4.1 Vooraf	52
4.2 Imago van de GMS	52
4.3 Redenen om al dan niet in de GMS te plaatsen	54
4.4 De samenwerking	56
4.5 Samenvatting en conclusies	57
5 Interviews jongens	59
5.1 Vooraf	59
5.2 De sterke en minder sterke onderdelen van het programma	60
5.3 Waardering van het gefaseerde programma	66
5.4 Effecten van het programma	68
5.5 Samenvatting en conclusies	69
6 Programma-evaluatie	72
6.1 Verantwoording	72
6.2 Theoretische onderbouwing (programmaontwerp)	73
6.3 Selectie en indicatie	81
6.4 Werkwijze	83
6.5 Effectieve methoden	86
6.6 Fasering, intensiteit en duur van het programma	90
6.7 Continuïteit van het programma	91

6.8	Randvoorwaarden (materieel en personeel)	93
6.9	Programma-integriteit: de interventie wordt uitgevoerd zoals beoogd	95
6.10	Doorlopende evaluatie	97
6.11	Samenvatting en conclusies	97
7	Conclusies en aanbevelingen	102
	Bijlagen	
Bijlage 1	Literatuuronderzoek	106
Bijlage 2	Gebruikte literatuur	117

Summary

Introduction

The Glen Mills School has been operating in the Netherlands for 5 years now. While initially only the Ministry of Health, Welfare and Sport subsidized (50) places, the Ministry of Justice (Custodial Institutions Service) also started with the purchase of (100) places in 2001. Starting in 2003 the Ministry of Health, Welfare and Sport switched to the structural subsidy of 50 places.

At year-end 2004, the Ministry of Justice must decide whether to make a structural purchase of the Justice places. This is the one of the reasons for this study, which devotes a lot of attention to preparing, applying and weighing (the elements of) an assessment framework.

Depending on the results of this study, the Ministry of Justice / Research and Documentation Centre will decide whether to perform an effect evaluation.

The Glen Mills School

The objective of the Glen Mills School's (GMS) approach is to restructure anti-social behaviour of youth into pro-social behaviour. Through a positive group culture, the Glen Mills tries to restructure the norms and values of the street that boys know from their past. The most important elements in achieving this goal are peer pressure, positive normative culture, confrontations, hierarchy, student participation, participation in a clear and structured programme from early in the morning to late at night and the offer of a good education. The youth themselves (called students) are responsible for a positive normative culture in the group. In addition to acquiring other behaviour, education is a core objective. The intention is to provide the students with an individual educational programme at their own level and their own pace. The basic assumption of the Glen Mills School is that youth are not bad, but have done bad things. Six status levels with their own privileges stimulate youth to rise in the hierarchy.

The GMS emphasizes the value of the absence of fences and barred windows. This enables students to learn to take responsibility for themselves and for others. Nevertheless, innumerable measures are taken to ensure that the boys do not run away (a roll-call every twenty minutes; everything organized in groups of at least three boys; no confidential relationships between the boys and staff/fellow students; coaches devote a lot of time to monitoring safety).

A youth receives follow-up supervision (declining in intensity) for 18 months after leaving the school. The objective of the follow-up supervision is to help youth integrate into society as rapidly and as adequately as possible.

Of the boys in the follow-up supervision process, an estimated 56% are doing well; 18% are struggling and 26% (probably) have relapsed (have been arrested)¹.

Note 1 Figures are derived from an internal report from the Process Supervision Unit (May 2004); it involves an estimate of the recidivism of 117 former students who left the Glen Mills School between 3 months and 3 years.

Study

The study consists of 5 sections:

- 1 literature search (on effective programme components)
- 2 intake and placement analysis
- 3 image and cooperation
- 4 interviews with former students of the Glen Mills School
- 5 programme evaluation

Literature search

For a responsible evaluation of the Glen Mills School programme, an *assessment framework* was set up, based on available literature (meta-evaluations) on effective factors that were found in tackling problematic youth. This framework is primarily based on '*What works*'². This assessment framework includes a large number of factors on which the Glen Mills School is scored. However, not all questions are of equal significance. The factors are weighted, based on the literature. Of the 19 factors that are most important in criminal intervention, the factors that the programme satisfies were distinguished by those that were met to a high or reasonable degree and those that were not/or hardly met (see table 1).

Intake and placement analysis

The intake in the Justice positions remains behind the objective. In 2003, 43 boys were placed by order of the Ministry of Justice, some (14) of whom were placed with the original placement titles (conditional) PIJ or OTS. Of the 100 Justice positions, 69 were occupied as of 1 February 2004. In the initial years, intake remained behind expectations. Due to the lagging intake, placement options were expanded and placement of 'multiple offenders' was also permitted via Justice, but this (still) has insufficient results. Twenty-nine boys were placed via this 'stamp procedure' in 2003. This group fits well with the GMS approach.

The disappointing intake is particularly attributed to:

- the duration of the GMS approach (the duration of the GMS programme (minimum of 18 months) in relation to the sentence is an impediment for placement officials and judges);
- the contra-indications (the exclusion of a large part of the psychiatric issue ensures that Justice cannot place nearly as many PIJ boys within the GMS);
- problems that placement officials have with certain aspects of the approach (image of tough approach and incidents described by the media);
- image among youth (considered in the decision by placement officials, the Public Prosecutor and judges. According to placement officials, youth prefer a short detention punishment rather than placement in the GMS, "where they have to do a lot" and which is far from home) and
- the age limit for placement is 16.5 years (to ensure that youth can complete the 18-month programme before their 18th birthday).

Note 2 English What Works principles: Programme Accreditation Criteria, from the Correctional Services Accreditation Panel, London, August 2003.

In deciding on structural purchasing, it is important to look at the options of increasing the number of placements via the Custodial Institutions Service. A GMS employee states that a quicker intake would have endangered the (positive normative) culture.

The placement institutions value the clear and stringent selection procedure, improving the chance that the selected youth can manage the difficult programme.

Image and cooperation

The GMS image is two-fold: on the one hand the GMS is seen as an opportunity for normally talented, group-sensitive boys who have already been part of other programmes without success, while on the other hand it has the image of the tough American approach, which has a number of disadvantages.

The cooperative partners are pleased about the cooperation (that has been intensified and improved since the beginning); it has also been observed that the placement officials receive few options for separate contact with their boys. The placement officials assess the cooperation regarding the registration as highly positive. They are also pleased with the admission procedure.

A number of placement officials have experienced that the youth they placed ran away and in a few cases boys said they were physically treated heavily-handedly. The follow-up process is assessed as moderately positive: points for improvement concentrate on a return to the family and a better information exchange with the other institutions.

Interviews with former students

A split image of the GMS also emerges from interviews with 7 former students. Former students believe that the GMS is a tough programme and they all experienced it as very difficult – certainly during the first six months. For a number of students, the difficult period lasted as long as 18 months. The fact that youth hardly see family, cannot openly talk about emotions, have little supervision in dealing with emotions and must accept constant confrontations (also from younger students) is experienced as difficult. Measures such as not being allowed to have personal possessions, feedbacks, holdings and group processes are also difficult. In their view, not all staff members are competent in coaching.

On the other hand, the youth value the educational opportunities in the GMS, and the possibility to participate in sports and work on modules that focus on the ability to do things independently (finances, insurance). They also learn to respond less impulsively. They say they can offer better resistance to peer pressure from old friends (which all youth have to deal with). After their period at the GMS, the boys still see the GMS as a very difficult programme. But they also see the other side: thanks to the GMS, they believe they have had opportunities they would not have had otherwise.

The transition to society is not always simple. Boys still need support, particularly in arranging education and finding work or housing. It appears that the intensity of the supervision process has to be adjusted to the individual.

Of the seven boys interviewed, two were able to apply skills learned at the GMS immediately (have work and a good relationship at home), three are still in the 'starting phase' (temporary work, starting new education, still recently released from the GMS) and two are having difficulty returning to society and finding work and housing. These boys are still unable to cope for themselves. They are still strongly tempted to revert to their old behaviour. The GMS has taught boys to resist peer pressure from 'the outside'. All boys say they are now more capable of doing so. However, two boys indicate that they are tempted to earn money through criminal activities (one due to the lack of housing and the other due to the lack of work and because criminality simply yields more than a low-paying job or unemployment benefits). The interviewed boys indicate that the former students are at a crossroads: they can make good use or poor use of the skills learned. The boys mention the expected punishments, now that they are of adult age, as well as the (re-established) relationship with parents as the most important reasons not to revert.

Programme evaluation

An assessment framework was developed for the programme evaluation. Based on the assessment framework, a description was made of the degree in which the factors present in the GMS are determining factors for the effectiveness³ of the programme according to broad scientific research.

The assessment framework consists of 9 main elements; each main element has a number of assessment criteria. A total of 43 factors were assessed in the programme evaluation; 19 of these factors were considered to have greater influence on the effectiveness of the programme than the other factors.

The following are the most important findings from the programme evaluation summarized for these 19 factors. A breakdown was also made into factors that the programme satisfies to a high, reasonable and slight degree or not at all.

Table 1 GMS score on the 19 most important factors of the assessment framework		
Present to a high degree	Present to a reasonable degree	Present to a small degree/not present
- careful selection procedure - practical education, adjusted to level of the youth - in keeping with lifestyle and capabilities - learning skills - personnel assessment	- clear objectives - scientific basis - elements of cognitive behaviour therapy - practice opportunities skills - implementation programme as intended - employees can respond to differences in learning styles, motivation and capabilities of youth - follow-up care - registration of client data - effectiveness study	- focused on reducing dynamic risk factors - relationship intensity programme and recidivism risk - making use of family system - attention of client for recognizing qualities that lead to committing criminal offences - breaking through these (intended above) qualities

Note 3 Effectiveness in the sense of reducing recidivism.

Based on this overview⁴ it can be established that five essential factors are strongly present in the GMS programme; nine factors are present to a reasonable degree and five to a slight degree.

Within the GMS, a number of matters are organized well. In many cases conscious choices are at the foundation of the factors that are present within the GMS only to a slight degree. For most of the factors that are present to a reasonable degree, the GMS does in fact aim to have these factors available in the programme to a high degree. The fact that this is not the case is partly explained by the rapid expansion of the number of clients, making it more difficult to implement the programme as it is intended. Moreover, there are a number of coaches who (still) lack sufficient control of the GMS operating procedure. These factors sometimes result in inadequate student supervision on the part of both the personal coach and the student coach.

In this report, the GMS programme theory is applied to the assessment framework (particularly based on 'What Works'). However, the GMS programme is an experimental programme in the sense that it is not based on a programme that has been assessed scientifically and found to be effective. The GMS has a unique approach that has nothing in common with what we already know (and have assessed). Various core elements of the programme (including the GMS vision on 'peer pressure and positive normative culture') have never been submitted to broad scientific research and are not based on empirical research among this target group. This means that the core elements of the GMS are not based on prevailing theories or on evidence-based programmes. Since the core elements of the programme have not been previously investigated, there is no reason to assume that the GMS leads to the objective (reducing recidivism), nor that it does not work.

Recommendations

The scores on the other important components from the assessment framework show a sharply changing image. To promote the effectiveness of the GMS, attention must be focused on the components that are (still) not strongly present in the programme.

The GMS has designated a number of these components as priorities for 2004, such as (re-introducing) individual supervision plans, the theoretical foundations of the critical components, (expanding) work with the family system, creating opportunities for boys to practice the skills learned, improving employee internal training (transfer of GMS knowledge by policy/supervisory employees and employees with administrative tasks), establishing the function requirements (competency model) for and refresher training of employees and expanding the network of cooperative partners in the follow-up care process. However, the question is whether it is realistic to realize all these priorities this year. It is striking that staff employees have an extensive task package and are heavily burdened as a result of the rapid expansion of the school. This partly explains why attention to matters such as registration, monitoring and detailing the theoretical framework has come under pressure.

Note 4 Table 1 is based on the most important factors from the assessment framework, which is included in its entirety in section 6.11.

Furthermore, there are matters that have an effect on reducing recidivism according to the literature but are not included as a priority by GMS management: individual tailor-made work, intensity of supply in line with risk of recidivism, working with risk factors that lead to crime, preventing regression and cognitive behaviour therapy (part of change of thought processes) and social emotional development (not only in GGI). Once again, the GMS should consider whether these elements can be built into the programme. From its introduction until 2002, the GMS hired a research agency to conduct a study on process and effects. A change in research agency⁵ took place early in 2004. The emphasis is now focused more on the study of the effects. We advise ensuring that the method of measuring the effects in this study can be compared with other programmes. Because the programme is in the developmental phase the question is what is being measured.

The organization faces a double task: producing while developing supply. This double task should be considered in financing. We consider the placement of more youth unfeasible at this point in time.

Note 5 This agency is starting its research retroactively as of 2003.

Samenvatting

Inleiding

De Glen Mills School draait inmiddels 5 jaar in Nederland. Nadat aanvankelijk alleen het Ministerie van VWS (50) plaatsen subsidieerde, is in 2001 ook het Ministerie van Justitie (DJI) gestart met het inkopen van (100) plaatsen. Vanaf 2003 is het Ministerie van VWS overgegaan op structurele subsidiering van 50 plaatsen.

Eind 2004 moet het Ministerie van Justitie beslissen om de justitie plaatsen al dan niet structureel in te kopen. Dit vormt mede de aanleiding voor dit onderzoek, waarin met name veel aandacht is besteed aan het maken, toepassen en wegen (van de elementen) van een toetsingskader.

Afhankelijk van de uitkomsten van dit onderzoek wordt door het Ministerie van Justitie/WODC besloten om al dan niet een effectevaluatie te laten uitvoeren.

De Glen Mills School

Doel van de aanpak van de Glen Mills School (GMS) is het ombuigen van antisociaal gedrag van de jongeren in pro-sociaal gedrag. De Glen Mills probeert de normen en waarden van de straat die jongens kennen uit hun verleden via een positieve groeps cultuur om te buigen. De belangrijkste elementen om dit te bereiken zijn: groepsdruk, positieve normatieve cultuur, confrontaties, hiërarchie, participatie van studenten, deelname aan een helder en gestructureerd programma van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat en het bieden van een goede opleiding. De jongeren zelf (studenten genoemd) zijn verantwoordelijk voor een positieve normatieve cultuur in de groep. Naast het aanleren van ander gedrag is scholing een kerndoel. Een individueel onderwijsprogramma op eigen niveau en in eigen tempo beoogt de studenten een afgeronde opleiding te bezorgen. Uitgangspunt van de Glen Mills School is dat jongeren niet slecht zijn, maar slechte dingen gedaan hebben. Zes statusniveaus met eigen privileges stimuleren de jongens op te klimmen in de hiërarchie.

GMS onderstreept de waarde van het ontbreken van hekken en tralies, omdat de studenten op deze manier leren verantwoordelijkheid te dragen voor zichzelf en voor anderen. Om toch te zorgen dat jongens niet weglopen worden er tal van maatregelen genomen (iedere twintig minuten een check op aanwezigheid; alles in groepjes van tenminste drie jongens; jongens mogen geen vertrouwensband hebben met staf/medestudenten; coaches besteden veel tijd aan het bewaken van de veiligheid).

Gedurende anderhalf jaar na vertrek krijgt een jongere nabegeleiding (aflopend in intensiteit). Doel van de nabegeleiding is om jongeren te helpen zo snel en adequaat mogelijk te integreren in de samenleving.

Van de jongens die in het nabegleidingstraject zitten gaat het naar schatting met 56% goed; 18% heeft het moeilijk en 26% heeft (waarschijnlijk) gerecidiveerd (is aangehouden)⁶.

Onderzoek

Het onderzoek bestaat uit 5 delen:

- 1 literatuuronderzoek (naar effectieve bestanddelen van programma's)
- 2 analyse plaatsing en instroom
- 3 imago en samenwerking
- 4 interviews met oud-studenten van de Glen Mills School
- 5 programma-evaluatie

Literatuuronderzoek

Om het programma van de Glen Mills School op een verantwoorde manier te kunnen evalueren is een *toetsingskader* opgesteld, aan de hand van beschikbare literatuur (meta-evaluaties) over gevonden werkzame factoren in de aanpak van problematische jongeren. Dit kader is vooral gebaseerd op 'What works'⁷. Dit toetsingskader bevat een groot aantal factoren, waarop de Glen Mills School gescoord is. Niet alle vragen hebben echter hetzelfde belang. Op basis van de literatuur is een weging gemaakt van de factoren. Van de 19 factoren die het meest van belang zijn bij een strafrechterlijke interventie wordt een onderscheid gemaakt in factoren waaraan het programma in sterke, redelijke en niet/geringe mate aan voldoet (zie tabel 1).

Analyse instroom en plaatsing

De instroom in de justitieplaatsen blijft achter bij de doelstelling. In 2003 zijn 43 jongens op last van justitie geplaatst, waarvan een deel (14) met de oorspronkelijke plaatsingstitels (voorwaardelijk) PIJ of OTS geplaatst zijn. Van de 100 justitieplaatsen zijn er per 1 februari 2004 69 bezet. De instroom blijft de eerste jaren achter bij de verwachting. Vanwege de achterblijvende instroom zijn de plaatsingsmogelijkheden uitgebreid en werd het ook mogelijk om via justitie 'veelplegers' te plaatsen, maar dit heeft (nog) onvoldoende resultaat. Via deze zogenaamde stempelprocedure zijn in 2003 29 jongens geplaatst. Deze groep past goed bij de GMS aanpak.

De tegenvallende instroom is vooral te wijten aan:

- de duur van de GMS aanpak (de duur van het GMS programma (minimaal 18 maanden) in relatie tot de strafmaat, vormt een belemmering voor plaatsers en rechters);
- de contra-indicaties (de uitsluiting van een groot deel van de psychiatrische problematiek zorgt ervoor dat justitie lang niet alle PIJ-jongens binnen de GMS kan plaatsen);

Noot 6 Cijfers komen uit een interne rapportage van de Unit Trajectbegeleiding (mei 2004); het gaat om een inschatting van de recidive van 117 oud-studenten die tussen de 3 maanden en 3 jaar de Glen Mills School verlaten hebben.

Noot 7 Engelse What Works beginselen: Programme Accreditation Criteria, van het Correctional Services Accreditation Panel, London, augustus 2003.

- problemen die plaatsers met bepaalde aspecten van de aanpak hebben (imago van harde aanpak en door in de media beschreven incidenten);
- imago bij jongeren (wordt meegewogen bij beslissing door plaatsers, OM en rechters. Volgens plaatsers kiezen jongeren eerder voor een korte detentiestraf dan voor plaatsing in GMS, "waar ze heel veel moeten" en ver van huis is) en
- bij ots'ers: de leeftijdsgrens bij plaatsing van ten hoogste 16,5 jaar (om ervoor te zorgen dat jongens het programma van 18 maanden af kunnen ronden voor hun 18^e verjaardag).

Voor de beslissing om structureel in te kopen is het belangrijk om te kijken naar de mogelijkheden om het aantal plaatsingen via de Dienst Justitiële Inrichtingen te laten toenemen.

Een GMS medewerker stelt overigens dat een snellere instroom de (positief normatieve) cultuur in gevaar zou hebben gebracht.

De plaatsende instanties waarderen de heldere en strenge selectie procedure, waardoor de kans dat de geselecteerde jongens het zware programma aankunnen zo groot mogelijk is.

Imago en samenwerking

Het imago van de GMS is tweërlei: aan de ene kant wordt het gezien als een kans voor normaal begaafde groepsgevoelige jongens bij wie al veel geprobeerd is en niets lijkt aan te slaan. Aan de andere kant heeft GMS het imago van de harde Amerikaanse aanpak, waar een aantal nadelen aan verbonden is.

De samenwerkingspartners zijn tevreden over de samenwerking (die in vergelijking met het begin geïntensiveerd en verbeterd is); al wordt wel opgemerkt dat de plaatser weinig mogelijkheden krijgt om apart contact met hun jongen te hebben. De samenwerking rond de intake wordt door de plaatsers als zeer positief beoordeeld. De toelatingsprocedure wordt geprezen.

Een aantal plaatsers heeft de ervaring dat door hen geplaatste jongens weglopen en in een enkel geval dat een jongen zegt fysiek hardhandig te zijn aangepakt. Het nazorgtraject wordt gematigd positief beoordeeld; verbeterpunten zijn de toespitsing op de terugkeer in het gezin en een betere informatie-uitwisseling met de andere instanties.

Interviews met oud-studenten

Ook uit de interviews met 7 oud-studenten komt een verdeeld beeld naar voren van de GMS. Oud-studenten vinden de GMS een hard programma en hebben het er allemaal - zeker het eerste half jaar - zeer *moelijk* gehad. Voor een enkeling duurde de zware periode zelfs anderhalf jaar. Vooral het feit dat jongens *nauwelijks familie zien, niet openlijk kunnen praten over emoties, weinig begeleiding ervaren bij het omgaan met emoties* en constant *confrontaties* (ook van jongere studenten) moeten accepteren wordt zwaar gevonden. Ook de maatregelen zoals het niet mogen hebben van eigen spullen, feedbacks, holdings en groepsprocessen zijn zwaar. Niet alle personeelsleden kunnen naar hun mening goed coachen.

Anderzijds waarderen de jongens de onderwijsmogelijkheden binnen de GMS, en dat ze veel kunnen sporten en modules gedaan hebben die gericht zijn op zelfredzaamheid (financiën, verzekeringen) en dat ze *minder impulsief* hebben leren reageren. Ze zeggen beter weerstand te kunnen bieden tegen de groepsdruk van oude vrienden (waar alle jongens mee te maken hebben). Na hun periode op de GMS zien de jongens de GMS nog steeds als een zeer zwaar programma. Maar ze zien ook de andere kant: door de GMS hebben ze naar eigen zeggen kansen gehad die ze anders niet hadden gekregen.

De overgang naar de maatschappij is vervolgens niet altijd eenvoudig. Vooral bij het regelen van onderwijs, het vinden van werk of huisvesting hebben jongens nog ondersteuning nodig. De intensiteit van de trajectbegeleiding lijkt te moeten worden afgestemd op de individuele jongen. Van de zeven geïnterviewde jongens kunnen er twee jongens de op de GMS geleerde vaardigheden meteen toepassen (hebben werk en goede verhouding thuis), drie jongens zitten nog in een 'startfase' (tijdelijk werk, starten nieuwe opleiding, nog kort uit GMS) twee jongens hebben moeite met de terugkomst in de maatschappij, het vinden van werk en huisvesting. Deze jongens zijn nog onvoldoende zelfredzaam. Voor hen is de verleiding om weer terug te vallen in oud gedrag zeer sterk aanwezig. De GMS heeft jongens geleerd weerstand te bieden tegen groepsdruk van 'buiten'. Alle jongens zeggen dit nu ook beter te kunnen. Twee jongens geven echter aan dat de verleiding bestaat om middels criminele activiteiten geld te verdienen (bij de een door gebrek aan huisvesting en bij de ander door gebrek aan werk en omdat criminaliteit simpelweg meer opbrengt dan een laagbetaalde baan of een uitkering).

De geïnterviewde jongens geven aan dat de oud-studenten voor een keuze staan: ze kunnen de geleerde vaardigheden goed gebruiken en ze kunnen die slecht gebruiken. De straffen die de jongens, nu ze volwassen zijn te wachten zouden staan, én de (herstelde) relatie met ouders noemen de jongens als belangrijkste redenen om niet terug te vallen.

Programma-evaluatie

Ten behoeve van de programma-evaluatie is een toetsingskader ontwikkeld. Aan de hand van het toetsingskader wordt beschreven in welke mate in de GMS de factoren aanwezig zijn die volgens breed wetenschappelijk onderzoek bepalend zijn voor de effectiviteit⁸ van het programma.

Het toetsingskader bestaat uit 9 hoofdelementen; bij elk hoofdelement hoort een aantal toetsingscriteria. In totaal zijn in de programma-evaluatie 43 factoren beoordeeld; 19 van deze factoren worden geacht een grotere invloed op de effectiviteit van het programma te hebben dan de overige factoren. Onderstaand worden de belangrijkste bevindingen uit de programma-evaluatie voor deze 19 factoren samengevat. Daarbij wordt een onderverdeling gemaakt in factoren waaraan het programma in respectievelijk sterke, redelijke en geringe mate/niet voldoet.

Noot 8 Effectiviteit in de zin van recidive-reductie.

Tabel 1 Score GMS op 19 belangrijkste factoren toetsingskader

In sterke mate aanwezig	In redelijke mate aanwezig	In geringe mate/niet aanwezig
• zorgvuldige selectieprocedure • praktisch onderwijs, afgestemd op niveau van de jongeren • aansluiten bij levensstijl en capaciteiten • leren van vaardigheden • beoordeling personeel	• heldere doelstellingen • wetenschappelijke onderbouwing • elementen van cognitieve gedragstherapie • oefenmogelijkheden vaardigheden • uitvoering programma zoals beoogd • medewerkers kunnen inspelen op verschillen in leerstijlen, motivatie en capaciteiten jongeren • nazorg • registratie van cliëntgegevens • effectiviteitonderzoek	• gericht op verminderen dynamische risicofactoren • samenhang intensiteit programma en recidiverisico • gebruik maken van gezinssysteem • aandacht bij cliënt voor herkenning van kenmerken die leiden tot plegen delict • doorbreken van deze (bovenbedoelde) kenmerken

Op basis van dit overzicht⁹ kan worden geconstateerd dat vijf wezenlijke factoren in sterke mate in het programma van GMS zijn terug te vinden; negen factoren zijn in redelijke mate aanwezig en vijf in geringe mate. Binnen de GMS heeft men een aantal zaken goed op de rails staan. Voor wat betreft de factoren die in geringe mate binnen GMS aanwezig zijn, geldt dat hier in veel gevallen bewuste keuzes aan ten grondslag liggen. Voor de meeste factoren die in redelijke mate aanwezig zijn, geldt dat de GMS er wel naar streeft dat deze factoren in sterke mate in het programma aanwezig zijn. Dat dit niet het geval is, wordt mede verklaard uit de snelle uitbreiding van het aantal cliënten, waardoor het moeilijker wordt om het programma uit te voeren zoals het bedoeld is. Bovendien is er een aantal coaches dat de werkwijze van GMS (nog) onvoldoende in de vingers heeft. Deze factoren leiden ertoe dat er soms onvoldoende begeleiding is voor de studenten van de zijde van zowel de persoonlijke coach als de studentencoach.

In dit rapport is de programmatheorie van de GMS gelegd op het toetsingskader (vooral gebaseerd op 'What Works'). Het GMS programma is echter een experimenteel programma, in de zin dat het niet gebaseerd is op een programma dat reeds eerder wetenschappelijk getoetst is en effectief bevonden. GMS heeft een unieke aanpak die niet lijkt op wat we al kennen (en getoetst hebben). Verschillende kernelementen van het programma (o.a. de visie van de GMS op de 'groepsdruk en positief normatieve cultuur') zijn nog nooit aan breed wetenschappelijk onderzoek onderworpen en niet gebaseerd op empirisch onderzoek bij deze doelgroep. Dit betekent dat de kernelementen van GMS niet gebaseerd zijn op vigerende theorieën, noch op evidence based programma's. Aangezien de kernelementen van het programma niet eerder onderzocht zijn, betekent dit dat er noch redenen zijn om aan te nemen dat GMS leidt tot het doel (recidive vermindering), noch dat er motieven zijn om aan te nemen dat het niet werkt.

Noot 9 Tabel 1 is gebaseerd op de belangrijkste factoren uit het toetsingskader dat in haar geheel staat opgenomen in paragraaf 6.11.

Aanbevelingen

De scores op de andere belangrijke onderdelen uit het toetsingskader geven een sterk wisselend beeld te zien. Om de effectiviteit van GMS te bevorderen moet de aandacht gericht worden op de onderdelen die (nog) niet in sterke mate in het programma aanwezig zijn.

Een aantal daarvan heeft de GMS zelf al tot prioriteit voor 2004 benoemd, zoals het (opnieuw invoeren van) individuele begeleidingsplannen, de theoretische onderbouwing van de essentiële bestanddelen, het (uitbouwen van het) werken met het gezinssysteem, mogelijkheden creëren dat jongens de geleerde vaardigheden in de praktijk kunnen oefenen, de verbetering van de interne opleiding van medewerkers (overdracht van GMS-kennis van medewerkers met beleids/leidinggevende - en medewerkers met uitvoerende taken), het vaststellen van de functie-eisen (competentie model) voor en bijscholing van medewerkers en tenslotte het uitbouwen van het netwerk van samenwerkingspartners in het nazorgtraject. De vraag is wel of het reëel is om alle deze prioriteiten dit jaar te realiseren. Opvallend is dat – als gevolg van de snelle uitbreiding van de school - stafmedewerkers een uitgebreid takenpakket hebben en zwaar belast zijn. Mede daardoor is de aandacht voor zaken als registratie, monitoring en uitwerking van het theoretisch kader onder druk komen te staan.

Daarnaast zijn er zaken waarvan uit de literatuur blijkt dat ze effect hebben op de vermindering van recidive, maar die door de leiding van GMS niet als prioriteit zijn opgenomen: individueel maatwerk, intensiteit van aanbod aansluiten bij de kans op recidive, werken met criminogene risicofactoren, terugvalpreventie en de cognitieve gedragstherapie (onderdeel veranderen van denkstijlen) en de sociaal emotionele ontwikkeling (niet alleen in GGI). De GMS dient opnieuw te overwegen of deze elementen ingebouwd kunnen worden in het programma.

Vanaf de start tot en met 2002 heeft GMS een onderzoeksbureau ingehuurd om een onderzoek naar proces en effecten te verrichten. Begin 2004 heeft een wisseling van onderzoeksbureau plaatsgevonden. De nadruk is meer komen te liggen op het onderzoek van de effecten. Wij raden aan ervoor te zorgen dat de wijze waarop in dit onderzoek de effecten gemeten worden, vergelijking met andere programma's mogelijk maakt. Een andere kanttekening is dat het programma nog sterk in ontwikkeling is, de vraag is dan wat gemeten wordt.

De organisatie staat voor een dubbele taak: enerzijds productie draaien en anderzijds het ontwikkelen van het aanbod. Bij de financiering dient rekening gehouden te worden met deze dubbele taak. Het plaatsen van meer jongeren achten wij op dit moment dan ook onhaalbaar.

Voorwoord

Graag willen we alle geïnterviewde medewerkers van de Glen Mills School, de Hoenderloo Groep, de oud-studenten en de geïnterviewde samenwerkingspartners hartelijk danken voor hun medewerking. Een speciaal woord van dank willen we richten aan Bernard Snippe, Marloes Derksen, Carolien Knibbe die meerdere malen de gevraagde aanvullende cijfers en informatie hebben aangeleverd. Verder danken wij Margreet de Jong voor het feit dat ze de concept versies van de programma-evaluatie van zeer relevant commentaar heeft voorzien en de leden van de begeleidingscommissie die de conceptversies zinvol hebben becommentarieerd en hebben meegedacht over de opstelling en de weging van de elementen van het toetsingskader.

De begeleidingscommissie bestond uit:

Jo Hermanns (voorzitter)	C0-Act Consult, deeltijd hoogleraar UvA
Giancarlo Fornaro	Ministerie van Justitie – DJI
Anja Holten	Kinderrechter
Maurits Kruissink	Ministerie van Justie, WODC
Hans Nieukerke	Hoenderloo Groep
Anke Slotboom	OM, Parket Generaal
Peter Slort	Politie Amsterdam
Carla Storm	Ministerie van VWS, directie jeugdbeleid
Hillechien Waayers-van Dijk	Ministerie van Justitie - DW
Charlotte Westra/Mieke Kleiman	Ministerie van Justitie – DSRS

1 Inleiding

De Glen Mills School is ongeveer 25 jaar geleden gestart in de USA, in de vorm van een internaat voor jongens die afkomstig zijn uit het criminele circuit en dan met name uit jeugdbendes. In Nederland is op 1 januari 1999 de (Nederlandse variant van de) Glen Mills School van start gegaan. Het is een landelijk werkende residentiële voorziening voor normaal begaafde jongens vanaf 14 jaar, behorend tot de Hoenderloo Groep¹⁰ en is een alternatief voor een justitiële jeugd (behandel)inrichting. Het programma wordt uitgevoerd in een open residentiële setting die geheel naar het voorbeeld van een campus is opgezet (in een voormalige kazerne te Wezep). Er zijn twee wooneenheden/units op de Glen Mills School. In een wooneenheid (unit) wonen gemiddeld 60 jongens. Op een wooneenheid werken 23 coaches en 3 seniorcoaches. De begeleidingsduur bedraagt ongeveer 18 maanden.

Het Ministerie van Justitie heeft deze evaluatie van de Glen Mills School laten uitvoeren. Mede aanleiding voor dit onderzoek is dat het Ministerie van Justitie eind 2004 moet beslissen over het al dan niet structureel inkopen van plaatsen in de Glen Mills School.

De opdrachtgever heeft een evaluatie in twee onderdelen voor ogen. Het WODC van het Ministerie van Justitie heeft DSP-groep opdracht gegeven voor het eerste onderdeel van de evaluatie van de Glen Mills School. Afhankelijk van de uitkomsten van dit eerste deel beslist Justitie of er al dan niet een tweede deel komt, waarin de effectiviteit van de Glen Mills School nader onderzocht moet worden.

Onderzoeksvragen en verantwoording methode van onderzoek

Het onderzoek bestaat uit 5 onderdelen:

1 Literatuuronderzoek

- Wat is er in de literatuur bekend over de effectiviteit van de Glen Mills School en soortelijke projecten (in het buitenland)?
- Wat is er in de theorievorming en praktijk bekend over de achterliggende werkzame factoren? En zijn deze aanwezig bij de Glen Mills School?

2 Analyse plaatsing en instroom

- Wat zijn de toelatingscriteria van de Glen Mills School?
- Wat is de beoogde doelgroep?
- Hoe vindt de selectie plaats?
- Welke en hoeveel jongens komen feitelijk terecht bij de Glen Mills School?
- Is er een verschil tussen de feitelijk geplaatste jongens en de oorspronkelijk door Justitie beoogde doelgroep en wat zijn daarvan de redenen?

Noot 10 De Hoenderloo Groep is een instelling voor Jeugdzorg en Onderwijs die een tijdelijk thuis biedt aan ongeveer driehonderd jongeren met complexe (gedrags)problemen, die om diverse redenen niet meer thuis kunnen wonen.

3 *Imago en samenwerking*

- Hoe staat het met de bekendheid en het imago van de Glen Mills School bij personen/instanties die de plaatsing verzorgen en de samenwerking tussen de school en deze instanties/personen?

4 *Interviews met oud-studenten*

- Welke onderdelen van de aanpak zijn (volgens de oud-studenten) al dan niet effectief?
- Hoe waarderen de oud-studenten de fasering van het programma?
- Waarom zijn jongens afgehaakt?
- Wat vinden de oud-studenten van de effectiviteit van het programma?

5 *Programma-evaluatie*

- Hoe ziet het Glen Mills programma eruit?
- Zijn de (in eerdere onderzoeken gevonden) factoren die bepalend zijn voor een succesvolle strafrechtelijke interventie binnen de Glen Mills School aanwezig?
- Is er een theoretische en empirische onderbouwing voor de essentiële onderdelen van het programma van de Glen Mills School?
- Hoe verloopt de uitvoering van het programma?
- In hoeverre is de bejegening in de Glen Mills School strijdig met de Beginselenwet Justitiële Inrichtingen?

ad 1 In dit onderzoek is veel aandacht besteed aan het maken (en vervolgens toepassen) van een toetsingskader. Hiervoor is een uitgebreid literatuuronderzoek uitgevoerd om de (in eerdere onderzoeken) gevonden werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jongeren te achterhalen. In meta-evaluatie onderzoek is gezocht naar de werkzame factoren of onderdelen van programma's, die effectief blijken te zijn, in de zin van vermindering van recidive. Als aanvulling op de gevonden elementen, die met name iets zeiden over de programma structuur is gericht verder gezocht naar methodische aspecten.

De door DSP-groep gevonden bouwstenen voor het toetsingskader zijn vervolgens gelegd naast de concept 'Kwaliteitscriteria voor de (ex-ante) beoordeling van interventies' van het Ministerie van Justitie¹¹ en er is een definitief kader opgesteld.

ad 2 Gegevens over instroom en plaatsing zijn verkregen uit face- to - face interviews met medewerkers van het Ministerie van Justitie (DJI en IJZ) en de Glen Mills School. Verder is gebruik gemaakt van de verschillende databanken (met name het Care 4 systeem van de Hoenderloo Groep). Daarnaast heeft nog meerdere keren via de mail en telefoon overleg plaatsgevonden over ondermeer de aangeleverde en aan te leveren aanvullende cijfers en de plaatsingstitels.

Noot 11 Deze kwaliteitscriteria zijn met name gebaseerd op 'What Works; de Accreditatiecriteria van de Joint Prison/Probation Accreditation Panel 2000 – 2001 uit Engeland. Aangezien de Engelse kwaliteitscriteria ook gebruikt zijn in Effectieve Strafrechtelijke Interventies (Handleiding M. Bol; Ministerie van Justitie, 2001) en dit voor ons toetsingskader ook een belangrijke bron was, bleken de gevonden elementen grotendeels overeenkomstig. Het door DSP-groep opgestelde concept toetsingskader is op sommige punten aangepast aan de Engelse criteria; op sommige punten is ook vastgehouden aan de eigen indeling en zijn de inhoudelijke kenmerken verder uitgewerkt, aan de hand van wetenschappelijke literatuur.

ad 3 Om een beeld te krijgen van het imago van de GMS en de samenwerking is aan dertien instellingen (bureaus jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, OM en politie) in (telefonische) interviews gevraagd naar hun indruk en ervaringen met de Glen Mills School.

Twee units van de Raden voor de Kinderbescherming hebben de vragen schriftelijk beantwoord, nadat ze de vragen aan meerdere collega's hadden voorgelegd en een vertegenwoordiger van de derde geïnterviewde unit van de Raad heeft de beantwoording van de vragen voorbereid in een teamoverleg.

ad 4 Veel tijd is besteed aan het achterhalen van oud studenten van de Glen Mills School (die langer dan een half jaar weg zijn uit de school). In eerste instantie is dit gebeurd via de trajectbegeleiders van de Glen Mills School. Toen dit slechts een beperkt aantal namen van jongens opleverde hebben we zelf nog gebruik gemaakt van enkele contacten (bureau jeugdzorg Amsterdam en Nieuwe Perspectieven Amsterdam) om jongeren te achterhalen. Uiteindelijk hebben we acht jongens gesproken. Deze uitgebreide diepte-interviews zijn gehouden in een neutrale omgeving aan de hand van een checklist door een zeer ervaren onderzoeker.

ad 5 Het (onder 1 ontwikkelde) toetsingskader is gebruikt om op een verantwoorde wijze het programma van de Glen Mills School te evalueren. Bij de beantwoording van de vragen uit het toetsingskader is in eerste instantie gebruik gemaakt van de aanwezige stukken over de Glen Mills School. In uitgebreide face – to – face interviews met sleutelpersonen binnen de instelling is veel aanvullende informatie verzameld. En verder is in de literatuur gezocht naar mogelijke sociaal psychologische verklaringen van de eventuele werkzaamheid van de door GMS zelf, onderscheiden essentiële bestanddelen. Bij de weging van de onderdelen uit het toetsingskader is gebruik gemaakt van de Accreditatie criteria uit *What Works*.

Leeswijzer

In deze rapportage wordt gestart met een algemene beschrijving van de Glen Mills School (hoofdstuk 2). In hoofdstuk 3 wordt ingegaan op de instroom en plaatsing. De toelatingscriteria, de beoogde doelgroep en de selectie worden beschreven. Vervolgens wordt aan de hand van enkele tabellen beschreven welke doelgroep feitelijk wordt bereikt. En worden de redenen voor het verschil tussen de beoogde en de feitelijke doelgroep beschreven.

In hoofdstuk 4 wordt – aan de hand van interviews – beschreven wat het imago van de Glen Mills School is, wat de redenen zijn om jongens al dan niet bij de Glen Mills School aan te melden en hoe de kernpartners de samenwerking met de Glen Mills School ervaren.

In hoofdstuk 5 wordt een indruk gegeven van de ervaringen van oudstudenten van de Glen Mills School. Ingegaan wordt op de plaatsing en beginperiode, de onderdelen van het programma waarvan de jongeren aangeven dat ze veel geleerd hebben, de minder sterke onderdelen en de periode van vertrek en nazorg.

Hoofdstuk 6 bevat de programma-evaluatie. Om het programma van de Glen Mills School op een verantwoorde wijze te kunnen evalueren is gebruik gemaakt van een toetsingskader.

Dit kader is opgesteld aan de hand van een literatuurstudie (zie bijlage 1), om op basis van de beschikbare literatuur een beeld te krijgen van de (in eerdere onderzoeken) gevonden werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jongeren. Gerapporteerd wordt in hoeverre de in de literatuur gevonden factoren daadwerkelijk binnen de Glen Mills School zijn terug te vinden. Tevens is in de sociaal psychologische theorieën gezocht naar een mogelijke onderbouwing van de door de Glen Mills School zelf, onderscheiden werkzame bestanddelen.

In dit hoofdstuk wordt ingegaan op de theoretische onderbouwing van het programma (programmaontwerp), de selectie en indicatie, de werkwijze, de aanwezigheid van effectieve methoden, de fasering, de continuïteit van het programma, de randvoorwaarden, de programma-integriteit (wordt het programma uitgevoerd zoals beoogd) en doorlopende evaluatie.

Hoofdstuk 7 bevat de conclusies en aanbevelingen.

2 Beschrijving programma Glen Mills School

Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van de Glen Mills School. Deze beschrijving is grotendeels gebaseerd op rapportages van de Glen Mills School zelf¹² en op interviews met (staf – en lijn) medewerkers. Ingegaan wordt op het doel, de doelgroep, de uitgangspunten, de statusopbouw, de begeleidingsstructuur, de karakterisering en de essentiële bestanddelen van de werkwijze, het personeel, de fasering en de beperking van de persoonlijke vrijheden.

Het geeft een introductie van de Glen Mills School en een toelichting op begrippen die in het evaluerende deel gebruikt worden.

In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Hoe ziet het Glen Mills Programma eruit?
- In hoeverre is de bejegening in de Glen Mills School strijdig met de Beginselenwet Justitiële Jeugdinrichtingen?

2.1 Doelgroep

De Glen Mills School is bedoeld voor normaal begaafde jongens vanaf 14 jaar die in bendeverband actief zijn en delinquent gedrag vertonen in groepsverband. De jongens vertonen ernstig en veelvuldig antisociaal gedrag (intimidatie, vechtpartijen, vernielingen, diefstal, inbraak, geweldpleging) en hebben in het gezin en op school geen kansen meer op een gunstige ontwikkeling naar volwassenheid.

2.2 Doelstelling

Het doel van de Glen Mills School is het bewerkstelligen van een gedragsverandering bij studenten¹³ – van antisociaal naar pro-sociaal - en het ontwikkelen van sociale – en praktische vaardigheden en het verankeren van die vaardigheden.

Beoogd wordt om op een positieve manier vorm te geven aan zeggenschap, status, erkenning, het erbij willen horen en het je leren onderscheiden. Jongeren wordt geleerd verantwoordelijkheid te nemen en te dragen voor zichzelf, de groep en hun omgeving.

Om de doelstellingen te realiseren duurt het programma minimaal 18 maanden.

Noot 12 De Glen Mills School: beschrijving van het programma, deel 1 en 2.

Noot 13 De aan het Glen Mills programma deelnemende jongens worden studenten genoemd.

2.3 Werkwijze

De door de Nederlandse Glen Mills School gehanteerde methode is sterk gebaseerd op de Glen Mills School in Pennsylvania in de Verenigde Staten. Deze methode is ontwikkeld vanuit de visie dat hetgeen 'op straat' in een jeugdbende blijkt te werken (stringente normen, opklimmende statussen) ook op een school zal werken. Vanuit deze praktijkkennis is Sam Ferrainola in 1975 in Amerika gestart met de Glen Mills School. De gedachte is dat dezelfde groepsprocessen, die de jongens aanzetten tot het plegen van antisociaal gedrag, kunnen worden aangewend om dit gedrag om te buigen naar pro-sociaal gedrag. De Nederlandse Glen Mills School heeft een uitgebreide beschrijving van het programma (versie 2 en 3). Daarin wordt kort ingegaan op de karakterisering van het programma en de werkwijze; uitgebreider staat beschreven wat de werkzame bestanddelen van het aanbod zijn en hoe het dagprogramma en het begeleidingstraject er uit zien. Als de drie pijlers van het theoretische fundament staan in de programmabeschrijving van de GMS kort genoemd: de groepsdynamica, de sociale leertheorie en de veldtheorie van Lewin.

Uitgangspunten

Binnen de Glen Mills School worden de volgende uitgangspunten gehanteerd:

- De studenten zijn geen slechte jongens, maar normale jongens die 'slechte' dingen hebben gedaan.
- Jeugdcriminaliteit is een sociaal feit, geen psychiatrisch ziektebeeld: het antisociale gedrag van de (meerderheid van) de doelgroep is geen uitingvorm van intra-psychische en/of emotionele deviatie.
De jongere is in zijn aard goed en verdient respect.
Het antisociale gedrag is aangeleerd gedrag in een overlevingsstrategie (jongens probeerden in hun oude omgeving bij de groep te horen en status te verkrijgen binnen die groep).
Gedragsverandering kan bereikt worden door groepsdruk en beloningen, waarbij respect en vertrouwen sleutelwoorden zijn.
- Toegepaste reguliere methoden zijn vaak niet (meer) effectief bij de doelgroep.
- Jongeren nemen geen hulp en advies (meer) aan van volwassenen, maar wel van peers, de GMS-aanpak sluit daarom aan bij aspecten uit de leefwereld van de jongens (de groepsprocessen-groepsdynamica).
- GMS biedt geen hulpverlening, studenten bieden elkaar ondersteuning. Wel wordt er begeleiding geboden: doelgericht, fasegewijs en gericht op ontwikkeling en positieve groei van de studenten. Elke drie maanden worden de vorderingen geëvalueerd met alle belanghebbenden.

Begeleiding

Iedere student heeft drie vaste contacten op de GMS; een *trajectbegeleider*, een *trainer-coach* en een *Big Brother*. De eerste twee zijn medewerkers van de Glen Mills School de laatste is een medestudent.

De trajectbegeleider doet de intake, volgt het begeleidingstraject en is verantwoordelijk voor het nazorgtraject.

De trainer-coach is de vaste contactpersoon ('de persoonlijke mentor') van een student, die hem ondersteunt en stimuleert bij het doorlopen van het programma, het opstellen en uitvoeren van zijn plannen etc. De trainer-coach zet ook de driemaandelijke rapportage op papier.

De (trainer) coaches werken nauw samen met de positieve studenten (dit zijn de zogenaamde Bulls; die al een aantal fasen van het programma goed hebben doorlopen) bij het sturen van het groepsproces. Gesprekken met de trainer-coach gaan in de praktijk grotendeels over de ontwikkelingen van de student op de GMS (hoe kan de student kansen en talenten uitbouwen op het gebied van gedrag, onderwijs, sport en op sociaal- en praktisch gebied, wat is het belang van positief gedrag en hoe kan de student hoger op komen in status). Daarnaast mag de student met zijn trainer-coach over gevoelens, problemen en zijn thuissituatie praten. Als een student over problemen wil praten, dan moet hij dat zelf aangeven.

Studenten mogen onderling niet over problemen praten, tenzij dat gebeurt tijdens de Groeps Geleide Interventie (dagelijkse groepsbijeenkomst waarin studenten alles aan de orde kunnen brengen). Tijdens het verblijf op de GMS wordt weinig aandacht besteed aan het opbouwen van sociale relaties: niet met elkaar, niet met de staf en ook nauwelijks met ouders/verzorgers. Het sluiten van vriendschappen binnen de Glen Mills School is niet toegestaan. Met als motivatie dat deze jongeren heel gevoelig zijn voor directe beïnvloeding en het ontwikkelen van negatief gedrag. Ze moeten meer als collega's elkaar op hun gedrag aanspreken. Vriendschappen worden naar mening van GMS vaak 'bondjes', die kunnen leiden tot ongewenst gedrag. Het programma is neutraal en zakelijk en er wordt gewerkt aan het aangaan van functionele relaties. Dit betekent dat er weinig geoefend kan worden met meer emotionele positieve relaties¹⁴.

De Glen Mills School werkt niet primair met de helpende en vertrouwensrelatie. Een van de stafleden licht toe: *"Richtlijn bij de gesprekken tussen de trainer-coach en de student is dat er op de GMS niet geproblematiseerd wordt, trainer-coaches is geleerd om oplossingsgericht bezig te zijn. Heeft een jongen heimwee, dan probeer je daar bijvoorbeeld iets aan te doen door hem een brief te laten schrijven"*. De trainer-coaches hebben een korte training gekregen om deze gesprekken te voeren, maar zijn geen hulpverleners.

Iedere student heeft ook een Big Brother, een student van een hogere status die als opdracht heeft om zijn 'little brother' naar een hogere status te krijgen en dus actief moet meedenken met zijn kleinere broer. Als het goed lukt om een kleine broer te ondersteunen krijgt de Big Brother hier een positieve score voor.

2.4 Karakterisering en essentiële onderdelen van de werkwijze

Eén van de uitgangspunten is dat de Glen Mills School geen hulpverlening of therapie biedt¹⁵, aangezien men er van uit gaat dat de jongens op de Glen Mills School normale jongens zijn, zonder psychiatrische stoornissen.

Noot 14 Het omgaan met gevoelens is een vaardigheid die vooral tijdens de GGI wordt geoefend. Daar leren de studenten hun gevoelens te uiten op een sociaal acceptabele wijze. Ook in de gesprekken met de trainer-coach worden emoties besproken.

Noot 15 Er zijn geen psychologen of orthopedagogen in dienst (om hulp te verlenen, overigens wel om andere taken uit te voeren).

De Glen Mills School werkt niet door middel van een helpende en vertrouwensrelatie tussen staf en studenten, maar door het zeer zorgvuldig sturen van de groepsdruk en het groepsproces. Het belangrijkste instrument om tot de gewenste gedragverandering te komen is de groepsdruk – uitgeoefend door de medestudenten – om zich te gedragen volgens de groepsnormen. Dit gewenste gedrag wordt gestimuleerd door een beloning met een verhoging van de status in de groep (met de daarbij horende privileges en verantwoordelijkheden). Ook schoolvorderingen, prestaties en inzet bij sport en andere vormen van vrijetijdsbesteding kunnen bijdragen aan een verhoogde status. Negatief gedrag wordt ontmoedigd door confrontaties. Dit alles gebeurt in een duidelijk en druk bezet programma. Er wordt dagelijks veel en expliciet aandacht besteed aan onderwijs, beroepsvoorlichting, (zelf)verzorging, lichamelijke, culturele, creatieve en muzikale ontwikkeling.

In bovenstaande karakterisering is een aantal bestanddelen onderscheiden, die Glen Mills School essentieel acht voor de aanpak. In dit hoofdstuk worden deze aspecten nader beschreven. In hoofdstuk 6 (programma-evaluatie) wordt gekeken of deze (afzonderlijke) aspecten theoretisch onderbouwd kunnen worden. Een belangrijke opmerking vooraf is dat de bestanddelen van het GMS-programma niet worden gezien als losse componenten die op zichzelf staan, maar als componenten die elkaar beïnvloeden en geïntegreerd zijn in alle bezigheden van alle dag. De locatiedirecteur van de GMS licht toe; *"Jongens ervaren dat zij niet opgesloten zitten tussen de hekken, dat zij serieus genomen worden en inspraak hebben in de dagelijkse gang van zaken, tegelijkertijd leren zij hun gevoel te uiten (in de GGI). Dit alles grijpt in elkaar. De motivatie voor studeren komt terug en jongens ontdekken wat voor capaciteiten ze hebben. De wijze waarop alle bestanddelen in elkaar grijpen moeten wij nog wel verder uitwerken en op schrift zetten".*

Het gaat om de volgende kenmerken:

- 1 positief, normatieve cultuur (zonder hekken en tralies)
- 2 groepsdruk
- 3 het confrontatiemodel
- 4 participatie van studenten
- 5 hiërarchie en status
- 6 Geleide Groeps Interactie
- 7 duidelijk en vol programma

1 Positief, normatieve cultuur (zonder hekken en tralies)

In negatief geladen (antisociale) groepen zoals jeugdbendes, bestaan hiërarchie, duidelijke normen en waarden, structuur, benutten van kwaliteiten, status, bescherming en geborgenheid. De Glen Mills School maakt gebruik van deze fenomenen en plaatst ze in een positief normatieve cultuur. Op de GMS wordt niet gewerkt met regels maar met normen.

Er is voor gekozen om positieve studenten¹⁶ samen met de staf de normen te laten bepalen; aangezien dit volgens de GMS effectiever is dan het opleggen van door volwassenen bedachte regels.

Terwijl regels worden opgelegd, ontstaan normen doordat mensen bij elkaar komen en verwachtingen hebben ten opzichte van elkaars gedrag¹⁷. Achterliggende gedachte is dat de doelgroep van de GMS weinig op heeft met door een autoriteit opgestelde regels. Meer in het algemeen zou het vertrouwen in volwassenen laag zijn; mede doordat jongens vaak een lang en mislukt hulp/begeleidingstraject achter de rug hebben en de relatie met de ouders slecht is. De (trainer)coaches en studentenleiders (status Bull en hoger) moeten de positieve normatieve cultuur ondersteunen door positief leiderschap en gedrag. De Bulls en de staf zijn de 'cultuurdragers' van de GMS. De groepsnormen geven als het ware 'invulling' aan het gewenste gedrag op de GMS.

Aangezien de positieve jongens de negatieve jongens beïnvloeden wordt getracht een goede verdeling te maken van positieve en negatieve jongens in een unit. Als de negatieve jongens overheersen, kan er van een positieve normatieve cultuur geen sprake zijn en dus ook niet van positieve beïnvloeding.

Voorbeelden van altijd geldende groepsnormen zijn: niet mogen rennen over het terrein, elkaar niet mogen aanraken, beleefd antwoorden, iemand aankijken, geen handen in de zakken, altijd groeten, rechtop zitten. Ook worden er steeds nieuwe normen ingevoerd. Voorbeelden van normen die afgelopen maand zijn bedacht door studenten en na instemming van de leiding zijn ingevoerd: 'niet mogen roken onder de Nederlandse vlag, niet schaken na 23.00 uur'.

Geen hekken en tralies

Belangrijk kenmerk van de GMS is dat er geen hekken en tralies zijn. Sloten, tralies, hekken en isoleercellen zijn er taboe. Dit zijn – volgens de GMS - onderdrukkende en beheersmatige middelen die een positieve ontwikkeling van de studenten in de weg staan. *"Zonder hekken en tralies leren studenten eigen verantwoordelijkheid te dragen; het is een vorm van respect"*.

De Glen Mills School beoogt de duidelijkheid en het regime van een gesloten instelling te hebben in een open setting. Door het bewaken van de positieve normatieve cultuur moeten studenten en staf zich veilig en prettig voelen en zich positief kunnen ontwikkelen binnen de cultuur van de Glen Mills School. Niet alleen personeelsleden (met name de coaches), maar ook studenten zijn verantwoordelijk voor de veiligheid, de normbewaking, beveiliging en toezicht op school. Geïnterviewden geven aan dat deze werkwijze een enorm appèl doet op de eigen verantwoordelijkheid van een student en van de studenten onderling.

De studenten houden toezicht in alle ruimtes van de school; ze checken de aanwezigheid van elkaar de hele dag door. Iedere 20 minuten wordt er een presentielijst bijgehouden waarop ingevuld wordt waar iedere student zich bevindt op de campus.

Noot 16 Dit zijn jongens met een hogere status en positief gedrag, die al de nodige vaardigheden geleerd hebben, negatief gedrag niet meer nodig hebben en gemotiveerd zijn om andere keuzes te maken in het leven.

Noot 17 Een kanttekening van de onderzoekers daarbij is dat er wel een aantal door volwassenen opgelegde eisen zijn, waaraan het programma moet voldoen en dat stelt automatisch regels aan jongens. Het samen bepalen van 'normen' vindt dus wel binnen bepaalde grenzen plaats.

Totdat studenten Bull zijn, moeten zij altijd met zijn drieën zijn (wisselende groepjes), om elkaar te steunen (controleren) om binnen te blijven en aan een toekomst te werken. Als Bull is de student vervolgens medeverantwoordelijk voor de veiligheid. De strenge onderlinge sociale controle zou er in de praktijk toe leiden dat er zelden sprake is van geweld tussen studenten. *"Jongens hoeven bij ons niet over hun schouder te kijken. Zij voelen zich hier veilig; er wordt niet gejat en niet gevochten. Voor jongens die hiervoor in een JJI hebben gezeten is dat nieuw. Zij hebben vaak al slechte ervaringen en zijn heel erg op een hoede. Jongens komen hier toe aan dingen aan zich zelf en dingen die ze in moeten halen".*

2 Groepsdruk

De GMS is gericht op het ombuigen van antisociaal gedrag in pro-sociaal gedrag. Belangrijke instrumenten om studenten zich pro-sociaal te laten gedragen zijn groepsdruk en groepsnormen.

Groepsdruk wordt uitgeoefend door de medestudenten en is er op gericht dat alle studenten zich gaan gedragen conform de groepsnormen. Een van de eerste taken van een nieuwe student is het zich eigen maken van de groepsnormen. Het bij de groepsnormen passende gedrag wordt geleerd door dit te belonen met een verhoging van status, met de daarbij horende privileges (terrein afmogen, bezoekenregeling, meer zakgeld) en het verwerven van meer en grotere verantwoordelijkheden.

De student kan dit verwerven op grond van voor iedereen zichtbare voorde- ringen in prestaties en gedrag op school, bij sport, in de vrije tijd, bij het doen van taken, bij het confronteren van negatief gedrag en door actieve, spontane deelname aan GGI (Geleide Groeps Interactie) en Avondgroep (tijdens deze meeting worden scores van individuele jongens bepaald). Hoe hoger de positie en dus de status, hoe meer privileges en verantwoordelijk- heden.

Een jongere scoort positief als hij zijn eigen zaken goed voor elkaar heeft (school, vrije tijd, taken) én opvallend *pro-sociaal* gedrag laat zien.

Onder *pro-sociaal gedrag* wordt verstaan:

- het confronteren van negatief gedrag
- het accepteren van confrontaties
- het geven van hulp bij confrontaties
- het helpen van peers
- inzet bij sport en groepsactiviteiten
- open en direct zijn
- respectvol omgaan met spullen
- respectvol omgaan met peers en staf
- het uitdragen van normen

3 Confrontatiemodel

Studenten worden consequent geconfronteerd door medestudenten op het moment dat hun gedrag niet past in de positieve normatieve cultuur. En er worden hen consequent nieuwe positieve gedragsalternatieven aangebo- den. Als een student ongeïnteresseerd achterover hangt, wordt hij daarop gecorrigeerd en het gedragsalternatief 'rechttop zitten' wordt meteen ge- noemd door de student die de confrontatie uitvoert.

Dit model is een middel om de positieve normatieve cultuur te bewaken, omdat volgens GMS alleen in een positieve cultuur ontwikkeling bij studenten kan plaatsvinden.

Het van de groepsnormen afwijkende gedrag wordt o.a. afgeleerd door middel van het *confronteren* en het mogelijk verlagen van status en het afnemen van verworvenheden. Als de student een confrontatie accepteert zijn er geen verdere gevolgen, vanuit het idee dat studenten van fouten leren en confrontaties altijd steunend en helpend zijn.

Voor de gevallen dat studenten confrontaties niet accepteren bestaat een reglement waarin de *7 stappen van confrontatie* staan. De eerste stap is een mondelinge confrontatie door een individuele student, de laatste is een 'holding', waarbij de student tegen de grond gedrukt wordt door een trainer-coach.

Belangrijk element is verder dat de individuele student niet alleen stijgt in status door zijn eigen 'positieve' gedrag, maar ook door medestudenten consequent te confronteren met negatief en ongewenst gedrag. Om de status van Bull te verwerven moet een student bijvoorbeeld 15 keer per dag confrontaties hebben uitgevoerd en hebben opgeschreven in zijn persoonlijk logboek.

4 Studentenparticipatie

Uitgangspunt van de Glen Mills School is dat de studenten en hun kwaliteiten serieus worden genomen. De GMS is van mening dat dit alleen kan wanneer studenten daadwerkelijk betrokken worden op alle niveaus. *"Door studenten verantwoordelijkheid te geven, voelen ze die en pakken ze die ook"*.

De inspraak en medezeggenschap zijn afhankelijk van de positie die een student inneemt. Hoe positiever het gedrag en hoe groter de vorderingen, des te meer privileges, status en inspraak. De Glen Mills School kiest ook voor studentenparticipatie om het programma aan te laten sluiten bij de beleveningswereld van de studenten die op straat gewend waren mee te beslissen over de te ondernemen activiteiten en over wie wel en wie niet tot de groep mocht toetreden.

De studenten confronteren elkaar met negatief gedrag. De studenten geven elkaar feedback, ondersteuning en hulp. Verder houden ze toezicht op elkaar in alle ruimtes van de school; ook checken ze de hele dag de aanwezigheid van elkaar en organiseren de studenten de buddysystemen. Op deze manier krijgt de groepsdruk gestalte die nodig is om de positieve cultuur te handhaven en gedragverandering te bereiken.

De vergaande participatie houdt ook in dat er geen 'wij – zij' cultuur bestaat tussen medewerkers en jongeren. De Bulls Club is daar een voorbeeld van, en verder ook heeft elke unit zijn eigen bestuur. Medewerkers en jongeren werken samen, houden zich aan dezelfde normen, zijn beide verantwoordelijk voor de normbewaking, het opstellen van normen etc.

5 Hiërarchie en status

Om te voorkomen dat degene met de grootste mond, de grootste spierballen, of het meeste geld leider van de groep wordt (met alle gevolgen van dien voor de cultuur) werkt de Glen Mills School met een promotiesysteem.

Iedere week wordt elke student (tijdens de Avondgroep) gescoord op de *sterkte- en zwakteanalyse van Lewin* (Force field analysis). De student wordt negatief, neutraal of positief gescoord.

Op grond van voor iedereen zichtbare vorderingen in prestaties en gedrag op school, bij sport, in de vrije tijd, bij het doen van taken, bij het confronteren van negatief gedrag en door actieve, spontane deelname aan GGI (Geleide Groeps Interactie) en Avondgroep verwerft de student beloningen in de vorm van privileges en verantwoordelijkheden.

Op deze manier wordt er ruimte gegeven aan de behoefte om zich te onderscheiden, zich te bewijzen en mee te kunnen beslissen. Bij de aansturing van de groep wordt nadrukkelijk rekening gehouden met de formele hiërarchie. Het is belangrijker dat studenten elkaar ondersteunen en van elkaar leren, dan dat ze feedback krijgen van de coaches. De hoogste studenten in hiërarchie en status worden mede verantwoordelijk gesteld voor het gedrag van medestudenten die lager in de hiërarchie staan, de sfeer op de campus en de verzorging van de unit. Zij worden ook nadrukkelijk betrokken bij het inhoudelijk en zakelijk managen van de Glen Mills School.

De verschillende fasen en statusniveaus:

Het totale verblijf van een student op de Glen Mills School, van plaatsing tot vertrek, bestaat uit 5 fasen¹⁸:

- In fase 1 is de student concern en aspirant. Deze fase duurt ongeveer 3 maanden, afhankelijk van de ontwikkeling van de student.
- In fase 2 is de student kandidaat-Bull. Deze fase duurt 2 weken.
- In fase 3 is de student Bull. Streven is dat studenten na ongeveer een half jaar deze Bull status bereiken. In deze fase van Bull volgt de student alle modules van de zelfstandigheidstraining. Deze fase duurt tussen de 6 en 12 maanden, maar kan ook langer duren. Het is mogelijk dat een student in status terugvalt (door negatief gedrag).
- In fase 4 bereidt de student zich intensief voor op het vertrek van de Glen Mills School. In deze fase is de student minimaal Bull. Deze fase duurt minimaal 3 maanden.
- In fase 5 woont de student zelfstandig of bij ouder(s) / verzorger(s). Hij krijgt coaching vanuit de Glen Mills School. Deze fase duurt maximaal 6 maanden.

In grote lijnen komt het er op neer dat studenten tot fase 3 (Bull) bezig zijn met aanpassing aan het leven op de GMS. Het programma dat zij doorlopen tot de derde fase is een standaard programma. Uitzondering is het onderwijsprogramma dat voor alle studenten vanaf het begin individueel wordt opgesteld.

Als jongens 12 tot 15 maanden in het programma zitten¹⁹, gaan zij zich meer richten op vertrek en worden er specifiekere individuele doelen opgesteld, gericht op een duidelijk perspectief (wonen/werken of opleiding/vrije tijdsinvulling) voor vertrek.

Noot 18 De bovenstaande beschrijving van de vijf fasen is overgenomen uit het begeleidingsplan van GMS, januari 2004.

Noot 19 Meestal hebben zij dan de Bull-status behaald.

Naast de bovengenoemde vijf fasen en statusniveaus bestaat er nog de status van *Rep's* (representative), dit is een Bull die lid is van een unit-bestuur; de status van *Exec's* (executive) dit is een student met de hoogste status en de *campuspresident* (voorzitter van het unit- of campbestuur). De laagste in rang zijn de zogenaamde '*eye-concerns*'; dit zijn jongens die een probleem hebben veroorzaakt en 24 uur per dag in de gaten gehouden worden door een coach.

6 Geleide Groeps Interactie (GGI)

Deze groepsbijeenkomst, waarin via 'feedback' groepsdruk wordt uitgeoefend, is ontwikkeld om gedragsverandering te bewerkstelligen. De bijeenkomst verloopt volgens vastgestelde (in de groep ontwikkelde) normen. Als de groepsleden actief participeren (zich 'open stellen') kunnen zij daarvoor een positieve score krijgen.

Elke dag van 09.00 tot 10.00 uur is er GGI in groepen van 12 tot 15 studenten. Deze groepsbijeenkomst wordt geleid door een unitbestuurslid (Rep), met begeleiding van een stafid. Alle studenten zitten tijdens de GGI in een kring, de aanwezige coach zit buiten de kring. De coach observeert en doet alleen korte interventies om het proces gaande te houden of te sturen.

In principe kunnen alle zaken aan de orde komen die een student kwijt wil en die studenten belemmeren in het dagelijkse functioneren. Door het delen van gevoelens, uitspreken van irritaties en observaties, ontvangen van feedback, kunnen studenten vol goede moed aan hun dag beginnen.

Daarnaast is een belangrijk doel van GGI dat de groepsstructuur in kaart gebracht kan worden.

7 Duidelijk en vol programma

"De GMS biedt de studenten een duidelijk programma. Het programma is gericht op het vergroten van de sociale competenties in een gefaseerd, stapsgewijs programma dat op alle gebieden (onderwijs, sport, vrije tijd) dezelfde doelen, op dezelfde wijze nastreeft" (locatiedirecteur). Hiermee wordt bedoeld dat de student zich 24 uur per dag en ten minste 18 maanden lang bij alles wat hij op de GMS doet zich zal moeten gedragen conform de groepsnormen. Doordat er heel duidelijke normen zijn, is het voor een jongere volstrekt helder wat hij wanneer geacht wordt te doen.

De GMS gaat er van uit dat verveling studenten in de problemen brengt. Het programma van Glen Mills is dan ook van 's ochtends vroeg tot 's avonds laat gevuld met allerlei activiteiten: groepsactiviteiten, arbeidstraining, schoolopleiding, sport en huishoudelijke taken. Zo houden de jongeren zelf hun unit, de klaslokalen, de keuken, de mensa, de sportruimtes schoon en verzorgen hun eigen was. Jongeren hebben niet of nauwelijks de kans zich te vervelen en door de dagelijkse uren sport zijn ze fysiek moe.

2.5 Fasering programma

De eerste fasen

Als een concern hard werkt, zijn gedrag verbetert en anderen actief op fouten wijst, kan hij Bull worden.

Gedurende de eerste twee fases van concern, aspirant en kandidaat Bull volgen de jongens het standaardprogramma. Het onderwijs wordt wel vanaf het begin op de individuele student afgestemd.

Vanaf Bull

Uitgangspunt is dat de meeste jongens hun Bull-status behaald hebben rond 6 maanden na binnenkomst²⁰. Die status geeft recht op vrijheden: hij mag voor het eerst op verlof, binnen schoenen dragen, op een bank zitten in de recreatieruimte, zelf de televisie bedienen en meer sporten.

Na het behalen van de Bull-status is er specifieke aandacht voor de individuele doelen en wordt er gewerkt aan het *vertrektraject*.

Hoe dit traject ingevuld wordt is o.a. afhankelijk van de doelen van de student, zijn ontwikkeling en soms ook zijn juridische status. De student stelt samen met zijn trainer-coach doelen op gericht op terugkomst in de maatschappij. De doelen hebben o.a. betrekking op wonen, werken/opleiding, vrije tijd, sociaal netwerk, financiën. Het is de bedoeling om de banden met de ouders vanaf dat moment te versterken, indien dit gewenst is, of te normaliseren.

Vanaf de derde fase (Bull) kunnen studenten verlof aanvragen. Als het verlof is goedgekeurd, maakt de student een verlofplan. Dit plan wordt doorgenomen met de ouder(s)/verzorger(s) voorafgaand aan het verlof. De student neemt het plan mee op verlof en levert het, ingevuld en ondertekend door ouder(s) / verzorger(s), na het weekeinde in bij de seniorcoach. Het verloop van het verlof wordt achteraf ook besproken met ouders, student en trajectbegeleider.

Ter voorbereiding op zijn vertrek moet een jongere modules volgen die gericht zijn op het versterken van de zelfredzaamheid. Er zijn modules over o.a.: solliciteren, gesprekstechnieken, presentatietechnieken, financiën en verzekeringen, koken, klussen in huis en omgaan met leeftijdgenoten, middelen gebruik en seksualiteit.

Naast het volgen van praktische modules, wordt in die periode ook de sociale context van een jongere bekeken. Er wordt nagegaan of er in de context van een jongere steunende elementen zijn. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de Instap methode. Als een jongere de Glen Mills School verlaat wordt er voor gezorgd dat er sprake is van een behoorlijke dagbesteding, een ondersteunend sociaal netwerk, een activiteit in de vrije tijd in clubverband, en dat een jongere schuldenvrij is²¹. In het nazorgtraject richt de GMS zich op versterken van het positieve sociale netwerk, om daarmee het ongunstige netwerk te neutraliseren.

Nazorg

Het *nazorgtraject* – na het daadwerkelijke vertrek – valt onder de verantwoordelijkheid van de unit Trajectbegeleiding. Bij deze unit zijn op dit moment 8 trajectbegeleiders in dienst.

Het nazorgtraject duurt ongeveer anderhalf jaar en bestaat uit vijf fasen, aflopend in intensiteit.

Noot 20 Bij medewerkers bestaat de indruk dat het moment dat studenten Bull worden is opgeschoven (van gemiddeld 5,2 maanden naar 9 maanden). De GMS beschikt nog niet over registratiegegevens hierover.

Noot 21 Schuldenvrij betekent hier geen schulden bij officiële instanties.

In de eerste 3-5 maanden na uitstroom bezoekt de trajectbegeleider de jongere iedere week. In de tweede fase (3-5 maanden) gebeurt dit iedere twee weken. In de derde fase (3-5 maanden) is er wekelijks telefonisch contact en eens in de 3/4 weken bezoek. De vierde fase (3-5 maanden) belt de trajectbegeleider nog eens per 3 weken en tijdens de laatste fase kan de jongere zelf contact opnemen. Opmerkelijk is dat jongens vrijwillig deelnemen aan nabegleiding en het weinig voorkomt dat jongens tegen een trajectbegeleider zeggen dat ze niet meer willen.

Het is de opdracht van de trajectbegeleiders *'de jongere te helpen om verantwoordelijkheid te nemen voor zijn handelen door te stimuleren dat de jongere zijn wensen koppelt aan concrete acties'*. Dit doet hij aan de hand van een contract (met daarin de door de student opgestelde doelen en actieplannen tijdens vertrekfase). Doel van de nabegleiding is om jongeren te helpen zo snel en adequaat mogelijk te integreren in de samenleving. Als het wenselijk is voor de jongere zal de trajectbegeleider – eventueel samen met de plaatser – ondersteuning regelen vanuit de bestaande netwerken. Bijvoorbeeld via Nieuwe Perspectieven (Amsterdam), jeugdzorg of jeugdreclassering, maar ook via instanties op het terrein van arbeidsbemiddeling en huisvesting.

Verder ondersteunt MKB Nederland de trajectbegeleiding. De GMS heeft een MKB-functionaris die via de werkgeversorganisaties banen zoekt voor jongeren en een MKB makelaar die soms kamers aanbiedt. Naast de contacten met instanties, werkt de trajectbegeleider aan een positief sociaal netwerk rond de jongere.

Dit kan bijvoorbeeld door hem aan te melden bij een sportvereniging. Met de ouders wordt eveneens contact onderhouden. Dit is geen intensief contact.

■

De unitleider Trajectbegeleiding maakt ieder kwartaal een rapportage, aan de hand van zelfrapportage van de oud-studenten en informatie van trajectbegeleiders. Op basis daarvan is de volgende inschatting gemaakt van de recidive (aanhouding voor een strafbaar feit) van 117 oud-studenten (van de 143) die nu nazorg krijgen:

- 56% van de oud-studenten scoort positief, met hen gaat het goed op de belangrijke leefgebieden.
- 18% van de oud-studenten heeft het moeilijk.
- 26% van de oud-studenten is gerecidiveerd²².

Tussen de groep waarmee 'het echt goed gaat' en de groep jongens die recidiveert, zit een groep die weliswaar niet in aanraking komt met justitie maar wel als risicogroep gezien kan worden.

De factoren die volgens de geïnterviewde medewerkers leiden tot recidive zijn: financiën, familie, gevoeligheid voor groepsdruk. De unitleider Trajectbegeleiding constateert dat financiën de belangrijkste aanleiding zijn voor recidive:

"Een groot deel van de jongens komt op de GMS vanwege geweldsdelicten, je ziet dat het bij de recidive meer gaat om vermogensdelicten".

Medewerkers van de GMS weten dat met name de eerste maanden nadat de jongens de GMS hebben verlaten een moeilijke periode is.

Noot 22 Het recidivecijfer kan iets lager uitvallen omdat sommige jongens zijn aangehouden maar nog geen veroordeling hebben gehad.

Hoewel een van de doelen van de vertrektraining is dat jongens een goede dagbesteding hebben, hebben de meest jongens nog geen vast werk en moeten zich meestal redden met tijdelijke baantjes. Naast het feit dat jongens moeite hebben om rond te komen²³ van (tijdelijke) banen en/of een uitkering, hebben veel oud-studenten ook schulden. Deze schulden (in hun eigen informele netwerk) hebben de jongens opgebouwd in de periode voor GMS.

Jongens die opnieuw recidiveren hebben – vaker dan jongens die niet recidiveren - weinig steun van familie en netwerk, is de indruk van medewerkers en oud-studenten. Factoren als leeftijd, etniciteit en gezinsvorm zouden niet bepalend zijn voor het al dan niet recidiveren. Het weerstand kunnen bieden tegen groepsdruk is wel een bepalende factor. Alle geïnterviewde oud-studenten zeggen opnieuw geconfronteerd te zijn met de druk van oude vrienden. Een van de doelen van het GMS-programma is jongens bewust te maken van de regie in hun eigen leven, ze sterker te maken zodat ze doelen voor zichzelf kunnen stellen en niet terugvallen in hun oude leven. Een deel van de jongens lijkt echter gevoelig te blijven voor groepsdruk. De Unitleider Trajectbegeleiding analyseert:

"Je houdt een groep jongens die het programma wel doorloopt, maar die gevoelig blijft voor negatieve groepen. Wij proberen als GMS wel een positieve groep om de jongen heen te bouwen, maar het blijft spannend, zeker als de jongens van huis uit weinig support krijgen. De samenwerking met de ketenpartners is daarom ook belangrijk, omdat zij voor hen een ingang hebben arbeidstoeleidingstrajecten, scholingsprogramma's en afbetalingsregelingen".

2.6 Personeel

In de beginperiode werd het personeel vooral gescreend op leiderscapaciteiten en op doeners. Het beeld van een goede Glen Mills medewerker is echter in de loop der tijd veranderd. Veel van de 15 in Amerika opgeleide medewerkers waren sterk gericht op gedragsinstructie/-conditionering, waardoor de zorgkant verwaarloosd werd ('te macho'). Over het personeel dat in de beginperiode is aangenomen zegt een seniorcoach *"In het begin hadden wij doeners aangenomen uit de sportwereld en uit het leger. Maar die kunnen niet procesmatig werken. Een trainer-coach moet wel doelgericht met een jongere kunnen werken. Ze moeten schriftelijke rapportages kunnen maken; dat konden sommigen niet. Nu worden er anderen mensen geselecteerd. ...Onze selectie is in eerste instantie niet gericht op opleiding, maar op motivatie".*

Een van de stafleden vertelt:

"We wilden geen mensen uit de jeugdhulpverlening, die gaan hulpverleners en een vertrouwensband opbouwen. Dat moeten wij hen dan weer afleren. Dat is nog steeds zo... Maar met het eerste personeel merkten wij dat wij sommige jongens tekort deden. Zij konden geen gesprek houden met jongens en zij konden jongeren niet zelf tot een oplossing en keuzen laten komen. Zij konden niet coachen".

Noot 23 Voor de GMS-periode hebben de meeste jongens veel geld gehad, vertellen oud-studenten.

Een andere medewerker benoemt nog een andere reden waarom in eerste instantie niet voor hulpverleners is gekozen: de meeste hulpverleners zijn psychodynamisch opgeleid en het begeleiden kan dan te veel gericht zijn op problemen en dit staat haaks op de uitgangspunten van het GMS programma.

Nu is de gedachte dat men bij de GMS op zoek moet naar een no-nonsense type, een doener en een teamspeler, die affiniteit met jongeren heeft, gemotiveerd is om jongere op een positieve manier aan hun toekomst te laten werken en met oog voor het welzijn van een jongere. Daarnaast wordt in de sollicitatieprocedure gescreend op aanvullende vaardigheden, zoals empathisch vermogen, kunnen luisteren, zelfreflecterend vermogen, kwetsbaar op durven stellen enz.

Bij de selectieprocedure – die als “*streng en zorgvuldig*” wordt omschreven – hebben studenten een rol gekregen. De ervaring is dat studenten zeer snel en goed aanvoelen of iemand geschikt is voor de functie van trainer-coach. *“Wij doen dit omdat de jongeren er mee moeten kunnen werken. Zij zien heel snel of iemand onzeker is, kan luisteren of zich aan zijn afspraken houdt”*.

Iedere nieuwe werknemer krijgt bij aanvang een interne training. De training bestaat uit een aantal onderdelen die specifiek gericht zijn op het onder de knie krijgen van de aanpak van de GMS en op een aantal onderdelen waarin meer algemene methodieken aan de orde komen. Er wordt gestart met een Basiscursus 'methodiek GMS' met tentamen (in 12 dagdelen). Daarna volgen o.a. aparte trainingen gericht op het begeleiden van een GGI (6 dagdelen), het toepassen van confrontaties (jaarlijks 2 dagdelen) en het voeren van een trainer-coach gesprek met een individuele student (4 dagdelen). Meer algemene trainingen zijn de trainingen 'ontwikkelingspsychologie' en de training 'gesprekstechnieken' en het groepsdynamica-weekend.

2.7 Beperking persoonlijke vrijheden

Eén van de onderzoeksvragen van het WODC was de vraag in hoeverre de bejegening binnen de GMS zich verhouden tot de grondwettelijk verankerde waarborgen²⁴, die onder andere een plaats gekregen hebben in de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen.

De Glen Mills School is een divisie van de Hoenderloo Groep, een instelling die onder het Ministerie van VWS valt. Dat betekent dat zij zich moeten houden aan de Wet op de Jeugdhulpverlening. Naast de 50 bedden van VWS heeft Justitie voor drie jaar 100 bedden bij GMS ingekocht, waarbij de afspraak gemaakt is dat GMS zich blijft houden aan de wet op de Jeugdhulpverlening en niet aan de Beginselenwet. Bij een eventuele structurele inkoop van GMS-plaatsen door Justitie dienen hieromtrent keuzes gemaakt te worden. Dit is de reden dit aspect nader uit te zoeken, ook al biedt de Beginselenwet een strakker kader dan waaraan de GMS (nu) gebonden is.

De regels van de Wet op de jeugdhulpverlening (Wjh) zijn dus onverkort van toepassing.

Noot 24 De vraag of echt sprake is van strijdigheid behoeft nader juridisch onderzoek; dat onderzoek heeft in het kader van dit onderzoek niet plaatsgevonden.

Deze wet verplicht uitvoerders en instellingen een regeling te treffen voor de behandeling van klachten over gedragingen van hen of van voor hen werkzame personen jegens jeugdigen alsmede jegens hun ouders, voogden, stiefouders, pleegouders of degenen die anders dan als ouder samen het gezag uitoefenen (artikel 48 van de Wjh). Op dit moment wordt nog gewerkt met de klachtencommissie van de Hoenderloo-groep. De jeugdigen van de GMS kunnen daar terecht met hun klachten, maar moeten dan wel eerst alle lagen van de hiërarchie binnen de GMS zijn langs gegaan met hun klacht (in totaal acht stappen: van Big Brother naar programmamanager). Op dit moment wordt er een privacy- en klachtenreglement geschreven.

Een aantal aspecten in de begeleiding van de GMS zouden in strijd kunnen zijn met de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen. Binnen de Glen Mills School is vanaf de voorbereiding nagedacht over allerlei aspecten die de rechtspositie van jongeren aangaan. Hierbij heeft men ook gekeken naar de Beginselenwet. Op een aantal onderdelen is bewust gekozen voor aspecten die in strijd zouden kunnen zijn met de Beginselenwet. Bij de volgende aspecten is sprake van beperking van de persoonlijke vrijheden:

- Het niet mogen hebben van persoonlijke bezittingen.
- Haar- en kledingvoorschriften.
- Familiecontacten.
- Recht op privacy.
- Het zogenaamde 'groepsproces'.
- Het niet mogen hebben van vrienden.
- De toepassing van fysieke methoden als de holding.
- Groepsproces en groepshouding.
- Oppervlakte kamer en minimale inventaris.

Zo is het kenmerkend voor de GMS dat jongens beperkte keuze hebben wat betreft kleding en haardracht. Verder is het opvallend dat er veel voorwaarden worden gesteld aan het contact tussen jongens en ouders.

In deze paragraaf wordt ter verduidelijking een aantal van bovengenoemde 'afwijkingen' beschreven en is de vraag aan de orde waarom dit beleid gevoerd wordt en of de GMS de eventuele afwijkingen van de Beginselenwet als essentieel voor haar werkwijze beschouwt.

Kleding en haardracht

Voor de GMS is het essentieel dat studenten afstand doen van alle symbolen waarmee zij zich met hun eigen negatieve peergroup hebben onderscheiden van anderen. Indien jongeren bij binnenkomst lang of onverzorgd haar hebben worden hun haren kort geknipt (lang haar kan status geven bij groepsgegoten en het is de bedoeling dat ze alleen status krijgen op basis van positief gedrag).

Ze mogen wel eigen kleding dragen (en dat doen ze ook), mits het verzorgd en netjes is en niet refereert naar het negatieve straatverleden (omdat ze dan status krijgen op oneigenlijke gronden) of 'groeps cultuur'²⁵.

Zo is bijvoorbeeld kleding in blauw/wit en blauw/zwart niet toegestaan voor jongens die bij de Crips²⁶ gezeten hebben²⁷.

Noot 25 In artikel 49.2 van de Beginselenwet staat dat de jeugdige recht heeft op het dragen van eigen kleding en schoeisel, tenzij die een gevaar kunnen opleveren voor de orde of de veiligheid in de inrichting.

Noot 26 Crips is een jeugdbende uit Den Haag.

Noot 27 Ook kleren die mogelijk racistische verwijzing hebben zijn verboden, zoals de merken Tommy Hilfiger en Lonsdale.

De studenten krijgen speciale GMS-kleding omdat de GMS-kledingstukken, de GMS-symbolen en de GMS-kleuren de studenten een nieuwe identificatiebron bieden. Bovendien hebben de kledingstukken en de kleur van kledingstukken een zekere status, die overeenkomt met de status van de student in het programma.

De kleding met GMS logo/symbool, bedoeld voor de Bulls en hoger mag gedragen worden, maar dat is niet verplicht.

Het personeel draagt ook de kleding van de GMS. Ook hier zien we de statuscomponent terug. Personeelsleden moeten eerst een vast contract hebben voordat zij de GMS-kleding mogen dragen.

Verder is het op de GMS de regel dat jongens zich kleden als een 'gentleman'. Jongens wordt geleerd dat het bezoek een goede indruk moet krijgen van de school. Ook wordt studenten bijgebracht dat zij later meer kans hebben op een baan, als zij er netjes en goed verzorgd uit zien. Kort haar is op de GMS onderdeel van een goede presentatie.

Contacten met familie

Studenten mogen de eerste periode geen bezoek ontvangen van familie. Een student moet eerst de status van aspirant hebben. Gemiddeld duurt dit 6 weken, maar er zitten ook uitschieters bij van drie weken tot drie maanden.

Wanneer jongens aspirant zijn, krijgen ze de mogelijkheid van 2 uur bezoek per maand²⁸, waarbij altijd iemand van de Glen Mills School aanwezig is (strijdig met het recht op privacy). De reden dat studenten pas als zij aspirant zijn familiebezoek mogen ontvangen is dat jongens 'eerst moeten landen in de groep'. Volgens medewerkers van de GMS vinden ouders het ook vaak prettig even rust te hebben na alle ellende die ze met hun zoon hebben gehad. Jongens mogen pas op verlof als zij Bull zijn²⁹. De directie stelt dat ze het 'snelkookpaneffect' wil versterken, door een jongere tot dat hij Bull is zo veel mogelijk af te schermen van prikkels van buiten (de context waarin hij zijn gedrag heeft aangeleerd). De nieuwe 'wereld' waar een jongere binnen de Glen Mills School in terechtkomt is in het begin heel zwaar. De ervaring op de GMS is dat vrijwel alle jongens in het begin weg willen. Stafleden weten dat een jongen – zeker de eerste maanden - familie en plaatser zal proberen te overtuigen dat de GMS geen goede plaats hem is; hij zal zich beklagen en soms emotioneel worden. De jongens moeten echter de omslag maken naar een leven in de GMS.

Noot 28 Het recht op bezoek van de eigen ouders vloeit voort uit het recht op gezinsleven, dat is verwoord in het Internationaal Verdrag voor de rechten van het kind. In artikel 43 van de Beginselenwet staat dat de jeugdige het recht heeft gedurende ten minste één uur per week op in de huisregels vastgestelde tijden en plaatsen bezoek te ontvangen. In de huisregels worden regels gesteld omtrent het aanvragen van bezoek. De weigering van een bezoeker op de grond van bijv. de uitvoering van het verblijfs- of behandelplan (artikel 41, vierde lid, e) geldt voor ten hoogste vier weken.

Artikel 44, punt 7: Tijdens dit bezoek kunnen bepaalde personen, waaronder diens reclasseringswerker of gezinsvoogd dan wel vertegenwoordiger van een voogdij-instelling; diens ouders of voogd, stiefouder of pleegouders, behoudens ingeval zwaarwegende belangen van de jeugdige zich daartegen verzetten; zich vrijelijk met de jeugdige onderhouden, behoudens ingeval de directeur, na overleg met de desbetreffende bezoeker, van mening is dat van de jeugdige een ernstig gevaar uitgaat voor de veiligheid van de bezoeker. In dat geval laat de directeur voor het bezoek weten welke toezichthoudende maatregelen genomen worden om het onderhoud zo ongestoord mogelijk te laten verlopen. De toezichthoudende maatregelen mogen er niet toe leiden dat vertrouwelijke mededelingen in het onderhoud tussen de jeugdige en diens rechtsbijstandverlener bij derden bekend kunnen worden.

Noot 29 Streven is dat studenten rond de 6 maanden Bull worden. De ervaring is dat de laatste 1,5 jaar het gemiddelde op de 9 maanden ligt.

Pas als zij dat hebben gedaan zullen zij ook gemotiveerd worden. Hoe sneller jongens de omslag maken hoe beter, is de ervaring op de GMS. Contacten met buitenstaanders leiden af en vertragen het proces. Stafleden vertellen dat om die reden getracht wordt om de emoties tijdens het bezoek en telefoongesprekken te beperken.

Het 'groepsproces'

Een van de middelen die worden ingezet om de positieve normatieve cultuur te bewaken en/of herstellen is het groepsproces. De positieve studenten die in het unitbestuur zitten zijn ondersteunend bij het proces, de (senior) coaches zijn verantwoordelijk. Aan een groepsproces moet de hele unit (circa 60/65 studenten) actief deelnemen. Een groepsproces kan uren, maar ook dagen duren. De meeste groepsprocessen duren 2 tot 4 dagen. Gedurende deze dagen zijn alle jongens uit de unit alleen bezig met het proces. Met uitzondering van eten, wc en slapen liggen alle andere werkzaamheden stil. De coaches van de onderwijs en sport zijn dan ook bij het proces aanwezig. Aanleiding voor het starten van een groepsproces³⁰ zijn 'zwaardere' negatieve uitgliders van een of meerdere studenten (zoals weglopen, vechten, bondjes, praten over het criminele verleden of stafleden) waarvan de werkelijke toedracht onduidelijk is. Tijdens een groepsproces wordt uitgezocht wat er daadwerkelijk gebeurd is, het zogenoemde 'uitprocessen'. Een student die tijdens het proces specifiek ondervraagd wordt staat 'in proces'. Een individuele student kan positief scoren door snel en eerlijk te antwoorden en negatief door dit niet te doen. De student die in proces staat, kan worden geholpen door andere studenten, doordat zij positieve informatie geven over de betreffende student. Studenten die actief mee doen met het 'uitprocessen' kunnen daar ook positief op scoren. Alle studenten (behalve studenten met een medische verklaring) zitten tijdens het groepsproces op de grond. Zij zitten met een arm rond de opgetrokken benen. Jongens mogen de benen niet strekken, tenzij daar door de uitleiding toestemming voor is gegeven. Alleen bij het groepsgewijs naar de wc gaan, tijdens het eten en tijdens korte pauzen kunnen de benen gestrekt worden en kunnen studenten zich vrij bewegen. Uitzonderlijk lang duurde het laatste groepsproces dat begin 2004 plaatsvond. Ruim zes dagen van 's ochtends vroeg tot ver na middernacht, zo vertellen oud-studenten los van elkaar³¹.

De noodzaak van deze regels volgens de GMS

Voor de GMS is de regel dat jongens de eerste weken geen contact hebben met familie essentieel³².

- Noot 30 De GMS maakt niet in haar programma, noch in haar schriftelijke informatie voor jongens, ouders en plaatsers melding van deze werkwijze. In het programma staat slechts dat er in bepaalde gevallen sprake kan zijn van een groepsproces, zonder uitleg. Dit in tegenstelling tot bijvoorbeeld het Confrontatiemodel dat – mede door de uitvoerige beschrijving – de indruk wekt zeer zorgvuldig te gebeuren. Ook in het belang van de imagoverbetering van het GMS lijkt het aanbevelingswaardig om ook over het groepsproces en groepshouding een beschrijving op te nemen.
- Noot 31 Dit 6-dagen durende proces is gehouden in twee units. Aanleiding was het feit dat een van de studenten een ander met een glasscherf had bedreigd. Bij de staf en uitleiding bestond het vermoeden dat er op grotere schaal sprake zou zijn van onderlinge bedreiging. Omdat het noodzakelijk was om dit uit te sluiten, heeft het groepsproces zeer lang geduurd. Uiteindelijk is gebleken dat het incident met de glasscherf op zichzelf stond. Wel was er in beide units sprake van gedrag dat in de GMS als negatief gedrag wordt aangemerkt, zoals: elkaar sigaretten geven, kleding lenen, praten over verleden en praten over stafleden.
- Noot 32 Deze regel is mogelijk in strijd met het Internationaal Verdrag voor de rechten van het kind en met de Beginselenwet.

Geïnterviewde stafleden en de directie denken dat de begeleiding wel eens met maanden vertraagd kan worden als er wél contacten zijn met familie gedurende de eerste weken.

De regels die de keuze van kleding en haardracht beperken zijn essentieel, volgens de GMS, omdat zij zorgdragen dat jongens niet meer door hun uiterlijk refereren aan hun oude groepscultuur.

Ook het groepsproces wordt gezien als een essentieel onderdeel van het programma. GMS vindt dit middel noodzakelijk bij het bewaken van de positieve normatieve cultuur en bij het zorgdragen voor een rustige en veilige omgeving voor jongens. Als er een vermoeden bestaat van misstanden onder de studenten (onderlinge bedreigingen, geweld, afpersingen) wordt er bij de GMS altijd gereageerd en dat kan onder meer door middel van het groepsproces. Een medewerkster legt uit:

"Zo lang wij geen gebruik willen maken van hekken, tralies en isoleercellen dan zijn dit de vervangende middelen. Door het groepsproces hou je de cultuur zo positief mogelijk. Het groepsproces gaat over gedragsverandering. Het in die houding moeten zitten heeft niets te maken met vernedering. Je komt achter dingen, zoals bedreigingen waar je anders nooit achter was gekomen. Bij ons wordt zelden gevochten bijvoorbeeld... Ik ben ervan overtuigd dat er zonder het groepsproces veel meer agressie zou bestaan tussen de jongens... Je moet niet vergeten welke doelgroep wij binnen hebben, die zitten hier niet zo maar.... Tijdens het proces wordt de druk opgevoerd, met name door jongens onderling. Als je ze dan op een stoel zet kunnen ze elkaar zo aanvliegen. Daar hebben we over nagedacht".

3 Instroom en plaatsing

In dit hoofdstuk wordt de instroom en de plaatsing op de Glen Mills School beschreven, aan de hand van de volgende onderzoeksvragen:

- 1 Wat zijn de toelatingscriteria van de Glen Mills School?
- 2 Wat is de beoogde doelgroep?
- 3 Hoe vindt de selectie plaats?
- 4 Welke en hoeveel jongens komen feitelijk terecht bij de Glen Mills School?
- 5 Wat zijn de redenen van het verschil tussen de feitelijk geplaatste jongens en de oorspronkelijk door Justitie beoogde doelgroep?

Voor de beantwoording van deze vragen heeft DSP-groep interviews gehouden met:

- Jelte Zondervan (politie Amsterdam - Amazoneteam)
- Gabi Brem (Justitie - bureau Individuele Jeugdzaken (IJZ) DJI)
- Cees van de Kolk (GMS - locatiedirecteur)
- Margreet de Jong (GMS - beleidsmedewerker GMS)
- Thieu van Hintum (GMS - directeur)
- Bernard Snippe (Hoenderloo-groep³³ - hoofd plaatsing)
- Giancarlo Fornaro (Justitie - hoofd uitvoeringsbeleid sector JJI)

Vooraf.....

In 1999 is VWS gestart met het financieren van 50 plaatsen op de Glen Mills School (GMS). Twee jaar later heeft ook de Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI) van het Ministerie van Justitie een overeenkomst met de GMS getekend, om 75 plaatsen in te kopen voor 4 jaar. Vervolgens heeft de Tweede Kamer in het najaar van 2002 bij amendement bepaald dat dit aantal moet worden uitgebreid met 25 plaatsen. Omdat de reeds ingekochte 75 plaatsen moeilijk volstromen en er om financiële redenen de uitbreiding van de capaciteit van de justitiële jeugdinrichtingen getemporeerd moet worden is de uitbreiding met 25 plaatsen nu voorzien in 2004. (De GMS is bezig met het werven van extra personeel om deze laatste uitbreiding ook te kunnen effectueren.)

Het hoofd uitvoeringsbeleid van de sector JJI geeft aan dat maatschappelijke en politieke ontwikkelingen veel invloed hebben gehad op de keuze om in 2001 vanuit Justitie plaatsen in te kopen bij de GMS. De politiek sprak vertrouwen in over de effectiviteit van de GMS. Verder speelde het gegeven dat de GMS zou kunnen bijdragen aan het capaciteitsprobleem bij de justitiële jeugdinrichtingen³⁴ en opvang binnen de GMS snel realiseerbaar was.

3.1 Toelatingscriteria van de Glen Mills School

Voor toelating op de Glen Mills School komen jongens in aanmerking:

- vanaf 14 jaar;
- afkomstig uit geheel Nederland;

Noot 33 De GMS is een onderdeel van de Hoenderloo-groep; het intake team van de Hoenderloo-groep screent de voor de GMS aangemelde jongens.

Noot 34 Justitiële jeugdinrichtingen worden verder aangegeven als JJI's.

- van alle nationaliteiten;
- met een normale begaafdheid (IQ vanaf circa 80);
- die ernstig en veelvuldig antisociaal gedrag vertonen (intimidatie, vechtpartijen, discriminatie, vernielingen, druggebruik, diefstal, inbraak, geweldpleging, beroving, doodslag);
- die dit gedrag doorgaans in groepsverband en/of in het kader van lidmaatschap van een 'peergroup' vertonen;
- waarvan duidelijk is dat ze minimaal 18 maanden aan het programma kunnen deelnemen.

Contra-indicaties voor toelating zijn:

- Zwakbegaafdheid (IQ niveau lager dan 80).
- Een aantal psychiatrische stoornissen zoals:
 - pervasieve ontwikkelingsstoornissen (autisme);
 - stoornis in de impulscontrole: pyromanie (individueel uitgeoefend);
 - seksuele stoornis: verkrachting (individueel uitgeoefend);
 - ernstige aandachtstekortstoornis met hyperactiviteit (ADHD);
 - psychotische stoornissen en schizofrenie;
 - ernstige stemmingsstoornissen;
 - stoornissen in het gebruik van psychoactieve middelen: volledige afhankelijkheid van alcohol en/of drugs.
 - ernstige motorische handicaps.

3.2 De beoogde doelgroep

Door justitie

De door het Ministerie van Justitie oorspronkelijk beoogde doelgroep van de GMS, zijn jongens die op basis van een uitspraak van de rechter zijn geplaatst met als juridische titel een (voorwaardelijke) PIJ-maatregel³⁵ of een OTS (met uithuisplaatsing)³⁶. Deze jongens worden geselecteerd en geplaatst via Dienst Justitiële Inrichtingen (DJI, afdeling Individuele Jeugdzaken) van het Ministerie van Justitie.

Omdat de instroom in de eerste fase van de GMS tegenviel, is door het Ministerie van Justitie besloten om het mogelijk te maken om ook op andere (soms geconstrueerde) juridische titels te plaatsen, te weten:

- Schorsing van de voorlopige hechtenis met de bijzondere voorwaarde van plaatsing in de GMS.
- Voorwaardelijk jeugddetentie met de bijzondere voorwaarde van plaatsing in de GMS.
- Voorwaardelijke jeugddetentie met als bijzondere voorwaarde positieve afronding van de GM, in combinatie met 'hulp en steun'.
- Voorwaardelijke PIJ-maatregel met bijzondere voorwaarde plaatsing GMS, al dan niet met 'hulp en steun'.

Bij de selectie en plaatsing van de jongens (op basis van de nieuwe plaatsingsmogelijkheden) speelt de DJI geen rol.

Noot 35 PIJ = Plaatsing in een inrichting voor jeugdigen. In deze gevallen gaat het om een PIJ die 'elders' ten uitvoer wordt gelegd (art.77s lid 5), te weten niet in een inrichting als bedoeld in de Beginselenwet justitiële jeugdinrichtingen.

Noot 36 Ook voogdij behoort tot de mogelijkheden, maar wordt in de praktijk niet gebruikt.

Deze plaatsingen worden alleen achteraf door DJI gefiatteerd³⁷. Overigens is bij schorsing met als bijzondere voorwaarde plaatsing in de GMS de instemming van de jongere nodig. In sommige gevallen leidt dit ertoe dat een voorgenomen plaatsing geen doorgang vindt.

Door de Glen Mills School

Jongens moeten voldoen aan de onder 3.1 geformuleerde toelatingscriteria. Geïnterviewden van de GMS/Hoenderloo-groep merken verder op dat de GMS het meeste kan bereiken met jongeren behorend tot de harde kern en jongeren die een PIJ hebben. Zij zijn het meest groepsgevoelig en reageren het beste op het zware programma van de GMS, is de ervaring op de school.

3.3 Selectieprocedure

Bureau Individuele Jeugdzaken DJI (IJZ)

IJZ is verantwoordelijk voor de selectie en plaatsing van jongens met een PIJ-maatregel. Het bureau beoordeelt onder andere de adviezen van de opvanginrichtingen. Deze worden over het algemeen integraal overgenomen. IJZ kan in principe wel afwijken door bijvoorbeeld te bepalen dat de jongere niet in een open setting geplaatst kan worden. IJZ geeft³⁸ - na toetsing van het dossier – toestemming voor alle plaatsingen op Justitieplaatsen.

Deze procedure van 'achteraf plaatsingen' is bij DJI bekend als de zogenaamde 'stempel-procedure'. DJI is tevens verantwoordelijk voor deze plaatsingen.

Selectie bureau jeugdzorg/Raad voor de Kinderbescherming

De meeste jongeren (die geplaatst worden) zitten in preventieve hechtenis in een opvanginrichting. De jongere verblijft daar onder andere in afwachting van zijn p.o. (persoonlijkheidsonderzoek). Een mogelijkheid is dat de intake-coördinator van de Hoenderloo-groep het dossier bestudeert en aan bureau jeugdzorg/reclassering doorgeeft of ze dit een geschikte kandidaat voor GMS vinden. Vervolgens vindt er een zitting van de rechtbank plaats waar besloten wordt wat er met een jongen gaat gebeuren. Een andere mogelijkheid is dat de Raad voor de Kinderbescherming een vervolgonderzoek doet en de rechter adviseert om een OTS uit te spreken.

De GMS

Iedere jongen die aangemeld wordt door een plaatser of DJI, wordt gescreend door het intake-team van de Hoenderloo-groep.

- Noot 37 In Amsterdam werd voor het eerst gebruik gemaakt van de extra plaatsingsmogelijkheden. In de praktijk gaat het om jongens die al langere periode bij de politie bekend zijn en voor meerdere delicten zijn aangehouden (en/of veroordeeld); de zogenaamde veelplegers of bij het voorkomen van zware delicten: harde kerkers. In Amsterdam wordt gewerkt met het casuïstiek overleg, waarin onder andere de Raad voor de Kinderbescherming, Bureau Jeugdzorg, jeugdreclassering en politie zijn vertegenwoordigd. In het kader van dit overleg wordt bekeken of een jongere geschikt wordt bevonden voor de GMS (een zogenaamde voorselectie), waarna de Raad voor de Kinderbescherming dit advies neerlegt bij de rechter.
- Noot 38 'Achteraf' betekent dat de jongen al rechtstreeks is geplaatst.

De eigen screening door het intake-team is volgens de intakecoördinator ook belangrijker geworden *“omdat er tegenwoordig minder onderzoek ‘vooraf’ wordt gedaan. In de eerste fase van GMS werd bij alle jongeren een p.o. afgenomen. In het geval van een PIJ’er is het verplicht om twee onafhankelijke deskundigen een p.o. te laten maken. Sinds de nieuwe afspraken met Justitie mag er geen p.o. meer geëist worden bij civielrechtelijke plaatsingen, waardoor de eigen screening nog belangrijker is geworden”*.

Na screening volgt een intakegesprek. Bij dit gesprek zijn in ieder geval de jongen, de plaatsende instantie, de ouders/verzorgers en de intakecoördinator van de plaatsingscommissie van de Hoenderloo Groep aanwezig. In dit algemene intakegesprek worden de aanwezigen geïnformeerd over het inhoudelijke programma, de rechtspositie van de jongen e.d. Aansluitend heeft een trajectbegeleider een selectiegesprek met de jongen en de intakecoördinator een gesprek met de ouders.

Tijdens het selectiegesprek wordt o.a. gekeken of er contra-indicaties zijn, die niet in de aangeleverde rapportages zijn vermeld. Een voorbeeld daarvan is de gevoeligheid van een jongen voor fysiek contact. Tijdens de intake wordt soms een level 6 confrontatie gedaan (bij de armen pakken om de aandacht te concentreren). Aan de hand van de reactie van de jongen wordt bekeken of de jongen overgevoelig reageert, wat zou kunnen duiden op ervaringen met seksueel misbruik of geweld. Vervolgens vindt er een gesprek plaats over het besluit wel of niet plaatsing.

Hoewel de toelatingscriteria bekend zijn bij plaatsende instanties en DJI, gebeurt het toch nog wel dat jongens worden aangemeld, waarbij in het selectiegesprek contra-indicaties worden gevonden. Voorbeelden uit de praktijk zijn: jongere blijkt brandstichter te zijn, is solistisch seksueel delinquent of is 18 jaar of ouder.

Het intake-team wijst jongeren ook wel af omdat zij tot een te lichte doelgroep behoren. Bijvoorbeeld een civielrechtelijke OTS’er die nog aan het begin van zijn criminele carrière staat en die volgens het intake-team niet hard genoeg is voor het programma. Dit type jongere wordt door de screeners ‘te grijs’ genoemd, het zijn jongeren ‘die op hun tenen net het programma kunnen doorlopen’.

3.4 Aantal en kenmerken geplaatste jongeren

In deze paragraaf wordt een aantal kerngegevens over de doelgroep gepresenteerd. De meer algemene gegevens zijn ontleend aan rapportages van Syntax³⁹ (het bureau dat tot 1 januari 2004 onderzoek deed naar GMS). Daarnaast heeft de Hoenderloo Groep een aantal kerngegevens aangeleverd en heeft het Ministerie van Justitie informatie aangeleverd over de PIJ plaatsingen. leeftijd van de studenten.

Noot 39 UIT: De Glen Mills School. Onderzoeksresultaten betreffende de achtergronden van de studenten en de behandelingsresultaten. Tussenstand november 2003. Syntax.

Algemene kenmerken geplaatste jongens

De in 2003 in de Glen Mills School verblijvende jongens zijn voornamelijk in de leeftijd van 16 of 17 jaar.

Tabel 3.4.1 Leeftijd totale studentenpopulatie (1 februari 2004, n=115)

Leeftijd	Aantal	Percentage
15 jaar	3	2,6
16 jaar	15	13
17 jaar	28	24,3
18 jaar	45	39,1
19 jaar	15	13
20 jaar	8	7
21 jaar	1	0,9

Uit de bovenstaande tabel blijkt dat in 2004 de meerderheid (63,4%) van de jongens 17 en 18 jaar oud is. Terwijl in 2003 een beperkt deel (8%) van de jongens 18 jaar of ouder was, gaat het in 2004 om ruim 20%. Het betreft jongens met een verlengde PIJ of (ots)jongens die, na hun achttiende jaar vrijwillig kiezen voor verlenging om hun opleiding af te maken. In tabel 3.4.5 staat de leeftijd van de jongens die met een justitieplaatsing. Uit een vergelijking tussen de totale studentenpopulatie en de justitieplaatsingen komen geen opvallende verschillen naar voren.

In 2003 had de meerderheid (77%) van de studenten een allochtone afkomst, waarvan Marokkaanse (25%) en Surinaamse (23%) jongens. De Nederlandse jongens vormden met 23% de derde groep. In 2004 is het percentage Marokkaanse (27,8 %) en Nederlandse studenten (28,7) licht toegenomen.

Tabel 3.4.2 Nationaliteit totale studentenpopulatie (2004, n=115)

Nationaliteit	Aantal	Percentage
Turks	1	0,9
Antilliaans	5	4,3
Niet westers	17	14,8
Surinaams	22	19,1
Marokkaans	32	27,8
Nederlands	33	28,7
Overig	5	4,3

Aantal geplaatste jongens en plaatsingstitels

Tabel 3.4.3 Aanmeldingen, opnames (2003)

Aantal opnames	94
Aantal afwijzingen	78
Aantal zaken nog in behandeling	19
Totaal aantal aanmeldingen	191

In totaal zijn van de 191 aangemelde jongens er in 2003 94 in de GMS gestart. Vrijwel de helft van de aanmeldingen in 2003 heeft geleid tot een daadwerkelijke opname.

De belangrijkste redenen voor afwijzing zijn dat de plaatser de aanmelding intrekt (20 keer); de aangemelde jongen te oud is (10 keer); het ging om inwinnen van informatie over of het aanbod bij een jongere past (8 keer); de jongen een te laag IQ heeft (7 keer), plaatsing in JJI (5 keer), motivatieproblematiek (4 keer); te zware psychiatrische problematiek (twee keer) en overige (22 keer; vaak een combinatie van eerder genoemde redenen). Van de 19 aanmeldingen die in 2003 nog in behandeling waren, zijn er inmiddels 10 opgenomen, bij 6 is het wachten op de uitslag van een zitting en 3 zijn afgefallen.

Tabel 3.4.4 Plaatsingstitels van de GMS populatie (1 februari 2004, n=120)

Maatregel Plaatsing in een Justitiële Jeugdinrichting (PIJ-maatregel).	25
Civielrechtelijke OTS met Uithuisplaatsing	31
Schorsing van de voorwaardelijke hechtenis met de bijzondere voorwaarde van plaatsing in de GMS	3
Voorwaardelijke jeugddetentie met de bijzondere voorwaarde van plaatsing in de GMS	35
Voorwaardelijke jeugddetentie in combinatie met Maatregel Hulp en Steun met als bijzondere voorwaarde positieve afronding van de GMS.	19
Jeugdreclassering met voorwaardelijke PIJ-maatregel	7

Van deze jongens horen de PIJ-ers specifiek tot de justitie populatie. Wat betreft de overige jongens zijn de plaatsingstitels van een VWS - of een justitie plaats overeenkomstig. Als de VWS plaatsen bezet zijn, worden de volgende aanmeldingen 'omgezet' in justitie plaatsen.

Tabel 3.4.5 Voórkomen van ernstige vormen van crimineel gedrag*

Delictcategorie	Is een of meerdere delicten in deze categorie door de student gepleegd? (N=62)		
	Nee	Ja	Percentage
Zware geweldsdelicten	30	32	52%
Zware vermogensdelicten	12	50	81%
Zware overige delicten	35	27	44%
Een of meer van de categorieën	6	56	90%

* Tot 1 januari 2003 vertrokken cliënten

Het blijkt dat voor elk van de categorieën geldt, dat meer dan de helft van de studenten ernstige delicten in de betreffende categorie heeft gepleegd. Dit houdt ook in dat veel studenten ernstige delicten van verschillende aard hebben gepleegd. Als we afzien van de aard van het delict, dan blijkt dat 90% van de studenten ernstige delicten in een of meer van de drie categorieën heeft gepleegd.

Tabel 3.4.6 Lidmaatschap van negatieve jeugdgroepen (dossieranalyse voorjaar 2003)

Soort jeugdgroep	Is de student lid geweest van een van de volgende negatieve jeugdgroepen? (N=62)		
	Nee	Ja	Percentage lid
Hinderlijke groep	54	8	13%
Overlastgevende groep	38	24	35%
Criminele groep	36	26	42%
Een of meer typen	12	50	81%

Het blijkt dat het merendeel van de studenten van de Glen Mills School (81%) lid is geweest van een of andere negatieve jeugdgroep. De criminele groep komt daarbij het meest voor, terwijl het lidmaatschap van de minder ernstige groep, namelijk de hinderlijke groep, relatief weinig voorkomt.

In vergelijking met de jongeren in justitiële behandelinrichtingen komt crimineel en onmaatschappelijk gedrag bij de studenten van de Glen Mills School vaker voor. Syntax⁴⁰ concludeert in haar rapportage van april 2003 dat hetzelfde geldt voor druggebruik. Bij de jongeren in justitiële behandelinrichtingen komen een zeer uitgebreid hulpverleningsverleden en individuele gedragsproblemen in de vorm van uitagerend gedrag en recalcitrantie meer voor dan bij de studenten van de Glen Mills School.

De studenten van de Glen Mills School worden in zeer sterke mate gekenmerkt door crimineel en onmaatschappelijk gedrag en druggebruik voor opname; zij vertonen deze gedragingen nog vaker dan de jongeren in justitiële behandelinrichtingen; de jongeren in justitiële behandelinrichtingen hebben vaker dan de studenten een zeer uitgebreid hulpverleningsverleden en vertonen meer uitagerend, recalcitrant gedrag.

Tabel 3.4.7 Specifieke psychosociale problemen bij studenten van de Glen Mills School (N=75)⁴¹.

Psychosociaal probleem	Aantal	Percentage
Regelmatig weglopen	36	55%
Zwervend gedrag	30	51%
Alcoholmisbruik	19	25%
Harddruggebruik	4	7%
Softdruggebruik	39	64%
Onredelijke opstandigheid	52	76%
Waanvoorstellingen	2	3%
Angsten	7	11%
Incest	0	0%
Lichamelijke mishandeling	14	21%
Conflicten in gezin	45	71%
Verslaving ouders	9	15%
Onmachtige ouders	55	88%

Noot 40 De Glen Mills School: onderzoeksresultaten betreffende de achtergronden van de studenten en behandelingsresultaten. E&M Syntax, april 2003.

Noot 41 Bron: Rapportage Syntax, voorjaar 2003.

Justitieplaatsingen (via DJI)

In 2003 zijn er 43 justitiejongens geplaatst: 14 jongens volgens de *normale plaatsing procedure* van DJI (allen PIJ-maatregel) en 29 jongens via de *'stempelprocedure'* (ofwel achteraf plaatsingen).

Justitie heeft 100 ingekochte plaatsen op de Glen Mills School. Op basis van informatie van IJZ en GMS blijkt dat per 1 februari 2004 69 jeugdigen op een justitieplaats in de Glen Mills School verblijven. In totaal verblijven er op 1 februari 2004 120 jongens in Glen Mills. Dit betekent dat 51 jongens onder een andere dan de Justitievlag zijn geplaatst.

Tabel 3.4.8 Leeftijd bij opname van de justitieplaatsingen (1 februari 2004; n=69)

14 jaar	10
15 jaar	14
16 jaar	17
17 jaar	18
18 jaar	8
19 jaar	2

PIJ-plaatsingen (begin april 2004)

Het IJZ bureau heeft een aantal zaken uitgezocht rond de PIJ plaatsingen (de door Justitie beoogde doelgroep voor GMS) (stand van zaken begin april 2004: n=22).

Bij 16 (van de 22 PIJ)jeugdigen is een gebrekkige ontwikkeling van de geestesvermogen geconstateerd. Hiervan hebben 12 jeugdigen een PIJ-maatregel die maximaal verlengbaar is (bij de andere 4 is weliswaar een gebrekkige ontwikkeling geconstateerd, maar zij hebben geen geweldsdelict gepleegd, waardoor de maatregel niet kan worden verlengd).

delicten

NB De jeugdigen zijn meestal veroordeeld voor meerdere delicten, waardoor zij op onderstaande lijst meerdere keren kunnen voorkomen.

4 zijn veroordeeld wegens art. 285 Sr. (misdrijf tegen het leven)

7 zijn veroordeeld wegens art. 312 Sr. (diefstal met geweld)

12 zijn veroordeeld wegens art. 310-311 Sr. (diefstal en diefstal in vereniging)

7 zijn veroordeeld wegens art. 317 Sr. (afpersing)

4 zijn veroordeeld wegens art. 141 Sr. (openlijke geweldpleging)

1 is veroordeeld wegens art. 350 Sr. (vernieling)

1 is veroordeeld wegens art. 157 Sr. (brandstichting)

1 is veroordeeld wegens art. 246 Sr. (aanranding)

2 zijn veroordeeld wegens art. 302 Sr. (zware mishandeling)

stoornissen

NB. Bij de jeugdigen zijn meerdere stoornissen geconstateerd⁴², waardoor zij op onderstaande lijst meerdere keren kunnen voorkomen.

Bij 1 jeugdige is geen stoornis geconstateerd.

18 jeugdigen hebben een antisociale gedragsstoornis (conduct disorder) (overigens leidt delinquent gedrag (agressie, vernieling, diefstal) snel tot het oordeel conduct disorder);

8 jeugdigen hebben een narcistische persoonlijkheidsstoornis (in combinatie met een antisociale persoonlijkheidsstoornis).

Daarnaast zijn de volgende descripties gegeven (niet volgens de classificatie van de DSM-IV):

Bij 7 jeugdigen is er sprake van een lacunaire gewetensfunctie;

8 jeugdigen hebben een geringe frustratie en impulscontrole;

Bij 4 jeugdigen is sprake van egocentrisme.

De rechter heeft bij 20 jeugdigen het advies gegeven de maatregel ten uitvoer te leggen in de Glen Mills School.

Plaats van herkomst van de 'gestempelde' jongeren (febr. 2004)

Aangezien de indruk bestond dat de gestempelde jongens vooral uit Amsterdam afkomstig zijn, is dit verder uitgezocht.

Zoals uit onderstaande cijfers blijkt maar een deel van de gestempelde jongens (via het Amazoneteam) uit Amsterdam te komen.

Tabel 3.4.9 Plaats van herkomst

's-Gravenhage	7
Amsterdam	7
Zoetermeer	4
Utrecht	3
Arnhem	2
Heerhugowaard	2
Helmond	2
Leeuwarden	2
Overig (steeds 1 jongere)	23

De jongens die in 2003 uit de GMS zijn vertrokken

In 2003 hebben 56 jongens het programma verlaten waarvan;

- 35 jongens het programma positief hebben afgerond; met een gemiddelde verblijfsduur van 20 maanden;
- 21 jongens het programma niet hebben afgerond; gemiddelde verblijfsduur was 6 maanden.

Noot 42 Bij een persoonlijkheidsonderzoek (PO) zijn altijd een psychiater en een psycholoog betrokken. De psychiater maakt altijd gebruik van de DSM-4 of ICD-10 classificatie en stelt de diagnose voor een eventuele stoornis. De psycholoog interpreteert veelal het gedrag en komt tot uitspraken als egocentrisme, lacunaire gewetensontwikkeling, geringe impulscontrole. Bij 1 jeugdige heeft de rechter zich onthouden van een advies. Deze jeugdige is eerst op een gesloten behandelafdeling geplaatst en is later doorgeplaatst naar de Glen Mills School. Bij 1 jeugdige heeft de rechter JJI Overberg geadviseerd. Deze jeugdige is daar in beginnel ook geplaatst en is na verloop van tijd overgeplaatst naar de Glen Mills School.

Van 18 van de 21 jongens die in 2003 het programma niet hebben afgerond weten wij de reden. In dat jaar gebeurde het twee keer dat een plaatsers besloot de cliënt van de GMS weg te halen (indruk dat langer verblijf tegen het belang van de jongere was). Twee jongens zijn in hoger beroep gegaan tegen de plaatsing en zijn geplaatst in een JJI. Verreweg de meest voorkomende reden dat jongens het programma niet afmaken is dat zij weglopen. In 2003 zijn 14 studenten weggelopen. Jongens die weglopen doen dat meestal – volgens medewerkers - tijdens het eerste half jaar van het programma. Volgens GMS zitten zij dan nog onvoldoende in het programma en hebben ze de voordelen van het programma nog weinig ervaren. Andere redenen van vertrek is terugval in status en het worden van 18 jaar. Van de 14 weglopers zijn er 8 jongens twee maal weggelopen (en weer teruggeplaatst) en is één jongen vier maal weggelopen⁴³.

3.5 Bereikte versus beoogde doelgroep

Volgens het plaatsingsbureau van het Ministerie van Justitie⁴⁴ is de bereikte doelgroep niet volledig de oorspronkelijk beoogde doelgroep. De meerderheid van de geplaatste jongeren heeft immers niet de plaatsingstitel (PIJ/OTS) die oorspronkelijk beoogd was. Een groot deel van de geplaatste jongens worden niet door het plaatsingsbureau geselecteerd, hun plaatsing wordt wel door het plaatsingsbureau achteraf gefiatteerd. Overigens bestaat bij het plaatsingsbureau wel de indruk dat de GMS een doelgroep bereikt die past bij de GMS-aanpak. Het hoofd uitvoeringsbeleid van de DJI zegt blij te zijn dat door de juridische constructies (Bijzondere voorwaarde plaatsing GMS) voor nieuwe groepen plaatsen ingekocht kunnen worden. De grote steden kampen al langere tijd met het probleem van jeugdige criminelen die moeilijk aan te pakken zijn. De roep van de maatschappij om de steden veiliger te maken en de overlast van jeugdige veelplegers te beperken is groot. Met de nieuwe plaatsingsmodaliteiten kan DJI een bijdrage leveren aan de oplossing van de aanpak van deze problematiek.

De 'echte GMS'er'

De geïnterviewde medewerkers van de GMS geven aan dat de geplaatste jongens allemaal voldoen aan de doelgroepcriteria en dat zij allemaal kunnen profiteren van het programma. Wél zien zij duidelijk verschillen in de mate waarin jongens van de aanpak kunnen profiteren. De divisie manager van de GMS schetst een grove verdeling in twee groepen, te weten 'de echte GMS'ers' en de 'andere groep'. *"De echte GMS'er is stoer, hard, heeft een lange delictgeschiedenis, is gemiddeld intelligent, is een leider en heeft verschillende malen gesloten gezeten."*

De andere groep bestaat uit jongens die goed van het programma kunnen profiteren, maar zij zijn geen echte leiderstypes, ze zijn erg stoer en erg gewelddadig geweest maar ze zijn niet hard van binnen".

Volgens de geïnterviewde medewerkers zijn de echte GMS'ers in verhouding vaker de PIJ-jongens.

- Noot 43 Unitleider Trajectbegeleiding geeft aan dat circa de helft van de weglopers die worden teruggeplaatst in de GMS, het vervolgens goed doen in het programma. Van de weggelopen jongens die niet zijn teruggekeerd, is bekend dat er zes zijn opgepakt en in een andere instelling zijn geplaatst, twee jongens zijn zwervend en van een jongen is de situatie onbekend.
- Noot 44 Dienst Justitiële Jeugd Inrichtingen, afdeling IJZ.

De jongens die met een van de nieuwe plaatsingsmodaliteiten zijn geplaatst, behoren in verhouding vaker tot de 'andere' groep. Zij profiteren weliswaar van het programma, maar hebben er in verhouding wel meer moeite mee (worden later Bull, vallen vaker in status, lopen vaker weg etc.), waardoor het programma mogelijk minder effect sorteert in de periode na GMS.

De GMS heeft er belang bij dat er voldoende echte GMS'ers en dus echte leiders geplaatst worden. Het is belangrijk voor de dynamiek in de groep dat er leiderschapstrijd is, dat leert de jongens omgaan met emoties. De laatste tijd is er te weinig leiderschapstrijd en dat wordt in de GMS gezien als slecht teken. De directeur van de GMS vertelt dat de jongens die kwetsbaar zijn, weinig eigenheid hebben en bang zijn⁴⁵ het minder goed doen op de GMS. Zij behoren tot de groep die eerder afhaakt en minder profiteert van het programma. Medewerkers van GMS merken op dat zij sinds medio 2002 – de periode van groei en verruiming plaatsingsmodaliteiten - in verhouding meer van deze jongens binnen hebben gekregen.

3.6 Redenen verschil beoogde doelgroep en geplaatste jongeren

Contra-indicaties

In de eerste fase van de GMS bleek dat de instroom van justitiejongeren tegenviel. Een van de redenen is dat de toelatingscriteria (en dan met name de contra-indicaties) voor de GMS, de instroom van met name de justitiejongens bemoeilijken. Het hoofd uitvoeringsbeleid van de sector JJI stelt dat: *“deze jongens vaak een te zware achterliggende problematiek hebben om te voldoen aan de toelatingscriteria van de GMS. Onder hen zijn vaak jongens met psychiatrische of autistische problematiek, een verstandelijke handicap of individuele zedendelinquenten”*.

Lengte van het programma

Verder is de duur van het programma van invloed. Hier speelt de discussie over wat nodig is als strafmaat (vaak minder dan 18 maanden) en wat nodig is om het gedrag van de jongere te veranderen (volgens GMS minimaal 18 maanden)⁴⁶.

De intakecoördinator van de Hoenderloo-groep stelt dat *“de rechtbank een vonnis uitspreekt aan de hand van het gepleegde delict, waarbij de straf in verhouding dient te staan met het gepleegde delict. Behandeling van 18 maanden kan niet als een straf worden opgelegd. Dit is een dilemma voor de rechtbank*.

De GMS stelt dat zij geen straf verkopen, maar toekomst en vanuit dat perspectief het afronden van het programma nodig is”.

Niet alle plaatsers (met name vanuit BJZ) en kinderrechters zouden een dergelijke langdurige aanpak onderschrijven.

Noot 45 Jongens zijn bijvoorbeeld bang om in elkaar geslagen te worden of voor seksuele intimidatie. Jongens die in een gesloten inrichting hebben gezeten hebben vaak al veel meegemaakt op dit gebied, is de ervaring van medewerkers.

Noot 46 Voorbeeld: om zorg te dragen dat geplaatste jongeren met een civielrechtelijke OTS niet weg gaan op het moment dat zij 18 jaar worden (dit zouden zij juridisch gezien wel mogen) zijn er nu ook manieren gevonden om te zorgen dat ook deze groep het programma afmaakt, door bijvoorbeeld een jongere te schorsen van de preventieve hechtenis en de zitting vervolgens 18 maanden aan te houden (combinatie strafrecht en civiele recht).

Tenslotte is een complicerende factor dat jongens die met een civielrechtelijke OTS geplaatst worden weg mogen op het moment dat zij 18 jaar worden; voor deze groep hanteert de GMS daarom de leeftijdsgrens van 16,5 jaar zodat ook zij het programma van 18 maanden afronden.

3.7 Resultaten beoogde en bereikte doelgroep

De GMS heeft nog geen registratiegegevens verwerkt die een compleet beeld geven van de resultaten van studenten en een vergelijking mogelijk maken tussen de beoogde en de bereikte doelgroep. Uit interviews met medewerkers en interne registratie blijkt wel dat studenten de laatste twee jaar andere resultaten hebben dan in de eerste twee jaar. De laatste twee jaar doen studenten er langer over om Bull te worden, halen vaker een deelcertificaat i.p.v. een diploma en het niveau van de behaalde diploma's is lager. Een medewerker licht toe dat studenten voorheen vaker een diploma; VBO, MAVO en zelfs HAVO diploma behaalden. Deze jongens gingen ook vaker dan nu een vervolgopleiding doen in plaats van werken. De diploma's en certificaten (bijv. lasdiploma) die studenten de laatste jaren behalen liggen vaker op het niveau van VMBO en praktijkgerichte leerweg.

Redenen die de verschuiving van resultaten zouden kunnen verklaren zijn: het profiel van de nieuwe doelgroep (iets lager IQ, minder leiders), het proces (o.a. door minder leiders minder groepsdruk) en de aansturing (niet alle trainer-coaches hebben voldoende kennis/vaardigheden die nodig zijn voor het programma). De locatiedirecteur en verschillende medewerkers hebben de indruk dat een deel van de zogenaamde nieuwe doelgroep minder profiteert van het programma dan de oorspronkelijk beoogde doelgroep. Minder profiteren betekent enerzijds dat ze meer moeite hebben in het programma (later Bull, vaker vallen in status, vaker weglopen) en anderzijds dat het programma minder effect sorteert in de periode na GMS. Of dit daadwerkelijk zo is en wat verklaring is voor een mogelijke verandering van resultaten, zal moeten blijken uit registratie en monitoring. Het trekken van conclusies is op dit moment voorbarig.

3.8 Conclusies

Het onderzoek heeft de volgende antwoorden op de geformuleerde onderzoeksvragen opgeleverd:

- Wat zijn de toelatingscriteria?
De toelatingscriteria zijn helder beschreven (zie 3.1). Alle jongens die op de GMS geplaatst worden voldoen aan de toelatingscriteria van de GMS, mede door de screening door het intake-team van de Hoenderloo-groep.
- Wat is de beoogde doelgroep?
De oorspronkelijk door justitie beoogde doelgroep bestaat uit jongens, die een rechterlijke uitspraak hebben opgelegd met als juridische titel een (voorwaardelijke) PIJ-maatregel of een OTS (met uithuisplaatsing). Doordat de instroom in eerste instantie tegenviel zijn de plaatsingstitels door justitie uitgebreid.
- Hoe vindt selectie plaats?
Het Ministerie van Justitie is verantwoordelijk voor de PIJ plaatsingen. Daarnaast geeft ze toestemming – na toetsing van de dossier – van de achteraf plaatsingen (de zogenaamde stempelprocedure). Iedere aangemelde jongere wordt tevens gescreend door de instelling zelf.

- Welke en hoeveel jongeren komen feitelijk terecht bij de GMS?
Van de 100 gerealiseerde justitieplaatsen zijn er per 1 februari 2004 slechts 69 bezet.
In 2003 zijn er 14 jongens volgens de normale plaatsing procedure van DJI geplaatst (allen PIJ-maatregel) en 29 jongens via de 'stempelprocedure'. Opvallend is het verschil tussen de rechtstreekse plaatsingen uit de diverse grote steden. Een politieke beslissing om meer jongens door te verwijzen heeft in de praktijk nog weinig impact (Rotterdam).
Verklaringen voor de tegenvallende instroom zijn:
 - De duur van de GMS-aanpak: het feit dat de GMS-aanpak 18 maanden duurt kan een belemmering zijn voor plaatsers en kinderrechters (zie hoofdstuk 4).
 - De selectiecriteria; de lijst met contra-indicaties is lang en het is moeizaam voor justitie PIJ-jongens te vinden die geen contra-indicatie hebben.
 - De inhoud van de aanpak: niet alle plaatsers zijn gecharmeerd van de GMS-aanpak. Critici vinden de aanpak te zwaar, te lang in relatie tot hetgeen de jongens op hun kerfstok hebben en/of hebben moeite met het concept (lang op de grond zitten; 'afknoedelen').
 - Leeftijd: OTS mogen op het moment van plaatsing niet ouder zijn dan 16,5 jaar. De meerderheid (63,4%) van de studenten in 2004 is 17 en 18 jaar oud. De gemiddelde leeftijd van studenten is daarmee hoger dan in 2003, toen de meerderheid 16 en 17 jaar oud was. In 2004 is ruim 20% van de studenten ouder dan 18 jaar.
- Wat zijn de redenen voor het verschil tussen de beoogde en bereikte doelgroep?
De bereikte doelgroep is niet volledig de oorspronkelijk door Justitie beoogde doelgroep (PIJ/OTS). Dit komt voornamelijk door de contra-indicaties (uitsluiting psychiatrische problematiek) en de lengte van het programma (discrepancie duur programma en strafmaat).

4 Imago en samenwerking

4.1 Vooraf

In dit hoofdstuk wordt de volgende onderzoeksvraag beantwoord:

Hoe staat het met de bekendheid en het imago van de Glen Mills School bij personen/instanties die de plaatsing verzorgen en de samenwerking tussen de school en deze personen/instanties?

Om deze vraag te kunnen beantwoorden hebben wij gesproken met betrokkenen vanuit bureaus jeugdzorg, Raad voor de Kinderbescherming, politie en justitie. Aan hen is gevraagd hoe zij de samenwerking met de GMS ervaren en wat het imago is van de GMS binnen hun organisatie.

Voor dit onderzoeksonderdeel is gesproken⁴⁷ met:

- 1 Politie Rotterdam, Bram van Alphen (beleidsmedewerker jeugdzaken)
- 2 OM Dordrecht, Bernadette Edelhausser (officier van Justitie)
- 3 Justitie Amsterdam, Wendy Vos (coördinator plaatsingen)
- 4 Justitie Amsterdam, Romke De Vries (kinderrechter)
- 5 BJZ Rotterdam, Hans Daalmeijer (teamleider j-reclassering)
- 6 BJZ Amsterdam, Mirjam Bekke, (teamleider j-reclassering)
- 7 BJZ Amsterdam, Hennie van Mortel (gezinsvoogd)
- 8 BJZ Den Haag, Jan van Ginkel (teamleider j-reclassering)
- 9 BJZ Amsterdam, Emiene Tilburg (teamleider j-reclassering)
- 10 BJZ Rotterdam, Peter Blijlevens (jeugdreclasserder)
- 11 RvK Amsterdam, schriftelijke beantwoording⁴⁸
- 12 RvK Tilburg, schriftelijke beantwoording
- 13 RvK Rotterdam, Rien Luiks (teamleider)

4.2 Imago van de GMS

Bij de beantwoording van de vragen over het imago van de GMS valt een aantal zaken op:

■ *Invloed van media en politiek*

Het imago dat de GMS heeft bij sommige journalisten en politici – als zijnde dé oplossing voor problematische jongeren – klinkt door in de antwoorden van de geïnterviewden. Vrijwel alle geïnterviewden nuanceren dit imago door te zeggen dat de GMS niet voor alle problematische jongeren een oplossing kan bieden. Toch zien de geïnterviewden de GMS wel als een kans voor een selecte doelgroep⁴⁹.

Noot 47 De Raad voor de Kinderbescherming Amsterdam en Tilburg hebben de onderzoeksvragen schriftelijk beantwoord. Reden is dat zij de vragen aan meerdere medewerkers van de organisatie wilden voorleggen. De Raad voor Kinderbescherming Rotterdam heeft de beantwoording van de vragen voorbereid in een teamoverleg en pas daarna is een interview met een teamleider afgenomen.

Noot 48 Zie noot 1.

Noot 49 Met selecte groep wordt hier bedoeld: zonder psychische stoornissen, gevoelig voor groepsdruk en een IQ boven de 80.

De helft van de geïnterviewden maakt daarbij wel de kanttekening dat, mede doordat GMS een selecte doelgroep bedient, van "redelijk gemotiveerde jongens"⁵⁰ met langere straffen" de kans op slagen groter is dan bij een JJI.

De Rotterdamse Raad voor de Kinderbescherming heeft aangegeven dat niet alleen de positieve berichten, maar ook de negatieve berichten in de pers duidelijk invloed hebben op het imago van de GMS. Zo zou een artikel over tegenvallende resultaten van de GMS (in een van de landelijke bladen), de mening van raadswerkers dit jaar duidelijk beïnvloed hebben. Ook verschillende jeugdreclasseerders hebben aangegeven dat negatieve berichten in de pers – o.a. over incidenten op de GMS – invloed hebben op hun denken over de GMS. Zij geven aan dat zij mede naar aanleiding van de berichten in de krant meer openheid van de GMS verwachten.

- *Dubbel imago*

De GMS heeft enerzijds het imago van een harde – voor sommige te harde - aanpak en anderzijds het imago van een goede en soms laatste kans voor jongens die al op meerdere reguliere trajecten zijn vastgelopen. Verschillende plaatsers hebben aangegeven dat zij in hun maag zitten met een groep jongens, die al alle vormen van ambulante hulpverlening hebben doorlopen, die vaak al gezeten hebben en waarbij niets lijkt aan te slaan. Zij zien de GMS als een kans en hebben de verwachting en soms ook al de ervaring dat de GMS een zware doelgroep aankan. Desondanks geeft een groot deel van de respondenten aan een "dubbel gevoel" te hebben bij de Amerikaanse aanpak, waarbij jongeren allereerst 'gebroken' worden en vragen zich af of deze aanpak aansluit bij 'Nederlandse' jongens. De Raad waarschuwt er voor om niet de leiders⁵¹ in zo'n groep te zetten omdat de kans dan groot is dat zij hun criminele leer-school daar vervolgen.

- *Gesloten en open organisatie*

De methodiek van de GMS laat niet toe dat anderen dan GMS-leerlingen of medewerkers aanwezig zijn bij de processen op de GMS, zoals de groepsgesprekken etc. Ook kunnen plaatsers en familieleden niet apart met leerlingen een gesprek voeren. Bij de gesprekken met familieleden en/of plaatsers zijn altijd een of twee medewerkers van de GMS aanwezig. Een aantal respondenten zegt hierover ontevreden te zijn, omdat zij hierdoor het gevoel hebben niet echt zicht te hebben op de toestand van de geplaatste jongere.

Tegenover deze ervaringen – die bij sommige respondenten het beeld van een gesloten organisatie oproepen - staan de positieve ervaringen met rondleidingen en voorlichtingsbijeenkomsten die de GMS organiseert. Op basis van deze activiteiten zeggen verschillende plaatsers juist een beeld te hebben van een zeer open organisatie.

- *Korte en lange termijn resultaten*

Het beeld dat respondenten hebben van de resultaten van de GMS op korte termijn (tot eerste half jaar na uitstroom) is positief. Gesteld wordt dat de behandeling vaak wel langer duurt dan de beoogde 18 maanden.

Noot 50 De GMS geeft aan dat de jongens bij aanvang niet gemotiveerd zijn. In de eerste maand willen ze vaak liever naar een jeugdgevangenis omdat ze daar met rust worden gelaten. Tot ze merken dat ze winst kunnen halen in de GMS (onder andere door opleiding).

Noot 51 De GMS geeft aan dat 'leiders' juist tot de beoogde doelgroep behoren. De ervaring is dat deze jongens zich meer verzetten, waardoor de dynamiek in het groepsproces wordt versterkt (zie ook paragraaf: doelgroep).

Men heeft de indruk dat jongens die het programma hebben afgemaakt daadwerkelijk gedragsverandering laten zien, dat jongeren zelf tevreden zijn over wat ze hebben geleerd en dat jongeren vooruit zijn gekomen door scholing en werktoeleiding. *"Het beeld dat overheerst is dat jongere zelf zeggen dat ze er iets aan hebben. Dat zij echt leren om op een andere manier met dingen om te gaan"*.

Daartegenover staat dat men nog onzeker zegt te zijn over de resultaten op langere termijn, met name of jongens de gedragsveranderingen echt internaliseren of dat zij slechts voor een periode een 'schijnaanpassing' doen.

Verskillende medewerkers van RvdK's en BJZ hebben aangegeven meer informatie te willen over het nazorgtraject. Bij hen bestaat de indruk dat de nazorg nog niet in alle regio's voldoende geregeld is, terwijl men juist verwacht dat de nazorg belangrijke invloed heeft op het voorkomen van recidive.

■ *Imago GMS bij jongeren*

Alle plaatsers hebben de ervaring dat jongens eerder voor een kortere detentiestraf dan voor 18 maanden op de GMS kiezen. Het idee ondergeschikt te zijn aan anderen, op de grond te moeten zitten en dat je haren geknipt worden zou afschrikken. Bij de voorlichting over de GMS zou hierop ingespeeld moeten worden, menen verschillende jeugdreclasserders en raadswerkers.

"Ze zien de GMS toch als een school waar je van alles moet, de gevangenis vinden ze acceptabeler, je zit dan binnen, gaat sporten, ze vergelijken zitten met een lui leventje". Volgens een medewerker van de RvdK is er veel voor nodig om de jongens over te halen: *"Het hangt dan vaak van de overtuigingskracht van de raadonderzoeker af, het gaat er om dat die kan overtuigen wat de voordelen zijn boven detentie. Waar kiezen de jongeren dan voor? In detentie en rijsinrichtingen krijgen ze tegenwoordig ook SoVa en scholing....De jongens hebben vaak nog weinig zicht op hun toekomst, die zitten nog in een levensfase dat het criminele leven loont, ze zijn er nog niet moe van. Hoe ga je die overtuigen?"*.

4.3 Redenen om al dan niet in de GMS te plaatsen

■ *Keuze en motivatie van jongeren*

Voor plaatsers, OM en rechters kan de motivatie van een jongere⁵² een factor zijn die wordt meegewogen bij het al dan niet plaatsen op de GMS. Of dit gebeurt lijkt af te hangen van de individuele plaatser c.q. organisatie en van het 'beleid in de stad'. Wat betreft dat laatste; de Amsterdamse geïnterviewden vertellen de motivatie van de jongere niet zwaar te laten wegen. De jongens die volgens het casuïstiek overleg in aanmerking komen voor de GMS, hebben voldoende kansen gehad, zo is de redenering.

De Rotterdamse Raad voor de Kinderbescherming kent wel waarde toe aan de motivatie van de jongere, hoewel iedere zaak opnieuw wordt bekeken⁵³.

Noot 52 Bij jongens die een PIJ hebben, wordt de motivatie van de jongere overigens niet meegewogen.
Noot 53 De GMS kent geen waarde toe aan de motivatie van de jongens bij de start van het programma, omdat zij er vanuit gaan dat jongens weinig gemotiveerd zijn en motivatie moeten krijgen door deelname aan het programma.

"De keuze van de jongere zelf is wel een factor van belang. Ons beleid is dat de jongeren zo goed mogelijk voorgelicht moeten worden, onderdeel daarvan is ook te vertellen over GMS en Den Engh en de voordelen daarvan, maar je vertelt ook dat jongeren de mogelijkheid hebben om te gaan zitten. De raadsonderzoeker moet dan wel kunnen overtuigen.... Recent hebben we twee jongens gehad die echt weigerden iets te horen over GMS, zij hadden in de Rijksinrichting gehoord dat ze moesten gehoorzamen aan andere jongens, haren eraf enz. Die jongens weigerden echt om ook maar een gesprek erover te hebben. Dit soort calculerende jongens moet dan misschien maar gewoon zitten".

- *Plaatsing ver van huis*

Plaatsing in GMS kan betekenen dat een jongen een tijdlang geen bezoek c.q. familie kan ontvangen. Dit gegeven zou een negatieve invloed hebben op de bereidheid van jongens om deel te nemen aan het programma. Een officier van Justitie zegt hierover *"De motivatie van jongens is heel laag. Ook omdat het vaak gaat om jongens die nogal aan huis en aan hun moeder hechten. Dat is in ieder geval zo bij onze Antilliaanse jongens, maar je moet dat ook bij Marokkaanse jongens niet onderschatten. Het gebrek aan motivatie was voor de Raad nogal eens reden om af te zien van een advies voor plaatsing in de GMS".*

De RvdK Amsterdam en Tilburg vinden het wenselijker om jongeren zoveel mogelijk in hun eigen omgeving op te vangen, omdat het effect van de begeleiding daardoor zou worden verhoogd (zo zou ook uit onderzoek blijken). Zij geven aan dat de locatie van de GMS een reden is om af te zien van plaatsing. Zij wijzen erop dat ITB wel de mogelijkheid biedt van begeleiding in de eigen omgeving.

- *Screening door DJI*

Jeugdbescherming Rotterdam meent dat het Ministerie van Justitie (plaatsingsbureau) nog al eens kandidaten voor de GMS afwijst, waarvan de plaatsers wel menen dat zij geschikt zijn. Overigens zou dit zich ook voor doen bij jongens die voorgedragen worden voor Den Engh. De reden dat DJI afwijst is niet duidelijk voor de geïnterviewden bij BJZ.

- *(On)duidelijkheid over plaatsingsmodaliteiten*

De RvK Amsterdam en Tilburg menen dat er in de jeugdstrafrechtketen nog onduidelijkheid bestaat over de GMS en over de vraag in welk strafrechtelijk kader jongeren kunnen worden geplaatst. Ook de RvK Rotterdam geeft aan meer informatie te willen over plaatsingsmodaliteiten. De RvK Amsterdam en Tilburg adviseren de GMS om meer informatie te verspreiden binnen de keten (bijv. in Arrondissementale Platforms Jeugdcriminaliteit en het justitieel casusoverleg).

- *Persoonsgebonden /delictgebonden aanpak*

18 maanden versus delict

Het feit dat het GMS-programma minstens 18 maanden duurt, vormt een dilemma voor OM en rechters. Een deel van de plaatsers, officieren en ook rechters zou moeite hebben met het rechtvaardigheidsprincipe; een voor 6 maanden veroordeelde jongen 'voor 18 maanden' weg te zetten (zie ook hoofdstuk Instroom: 'imago GMS bij jongeren').

Amsterdam maakt gebruik van persoonsgebonden aanpak, Rotterdam doet dat nog niet⁵⁴.

Noot 54 Bij de persoonsgebonden aanpak wordt rekening gehouden met de 'delictgeschiedenis' en wordt niet alleen gekeken naar het feit(en) waarvoor de verdachte op dat moment voor de rechter staat. De persoonsgebonden aanpak wordt bij de aanpak van veelplegers gebruikt.

■ *Behoeftte aan maatwerk*

De RvK geven aan dat men in de jeugdstrafrechtketen eigenlijk vooral op zoek is naar maatwerk. Het GMS-programma zou hier weinig ruimte voor laten en mede daardoor niet altijd in beeld zijn bij de RvK.

4.4 De samenwerking

■ *De intake*

De samenwerking rond de intake wordt door de plaatsers zeer positief beoordeeld. Plaatsers menen dat de richtlijnen voor en de communicatie over de plaatsing zeer helder zijn. De plaatsing kan snel verlopen mits de plaatser rekening houdt met de toelatingscriteria. Het belang van het afnemen van een PO – wat in de Amsterdamse praktijk niet altijd gebeurt(de) – is in dit kader zeer vaak benadrukt. Uit de interviews blijkt dat politie en jeugdreclassering af en toe jongens proberen te plaatsen die niet helemaal aan de criteria voldoen. *"Simpelweg omdat je dan al van alles met zo een jongen hebt geprobeerd en het ook niet meer weet"*, geeft een van de jeugdreclasserders toe. Men prijst de toelatingsprocedure van de Hoenderloo-groep, waarbij deze jongens er toch altijd uitgehaald worden. Verder is aangegeven dat de intakegesprekken met de jongere en ouders goed en informatief zijn. Enkele plaatsers hebben de indruk dat de GMS tijdens de intakegesprekken een iets te rooskleurig beeld schetst van de opleidingsmogelijkheden.

■ *De uitvoering*

Plaatsers die de GMS vanaf de start kennen, menen dat de samenwerking verbeterd en geïntensiveerd is. In het begin hebben sommige plaatsers moeite gehad met het feit dat zij een jongere uit het zicht verloren na plaatsing op de GMS. De GMS zou in die startfase nauwelijks overleggen met de plaatsers. *"Je leverde een jongere af bij de poort en daarna was er weinig overleg"*. De GMS is mede naar aanleiding van dit soort kritiek meer gaan investeren in de contacten met de plaatsers. Zo zijn er stand van zaken gesprekken ingevoerd en zijn er voor iedere regio vaste trajectbegeleiders aangewezen (die mobiel bereikbaar zijn). Ondanks genoemde verbeteringen lijkt het personeelstekort een vaker terugkerend probleem, dat een negatief effect heeft op de bereikbaarheid "van de werkvloer".

Een aantal plaatsers heeft de ervaring dat door hen geplaatste jongens weglopen en in een enkel geval dat een jongen zegt fysiek hardhandig aangepakt te zijn. De plaatsers hebben uiteenlopende ervaringen als het gaat om de communicatie met de GMS over mislukte plaatsingen. De ene plaatser is zeer tevreden over de open communicatie, terwijl de plaatser van de 'naar eigen zeggen - fysiek hardhandig aangepakte jongere' bijvoorbeeld vertelt dat de GMS te lang onduidelijk is geweest over wat er nu daadwerkelijk is gebeurd.

■ *Het Nazorg traject*

Het nazorgtraject is een van de onderdelen waarop de GMS de afgelopen periode veel heeft geïnvesteerd en volgens plaatsers zichtbaar veel heeft verbeterd.

Het nazorgtraject zou – volgens een deel van de plaatsers – wel meer gericht moeten zijn op de terugkeer in het gezin.

De meerderheid van de jongens gaat na de GMS weer thuis wonen. Daarnaast bestaat de indruk dat de samenwerking tussen verschillende instanties die zich in de periode van nazorg bezighouden met de jongere beter kan. Overigens is dat niet alleen een taak voor de GMS. Over de Amsterdamse situatie melden twee geïnterviewden het volgende. Een deel van de jongens heeft een trajectbegeleider van de GMS en wordt daarnaast ook begeleid door een interventiewerker van Nieuwe Perspectieven en/of een (gezins)voogd. Formeel lijkt er dus een heel netwerk om de jongere te zijn, maar in de praktijk zou men niet altijd van elkaars bezigheden op de hoogte te zijn. Met name het feit dat de betrokken instanties zich relatief weinig bezighouden met terugkeer naar het gezin is een vaker genoemd kritiekpunt. Volgens sommige plaatsers is juist begeleiding in en met het gezin hard nodig. *"De meeste jongens gaan na de GMS toch naar huis. Met de gezagsverhouding tussen jongen en ouders, die vaak verstoord is, kunnen de begeleiders van Nieuwe Perspectieven iets doen maar niet al veel. Ook de trajectbegeleiders van de GMS doen weinig met het gezin. Als er dan geen gezinsvoogd is, bemoeit niemand zich meer met het gezin, terwijl het daar juist slecht gaat...Het is de vraag of je niet al tijdens de plaatsing van de jongere aan de slag moet met begeleiding van de ouders, echt in de zin van begeleiding in huis".*

Over het nazorgtraject in Rotterdam bestaat in algemene zin een positief beeld, met enkele vraagtekens wat betreft het netwerk van de GMS in Rotterdam.

Ten slotte is over de 'emotionele begeleiding' van de oud-studenten door enkele plaatsers zorg uitgesproken. Zij geven aan dat jongens soms 18 maanden lang negatieve gevoelens en misschien ook negatieve daden verborgen hebben kunnen houden en daar dan moeite mee hebben bij terugkomst in de maatschappij.

4.5 Samenvatting en conclusies

Het imago van de GMS heeft twee kanten. Enerzijds wordt de GMS gezien als een kans voor normaal begaafde groepsgevoelige jongens (zonder stoornissen) bij wie vele aanpakken zijn geprobeerd en niets lijkt aan te slaan.

Anderzijds heeft de GMS het imago van de harde Amerikaanse aanpak, waarvan in twijfel wordt getrokken of die aansluit bij de 'Nederlandse' jongens en waarvan de resultaten op lange termijn twijfelachtig zijn.

Incidenten die in de pers zijn gekomen hebben het imago van de GMS niet verbeterd en hebben een negatieve invloed gehad op de 'plaatsingsbereidheid' van sommige plaatsers. Jongens die in aanmerking komen voor een plaatsing bij de GMS willen vaak niet vanwege de verhalen die zij kennen over op de grond zitten, haar afknippen etc. Plaatsers moeten jongens kunnen overtuigen van de kansen die de GMS biedt. Voorlichting van de GMS aan de plaatsende instanties is om die reden gewenst.

De samenwerking tussen GMS en externe partners is goed. De bereikbaarheid van de "werkvloer", een zwak punt tijdens de beginfase, is sterk verbeterd door het aanstellen van vaste trajectbegeleiders per regio. De heldere en strenge selectie procedure wordt gewaardeerd en noodzakelijk gevonden om er zeker van te zijn dat de geselecteerde jongens het zware programma aankunnen.

Hoewel alle plaatsers menen dat de samenwerking inderdaad verbeterd is, zijn nog niet alle plaatsers even tevreden. Plaatsers die meer bemoeienis willen met de door hen geplaatste jongere lijken minder tevreden, dan de plaatsers die het proces op grotere afstand volgen. Cruciaal punt is dat plaatsers weinig mogelijkheden krijgen om apart contact met hun jongeren te hebben.

De begeleiding van het nazorgtraject is goed, maar zou meer toegespitst moeten worden op de terugkeer in het gezin. De samenwerking tussen de bij de nazorg betrokken instanties kan beter door meer informatie-uitwisseling.

■

5 Interviews jongens

5.1 Vooraf

In dit hoofdstuk worden de volgende onderzoeksvragen beantwoord:

- Welke onderdelen van de aanpak beoordelen de oud-studenten als sterk en welke onderdelen als minder sterk?
- Hoe waarderen de oud-studenten de fasering van het programma?
- Wat vinden de oud-studenten van de effectiviteit van het programma?

Dit hoofdstuk is geschreven op basis van interviews met oud-studenten. Wij zijn in contact gekomen met oud-studenten via de trajectbegeleiders van GMS. De gesprekken hebben gemiddeld 2,5 uur geduurd. Met de interviewvragen is nauw aangesloten bij de onderwerpen van het toetsingskader.

Er zijn diepte-interviews gehouden met zeven oud-studenten. Vijf van hen hebben het programma succesvol afgerond. Op het moment van het interview waren zij langer dan een half jaar uit de GMS. Twee geïnterviewde oud-studenten hebben het programma niet succesvol afgerond. Op het moment van het interview waren zij ongeveer een maand uit de GMS. Beiden zijn vertrokken nadat zij meer dan 18 maanden in het programma zaten. Gezien hun plaatsingsmodaliteit⁵⁵ en het feit dat ze ouder waren dan 18 jaar konden zij het programma verlaten (er was dus geen sprake van weglopen). Beide jongens waren al langere tijd Bull en zaten ver in het programma. De bedoeling was dat zij hun op de GMS gestarte VMBO-opleidingen zouden afmaken, waarna het programma positief afgesloten kon worden. Echter, doordat zij zich negatief hadden gedragen, verloren beiden hun status van Bull. Consequentie was dat beide studenten het hele traject naar de Bull-status weer opnieuw moesten doorlopen. Dit laatste konden zij niet meer opbrengen.

De geïnterviewde jongens waren tussen de 14 en 17 jaar oud toen zij op de GMS werden geplaatst. Een jongen die er op de leeftijd van 14 jaar kwam, heeft er uiteindelijk de meeste tijd doorgebracht. Pas 33 maanden later ging hij weg, vooral omdat het hem twee jaar kostte om Bull te worden. Een andere jongen deed er 28 maanden over, drie jongeren slaagden er wel in om het programma na ongeveer 18 maanden af te ronden. De twee jongens die het programma niet succesvol hebben afgerond hebben 18 maanden in het programma gezeten.

Met vier (van de vijf) geïnterviewde jongens die GMS succesvol hebben afgerond - gaat het op het moment van het interview redelijk goed. Twee jongens hebben een vaste baan, één jongen is net gestart met een opleiding en een vierde jongen volgt al een half jaar een opleiding. De vijfde jongen is al ruim een jaar werkzoekend. Alle jongens zijn na de GMS weer thuis gaan wonen. Van één jongen wonen de ouders samen, drie jongens wonen bij hun alleenstaande moeder en één jongen heeft op dit moment geen vaste huisvesting doordat hij ruzie heeft met moeder.

Noot 55 De een met OTS, de ander met een voorwaardelijke PIJ met Bijzondere Voorwaarde plaatsing in GMS.

Met deze jongen én met de jongen die al ruim een jaar geen werk heeft gaat het in verhouding het minst goed. Beiden zeggen weer in de verleiding te zijn om in hun oude gedrag te vervallen.

De twee geïnterviewde jongens die het programma niet succesvol hebben afgerond, zijn op dit moment niet tevreden. Omdat ze niet positief zijn weggegaan, maar meer nog omdat zij hun opleiding niet hebben afgerond. Wel hebben zij beiden al gesolliciteerd. Ook deze jongens wonen weer thuis. De een bij zijn alleenstaande moeder, de ander woont met zijn broertjes en zusjes bij zijn stiefmoeder.

Bij het regelen van de interviewafspraken is het ons opgevallen dat de geïnterviewde jongens zeer correct omgingen met de afspraken, uit zichzelf verschillende keren terugbelden, berichtjes achter lieten bij het secretariaat van DSP-groep en het ook lieten weten als zij later zouden komen.

5.2 De sterke en minder sterke onderdelen van het programma

In het toetsingskader wordt uitgebreid aandacht besteed aan de werkzame bestanddelen (zie hoofdstuk 2 en 6). Ook van de jongeren wilden we graag weten waar zij het meeste van geleerd hebben (waar ze op dit moment nog profijt van hebben) en van de onderdelen die naar hun mening minder sterk zijn. De waardering en de kritiek op het GMS-programma van de twee 'afvalers' komt in grote lijnen overeen met het verhaal van de andere oudstudenten. Wel hebben zij meer verteld over hun teleurstelling over het vallen in status, na - wat zij noemen - 'klein en onschuldig' negatief gedrag als roddelen en sigaretten lenen. Ook hebben zij meer verteld over het groepsproces, naar aanleiding waarvan besloten is dat zij hun status Bull zouden verliezen.

De sterke onderdelen

De jongens noemen in eerste instantie allemaal onderwijs en de voorbereiding op terugkeer in de maatschappij het sterkste onderdeel van de GMS. Vooral het gegeven dat zij nieuwe kansen krijgen - ook op onderwijs gebied - heeft veel indruk gemaakt. Ruim de helft van de geïnterviewde jongens meent dat de relatie met ouders is verbeterd. Gedurende gesprekken met jongens blijkt dat de jongens ook van andere programmaonderdelen profiteren, maar dat zij zich daar niet altijd bewust van zijn.

In deze paragraaf worden de door de jongens genoemde positieve en minder positief gewaardeerde onderdelen van het programma weergegeven.

■ Onderwijs

Alle geïnterviewde jongens zijn erg tevreden over de mogelijkheden van de GMS op onderwijsgebied. Zij hadden voorafgaand aan de GMS allemaal problemen op school.

"Ik ging naar het PPI; ik mocht niet meer naar school. Dat vond ik wel erg. Bij de GMS mocht ik weer. Ik weet nu dat ik een diploma heb, ik weet dat ik dat niet had gehad als ik niet op de GMS had gezeten".

Een jongen vertelt dat hij pas op zijn zestiende - op de GMS - heeft ontdekt dat hij kan leren. Zijn verklaring is dat hij op de GMS voor het eerst in zijn leven in een voor hem rustige omgeving verkeerde.

"Ik had nooit school gedaan. Ik was al op mijn twaalfde op straat. Op de GMS ging ik in één jaar tijd van het eerste naar het vierde jaar VMBO.

Ik had dat niet van mijzelf verwacht, dat ik goed kon leren. Waardoor? Je hebt op de GMS geen afleidende dingen, geen meisjes, uitgaan, drugs en je wordt niet door je moeder gebeld dat ze is geslagen door haar vriend. Je kan je rustig met studie bezighouden".

Ook in de gesprekken met de andere oud-leerlingen komt terug dat jongens de rust die zij krijgen om te studeren als sterk onderdeel hebben ervaren.

- *Modulen*

Naast het behalen van onderwijsdiploma's vinden bijna alle jongens dat zij zelfredzamer zijn geworden door de modulen. Vooral hun kennis over solliciteren en verzekeringen vinden zij heel zinvol. Door deze kennis kunnen ze mensen in hun omgeving beter kunnen helpen bij praktische zaken als het regelen van een verzekering. Een jongen legt het als volgt uit:

"Dat komt omdat je veel praat met elkaar...Je leert elkaar door de dag heen kennen. Als je elkaar goed ondersteunt, dan kan je hoger scoren. Je leert je verdiepen in elkaar, omdat je mensen probeert omhoog te helpen".

- *Door confrontaties en modulen: minder impulsief reageren*

Het is zeer opvallend dat alle jongens vertellen dat zij langer nadenken voor dat ze reageren of handelen en dat ze beter op het gedrag van anderen letten. Ze hebben dit geleerd door het hele programma en specifiek door de modulen, vooral die over gesprekstechnieken.

"Ik was zo iemand van 'ik laat niemand op mij neerkijken'. Bij de GMS leer je te accepteren, leer je de goede stappen te nemen. Je leert dat als je op je werk zegt "dat zeg je niet tegen mij" dat je dan ontslagen bent. Je leert meer vooruit kijken".

"Bij gesprekstechnieken ging je bijvoorbeeld met twee jongens letten op het gedrag van iemand. Als iemand recht op zit dan geeft hij een ander beeld af. Dan denk je 'die let wel op'....Bijvoorbeeld als ik nu tegen iemand in een winkel praat en die kijkt naar buiten, dan stop ik met praten. Dan weet ik 'hij is er met zijn aandacht niet bij'. Vroeger praatte ik dan gewoon door".

Een citaat van een van de jongens die GMS voortijdig heeft verlaten:

"Je leert mensen lezen. Je leert te begrijpen hoe ze naar je kijken, hun manier van praten. Je leert het non-verbale te begrijpen, wat je nog niet begreep. Bij de GMS noemen ze dat 'observeren'.

Er zijn vele voorbeelden genoemd door jongens op welke momenten zij langer nadenken. Daaruit distilleren wij dat jongens minder impulsief reageren in dagelijkse situaties in de trein, op het werk etc. Verder is vaak genoemd het langer nadenken over de gevolgen van crimineel gedrag en het gevaar dat zij de nieuwe kansen die ze hebben gekregen (onderwijs) weer verspeelen.

"Je leert beter over dingen nadenken, je leert de gevolgen van als je foute en goede dingen doet. Als ik iets ergs ga doen dan weet ik de gevolgen, dat wist ik altijd al. Nu weet ik, als ik het doe, dan heb je je leven verpest, dit was een laatste kans, dan ga je naar een gesloten gevangenis".

Een vergelijkbaar citaat uit een ander interview:

"Je komt een paar jongens tegen van buiten, precies zoals ze op de GMS zeggen en dan moet je zo sterk zijn om nee te zeggen. Je denkt, als ik het doe dan heb ik lekker geld...Je gaat nadenken, ik kan het doen maar ik ben bezig met een opleiding, ik kan dat nu eindelijk doen terwijl ik overal ben afgetrapt".

- *Sport*

Sport is ook door alle jongens genoemd als waardevol onderdeel, meestal in de volgorde onderwijs, modules en sport.

- *Ouders en gedrag*

Vier van de zeven jongens vinden dat hun relatie met ouders sterk is verbeterd⁵⁶. Zij wijten het vooral aan dat zij meer positieve kanten van zichzelf hebben ontdekt en dat zij door de GMS veel beleefder zijn geworden.

"Vroeger werd ik steeds heftiger, mijn moeder had mij uit huis gestuurd en ik had zoiets van ik doe wat ik wil...Dat is veranderd. Het was gewoon de rust die ik op de GMS kreeg. Je moest gestructureerd werken, je bent zo druk bezig met het programma dat je op een gegeven moment een tweede ik ziet. Je ziet de slechte kant, al de ruzies enzo en je ziet dat je moeder trots is op wat je doet op GMS. En gerustgesteld. Je gaat dan toch denken hoe je moeder nog meer gerust kan stellen".

- *Vertrek en nazorg*

De voorbereiding op vertrek tijdens het GMS-programma en de begeleiding na het daadwerkelijke vertrek zijn voor de jongens zeer belangrijke onderdelen van het programma (zie paragraaf 5.4).

- *Geen hekken en sloten*

Hekken en sloten zijn op de GMS taboe. Onder meer omdat deze maatregelen niet bijdragen aan het uitgangspunt dat de jongens respect verdienen.

Als wij vragen naar de positieve kanten (werkzame onderdelen) van de GMS noemt slechts één van de jongens het ontbreken van hekken. Deze jongen heeft al verschillende malen geprobeerd weg te lopen uit een gesloten setting en vertelt dat hij bij de GMS geen behoefte meer heeft om weg te lopen. *"Een streep trekt niet zo als een hek, ik voel me nu veel lekkerder"*, legt hij uit. Voor de andere jongens lijkt het ontbreken van hekken vooral bij te dragen aan het gevoel van verantwoordelijkheid om elkaar constant te moeten observeren en controleren. Eén van de geïnterviewde jongens meent dat studenten - door hun verantwoordelijkheid voor de veiligheid - beter naar mensen leren kijken en dat hijzelf daar nog steeds profijt van heeft.

*"Je bent altijd met zijn drieën. Het is goed dat je leert observeren want als er een jongen wegloopt is het ook jouw probleem. Je moet dan in de kamer blijven tot hij terug is"*⁵⁷. *De twee andere jongens die bij hem waren moeten dan gaan praten. Het begint met rustig op hen in te praten, dan steeds heftiger, net zo lang tot ze gaan praten. Die anderen willen dan niet praten om de wegloper te beschermen".*

De geciteerde jongen heeft dit systeem en de spanning daaromheen als erg zwaar ervaren. Overigens menen ook de andere jongens dat zij door de GMS geleerd hebben beter op het gedrag van anderen te letten, zij leggen alleen niet het verband met het ontbreken van hekken en de verantwoordelijkheid voor het weglopen van medestudenten.

Noot 56 Over de jongens die niet tevreden zijn over de invloed op de relatie met ouders, zie de volgende paragraaf.

Noot 57 Volgens deze jongen moeten alle studenten binnen blijven totdat duidelijk is waar de weggelopen jongen is.

Minder sterke onderdelen

- *Contact met ouders/systeem*

De periode in GMS heeft voor vier jongens betekent dat de relatie met ouders is verbeterd (zie vorige paragraaf). Drie jongens vinden echter dat de relatie slechter is geworden. Deze jongens vinden dat het mogelijk moet zijn ouders vaker te zien. Zij menen dat de relatie is verslechterd, mede als gevolg van het geringe contact dat zij hadden tijdens de GMS. In de periode van vertrek en nazorg is het contact wel weer verbeterd. De derde jongen heeft nog steeds een slechte relatie met zijn moeder. Overigens had deze jongen - net zoals alle geïnterviewde jongens - voor de plaatsing in de GMS ook een slechte relatie met zijn ouders.

Hieronder een aantal treffende citaten:

"Ze moeten zorgen dat de band met ouders blijft bestaan. De GMS kan daar meer aan doen. Ze moeten juist de band versterken, ze meer met elkaar laten spreken. Dat het niet lijkt dat ze (familie) steeds verder zijn, als je problemen hebt met je familie. De GMS moet laten merken dat je er iets aan kan doen".

Een ander:

"Het ergste bij de GMS is dat je je familie niet meer hebt. Ik was kwaad en verdrietig toen mijn tante was overleden. Ik kreeg toen vijf dagen verlof. Ik ben toen thuis gekomen en zag al mijn familie, ik dacht toen 'ik moet krachtiger worden, ik moet zorgen dat ik er weer uit kom'. Toen ik mijn familie gezien had is er veel veranderd, ik had juist meer motivatie om er uit te komen".

En weer een ander:

"Je ziet je familie zo weinig, juist daardoor krijg je weer problemen met ze"

Een van de jongens meent dat hij door de GMS mondiger is geworden en daardoor vaker ruzie heeft met zijn moeder:

"Mijn contact met mijn moeder is na de GMS minder geworden. Ik heb meer ruzie. Juist over dingen die ik heb geleerd. Ik ben ook volwassener geworden. Ik neem dingen niet meer zo aan, ik weet dingen. Over verzekeringen en solliciteren enzo. Dan komt je moeder je wat anders vertellen".

- *Positief-normatieve cultuur*

Gevraagd naar wat jongens hebben geleerd van de normen op de GMS en of zij bepaalde normen nog steeds gebruiken, antwoordt de meerderheid in eerste instantie dat ze er nauwelijks iets aan heeft. Ze zouden slechts de eerste tijd nog gedacht hebben aan de GMS-normen. De jongens geven aan dat de GMS er ook vanuit gaat dat zij veel normen niet zullen gebruiken, de *"GMS overdrijft expres zodat je er later nog iets overhoudt"*. Het lijkt erop dat de jongens deze werkwijze van de GMS goed hebben begrepen.

Als antwoord op de vraag benadrukken verschillende jongens dat zij niet normloos zijn opgevoed. In tegendeel. Normen hebben zij niet in eerste instantie van de GMS, maar van hun ouders geleerd. Een jongen zegt:

"Je leert niet om nee te zeggen op de GMS, je krijgt het van thuis al mee. Het wordt er op de GMS alleen weer goed ingeprent. Je moeder heeft je geleerd om geen foute dingen te doen.....GMS laat je niet anders denken. Het maakt je gewoon bewust. Je moeder heeft je geleerd om geen straattaal te praten. Je wordt niet opgevoed met 'kut en kanker' in je mond. Dat is bij iedereen zo. De meeste jongens komen niet uit een asociaal gezin.

Geen enkele jongen is opgevoed met 'ga maar stelen', het is gewoon de invloed van buitenaf".

Hoewel de jongens dus niet allemaal overtuigd zijn dat ze hun 'goede' gedrag op de GMS hebben geleerd, merken wij op dat de geïnterviewde jongens je allemaal recht aankijken, rechtop zitten en beleefd zijn. Een jongen had het heel druk met telefoontjes tijdens het gesprek (hij had ook wel een heel bijzondere gsm), bij de anderen bleven de mobieltjes uit.

- *Vaardigheden oefenen*

Drie jongens die moeite hebben (gehad) met het vinden van werk wijten dit aan hun gebrek aan praktijkervaring op de arbeidsmarkt én bij het solliciteren.

"Het belangrijkste is werk. Alleen van uitleggen en theorie leer je een jongen niets, je moet ook zorgen dat hij het in de praktijk doet. Dat mis ik bij de GMS. Ik heb wel een module solliciteren, dat kan ik ook wel, maar ik kan geen werk vinden, want ze vragen naar je werkervaring en die heb ik niet".

"De GMS moet eigenlijk gewoon doen wat ze zeggen dat ze doen. Ze zeggen dat ze contact hebben met de MKB maar ik merk er niets van. Als ze dat goed doen dan zou er veel minder criminaliteit zijn. ...Er was een periode na de GMS dat ik iedere dag naar het uitzendbureau ging, nu ik voor het positieve kies heb ik niets, ik leef met de dag".

Met de jongen die al ruim een jaar geen werk kan vinden is verder ingegaan op zijn sollicitatie-ervaringen. Hij lijkt weinig gemotiveerd over te komen op een werkgever. Ook zijn manier van praten door de telefoon is opvallend sloom. Hij vertelt van banen die hij graag had gewild. Als hem gevraagd wordt of hij wel duidelijk heeft laten blijken dat hij graag wil c.q. gemotiveerd is, antwoordt hij: *"ik ga die werkgever dat niet zeggen, ik ga hem niet dwingen, dan denkt hij dat gaat die jongen straks ook doen, dwingen"*. Vanuit zijn Surinaamse achtergrond heeft deze jongen waarschijnlijk een andere interpretatie van zijn gedrag dan de 'witte' werkgever. Het is mogelijk dat de jongen meer begeleiding nodig (gehad) heeft, die mede inspeelt op interculturele communicatie.

- *Omgaan met gevoelens*

Over het leren omgaan met gevoelens hebben we zowel positieve als negatieve dingen gehoord. Wij plaatsen dit onderdeel onder het kopje 'onderdelen die beter kunnen', maar wijzen ook op de positieve kant.

Vier geïnterviewde jongens hebben moeite gehad met (verwerken van) emoties en voelden zich onvoldoende ondersteund. Meerdere keren noemen jongens het voorbeeld van het verwerken van verdriet, ruzie met ouders en sterfgevallen. De GGI en gesprekken met de trainer-coach boden hen onvoldoende. Jongens zeggen tijdens de GGI – vooral in het begin – ook 'nepverhalen' op te hangen. Door zich emotioneel uit te laten en open te stellen kunnen zij positief scoren. (Overigens is dit gedrag waar de medewerkers van de GMS al bij voorbaat rekening mee houden.)

Een jongen vond het onprettig dat als tijdens de GGI bleek dat een bepaalde student het moeilijk had, deze student na de GGI hetzelfde werd behandeld als de rest. Dat gaf hem geen veilig gevoel.

De jongens voelden zich onvoldoende ondersteund door de trainer-coaches, omdat zijzelf altijd het initiatief tot een gesprek moesten nemen. Jongens merken op dat er een groot verschil bestond tussen de coaches.

Verschillende trainer-coaches zouden weinig inlevingsvermogen en gesprekstechnieken hebben om goed te praten met de jongens, terwijl anderen dat wel konden. Een van de oud-studenten pleit:

"Het helpt wel om met jongens te praten. Soms willen jongens hulp, maar vragen ze het op de verkeerde manier, dan worden ze heel hard aangepakt via het programma. Zij vragen dan hulp op de manier dat zij gewend zijn, op een negatieve manier. Er was bijvoorbeeld een Antilliaanse jongen die in het Antilliaans hulp vroeg aan een hogere status student. Maar die hogere status (red. ook Antilliaan) ging niet met hem mee, steunde hem niet maar gaf hem een negatieve score (want Antilliaans gesproken). Die jongen kan geen kant op....".

Positief zijn de verhalen van jongens dat zij meer geleerd hebben over gevoelens en dat zij gevoelens beter weten te benoemen.

"Je leert dat er meer soorten gevoelens zijn. Als iemand met problemen komt kan je 'm advies daarop geven...Wat je daar (GGI) hoort is vooral woorden als klote en verrot. Sommige weten gewoon niet hoe je het moet zeggen. Zij weten bijvoorbeeld niet dat je kan zeggen 'ik heb vandaag gemengde gevoelens'. Voor die gevoelens heb je wel een woord. Soms doen ze dat aan de hand van plaatjes".

■ *Organisatie en personeel*

De snelle toename van personeel en nieuwe studenten is aan de geïnterviewde jongens niet onopgemerkt voorbij gegaan. Studenten noemen voorbeelden van nieuwe personeelsleden die onvoldoende van het programma begrepen of die niet goed konden coachen. Jongens verschillen van mening over de last die ze daar van hebben ondervonden. Een jongen die veel moeite heeft gehad met het behalen van zijn Bull-status zegt: *"Ik begreep niets van wat die trainer-coach van mij wilde en hij kon mij niet steunen".* Een ander relativeert *"de mensen die daar werken doen eigenlijk niets, het zijn de andere jongens en jijzelf. Die moeten het doen. Als je aan het studeren bent dan zegt een andere jongen dat je recht op moet zitten, niet de leeraar".*

Door de snelle groei moesten de hoge-status-studenten meer nieuwe studenten inwerken dan gepland. Volgens het programma van GMS krijgt een hoge-status-student de verantwoordelijkheid over één Little Brother (nieuwe ofwel lage status student). Door de snelle toename moesten de hoge-status-studenten veel meer Little Brothers onder hun hoede nemen.

Eén van hen vertelt:

'Toen ik Bull was had ik 9 Little Brothers. Er waren te veel lage status studenten. Dan had je dus te weinig tijd om één goed omhoog te helpen".

■ *Groepsproces en groepshouding*

Met name de oud-studenten die voortijdig zijn vertrokken, hebben uitgebreid gesproken over groepsprocessen. Over het laatste groepsproces, voordat zij GMS verlieten, vertelt een van hen:

"We hadden veel negatieve dingen gedaan, met 17 studenten, allemaal Bulls en ook de unit-president. We hadden bijvoorbeeld buitenlands gepraat, we hadden geroddeld, gepraat over de leiding. Volgens mij kwam het gewoon door de verveling, het waren mijn laatste twee maanden, je weet precies wat je moet doen, elk dag elk tijdstip van de dag. Dus ga je elkaar dan aanstoten, dingen uitlokken. Juist doordat die kleine dingen verboden zijn, die normale dingen in de maatschappij zoals elkaar sigaretten en kleding lenen krijg je bondjes, subgroepen.

Want het is spannend. GMS is wel een goed systeem, maar ze zouden normale dingen, de kleine dingen moeten toestaan, dan had je ook minder grote problemen ...Het laatste groepsproces duurde 6 dagen Het was uitputtend. Als je je benen sterkt krijg je meteen een level⁵⁸. Ik heb sindsdien nog steeds pijn in mijn onderrug, andere studenten hebben dat ook, of aan hun liezen".

De vijf overige geïnterviewde oud-studenten hebben weinig verteld over groepsprocessen. In dit verband hebben zij alleen gesproken over de last die zij hadden van het langdurig binnenzitten. (Overigens waren zij al weg toen dit betreffende groepsproces plaatsvond).

5.3 Waardering van het gefaseerde programma

De plaatsing en beginperiode

Imago van de GMS

De GMS heeft bij de jongens het imago van een zeer zware instelling. De jongens zagen allemaal erg op tegen de plaatsing:

"Fuck de GMS, dat was mijn eerste gedachte. Je denkt; de GMS dat zijn allemaal dingen die je niet wilt. Je moet op de grond zitten, je moet luisteren naar normen die voor jou op dat moment niet gelden, je moet schrobben".

Vier jongens vonden het vreselijk dat hun haren eraf moesten. Deze jongens hadden voor de GMS langer haar of rastas. Op het moment van het interview hebben alle jongens (op één jongen na die weer rastas heeft) nog steeds kort haar. *"Toen ik daar heen ging had ik rastas, die werden afgeknipt. Achteraf gezien is het toch wel ergens goed voor geweest. Ik zie nog steeds niemand werken in normale zaken met rastas...Later als jongens vrij zijn dan beseffen ze dat het inderdaad niet gaat. Met het afdoen van sieraden had ik meer moeite. Ik ben gehecht aan mijn sieraden. Op de GMS heb je niets meer van je zelf".*

Na hun periode op de GMS zien de jongens de GMS nog steeds als een zeer zwaar programma. Maar ze zien inmiddels ook een andere kant. Door de GMS hebben ze kansen gehad die ze anders niet hadden gekregen (zie ook paragraaf over onderwijs):

"De GMS is gewoon een grote kans. Je negatieve gedrag ken je al, je weet wat goed en slecht is, jij mag kiezen".

Intake

De jongens zijn – op twee na - zeer tevreden over de voorlichting over de GMS en het intakegesprek. Zij vinden dat het hen heel duidelijk is gemaakt wat ze kunnen verwachten. Een jongen vindt het heel prettig dat er 'een aardige trajectbegeleider' bij het intakegesprek was, die hij later ook als trajectbegeleider kreeg toegewezen.

Eén jongen is heel ontevreden over de procedure van plaatsing. Deze jongen is rechtstreeks vanuit het JOC – zonder voorgeleiding – met een bus naar de GMS gebracht.

Noot 58 Een level is een correctie die de student moet accepteren. Oud-studenten vertellen dat er vaak bij geschreeuwd wordt en dat de student tijdens rechttop "strak" moet staan. Verschillende geïnterviewde studenten noemen het accepteren van de levels een van de moeilijkste onderdelen van GMS, omdat door het schreeuwen "je vaak speeksel in je gezicht krijgt".

De volgende dag heeft hij excuses gekregen voor de verkeerde procedure en is de Officier van Justitie zelf naar de GMS gekomen. De tweede jongen die zeer ontevreden is, geeft aan dat degene die het intakegesprek deed nauwelijks interesse toonde en vragen stelde. Verder hebben twee jongens de indruk dat er steeds vaker jongens binnenkwamen die niet pasten in het programma, bijvoorbeeld omdat zij veel te jong of fysiek niet sterk genoeg zouden zijn voor het groepsproces en de holdings.

Beginperiode

Twee van de zeven jongens pleiten er nadrukkelijk voor dat GMS de nieuwkomers in het programma een langzamere opstart gunt en meer begrip toont voor de emoties in de beginperiode.

"Je weet in het begin nog bijvoorbeeld nog niet wat er gebeurt als je twee keer een Bull aan hebt geraakt. Na een eerste waarschuwing krijg je een harde aanpak, je wordt eye-concern. Je moet schrobben en de hele dag bij een staflid lopen, je krijgt het gevoel dat de stafleden tegen je zijn. Vind ik verkeerd. Je moet de dingen zo doen dat jongens ze ook begrijpen. Een jongen heeft tijd nodig. Bij de GMS is het van pats boem, na drie dagen wordt je al hard aangepakt, het lijkt net of ze robots zijn die niets begrijpen van je gevoel, pas als je in level 7 zit, dan pas merken ze het als je helemaal bent uitgebarst".

Een ander vertelt:

"In het begin dacht ik, als het zo doorgaat dan kom ik er niet beter uit maar als een doorgewinterde crimineel die geen greintje pijn meer heeft. Je moet strak staan als een staflid tegen je praat, je moet alles accepteren ook al is het krom. Het zijn gewoon dingen die je herkent van de straat, dat als iemand jou iets vertelt dat je het moet accepteren, je kan niet terugpraten. Pas later krijg je een beloning voor de dingen, dan pas weet wat je moet doen om de leuke dingen te krijgen".

(De periode van) vertrek en nazorg

Jongens zijn over het algemeen tevreden over het vertrek- en nazorgtraject. Ze noemen de relatie met de trajectbegeleiders goed. De jongens verwachten dat de trajectbegeleider hen ondersteunt bij het zoeken naar een opleiding, werk en huisvesting.

"Het belangrijkste is dat het niet is zoals bij de gevangenis, van doe het maar zelf. Meestal ga je terug in je oude gedrag omdat je niets te doen hebt. Bij de GMS ga je pas weg als je het buiten voor elkaar hebt. De norm is dat je weggaat als je positief het programma hebt afgerond, dat betekent dat je al je zaken hebt geregeld".

Opvallend is het verschil tussen de verwachtingen van de jongens die werk/opleiding hebben en de twee jongens waarmee het minder gaat. De laatsten stellen zich afhankelijker op ten opzichte van de trajectbegeleider; *"mijn trajectbegeleider gaat nu een huis voor mij zoeken", "de GMS moet beloften nakomen en werk regelen".* Onze indruk is dat deze jongens gebaat zijn bij een intensiever contact met hun trajectbegeleider.

De jongens die werk of een opleiding hebben gevonden zijn het meest tevreden met de trajectbegeleiding. Zij geven aan op dit moment nauwelijks behoefte te hebben aan ondersteuning. Eén vindt het heel vervelend nog te moeten praten en de contacten tussen de trajectbegeleider en zijn moeder vindt hij te veel bemoeienis.

Ook de anderen geven nadrukkelijk aan geen ondersteuning te willen bij de thuissituatie.

Eén van de jongens geeft het advies om jongens die weer terugkomen in de maatschappij even ruimte te geven (niet te veel afspraken en moeten praten), maar wel meteen onderwijs of werk te regelen. De betreffende jongen heeft ook een intensieve begeleiding gehad via Nieuwe Perspectieven:

"In het begin is Nieuwe Perspectieven echt veel. Als je net uit de GMS komt wil je echt niet, je wilt vrijheid. Je moet jongens niet te veel laten komen. Het is wel goed om dingen te regelen, bijvoorbeeld dat een jongen van de GMS meteen naar school gaat".

Een andere jongen – die op dit moment werkt als verkoper in een warenhuis – meent dat schulden de belangrijkste reden zijn dat jongens niet kunnen stoppen met crimineel gedrag. Jongens zouden vooral schulden hebben bij "andere jongens van de straat". De impact van schulden bij instellingen zijn volgens hem te verwaarlozen, omdat je daar regelingen voor kunt treffen. Trajectbegeleiding en Nieuwe Perspectieven moeten juist iets doen aan het probleem van schulden op straat, vertelt hij. *"Wat heb je aan Nieuwe Perspectieven als ze niets doen aan dit probleem. Maak een Fonds voor jongens die allemaal dingen moeten betalen, die allemaal schulden hebben bij vrienden. Dan pas kan je weer rustig praten en lopen op straat".* De jongen vertelt vervolgens dat hij en een vijftal vrienden geld in een 'pot' stort, zodra zij geld hebben. Op deze manier kunnen zij schulden afbetalen.

Uit zijn verhalen blijkt dat hij veel omgaat met jongens die hebben vastgezet, ook in de Glen Mills School en dat er sprake is van een duidelijk groepscultuur.

■

Slechts één geïnterviewde jongen heeft heel duidelijk afstand genomen van zijn oude vrienden. Het gaat goed met hem. Hij heeft een baan, gaat in september met een opleiding beginnen en woont weer bij zijn moeder. Uit een huisbezoek weten wij dat moeder hem zeer nauwlettend volgt. Buiten dat hij – in tegenstelling tot andere jongens – afstand heeft genomen van oude vrienden, onderscheidt hij zich ook omdat zijn relatie met zijn moeder stabiel lijkt te zijn. De jongen is nu 18 jaar en wil zelf tot zijn 20ste bij zijn moeder blijven.

Een jongen vindt dat je door de GMS wel beter leert om stand te houden tegen de druk van vrienden. Jongens lijken er behoorlijk van doordrongen dat ze 18 jaar zijn geworden en dat terugval grote consequenties zal hebben. Een jongen wordt begeleid door GMS en Nieuwe Perspectieven.

De waarschuwingen van beide kanten maken indruk:

"GMS leert je nee zeggen en daar bij blijven als je weer zulke jongens tegenkomt. Je weet dat je de GMS het laatste is wat gaat komen, dat je nu 18 jaar bent. Je krijgt geen kansen meer. Je weet dat als je erbij staat dat je dan medeplichtig bent. De man van Nieuwe Perspectieven heeft dat ook gezegd "let op je bent medeplichtig en strafbaar". Toen dacht ik: "het is waar".

5.4 Effecten van het programma

De straffen die jongens nu te wachten zouden staan, lijken een belangrijke motivatie om niet terug te vallen. Het valt ons op dat slechts één jongen zegt geen respect te hebben voor zijn oude vrienden.

De andere jongens gaan nog steeds om met jongens die zij kennen van vroeger, wel soms wat minder dan voorheen. Ook zeggen de oud-studenten allemaal dat zij door oude vrienden weer onder druk gezet zijn om weer criminele activiteiten te doen, maar dat zij daar nu wel weerstand tegen kunnen bieden. Banden met familie (bijv. neven, broers) zijn nu heel belangrijk. Naast de straffen, wordt de (herstelde) relatie met ouders genoemd als belangrijke motivatie om niet meer terug te vallen.

Het beeld dat jongens in het algemeen hebben van de effecten van de GMS bij oud-studenten loopt uiteen. Eén van de geïnterviewde jongens vertelt dat al zijn vrienden van 'buiten' waarmee hij ook op de GMS heeft gezeten op dit moment voor zware zaken vastzitten. Alleen hijzelf en een andere vriend *"houden het nog vol"*. Jongens geven aan dat oud-studenten van de GMS voor een keuze staan: ze kunnen hun vaardigheden goed gebruiken en ze kunnen die slecht gebruiken. Zelfs beter dan voorheen, waarschuwen verschillende jongens. De boodschap in onderstaand citaat is bijna letterlijk ook door anderen uitgesproken.

"De GMS leert je groot denken. Je leert om leiding te geven. Je kan dat slecht gebruiken en dan kom je echt ver. Je leert op de GMS dingen oprichten. Je kan ook zelf een bende oprichten. Voor de GMS is iemand bijvoorbeeld maar een klein drugsdealtje op het CS. Bolletjes. Na de GMS kan hij ook denken, kom ik ken een paar jongens die laat ik voor mij werken.... Je kan het ook in positieve zin gebruiken, als je gaat werken dan kan je snel omhoog komen. De GMS leert je dingen om verder te komen, maar ze kunnen je niet zeggen dat je het op een positieve manier moet gebruiken. Om de criminaliteit te verminderen moeten ze voor werk zorgen. Dan zou er echt veel minder criminaliteit zijn".

Als wij vragen naar recidive leggen alle jongens nadruk op: het ligt aan jezelf, de GMS is geen wondermiddeltje om jongens uit de criminaliteit te halen. *"Jongens uit de criminaliteit houden dat kan de GMS helemaal niet doen. Dat kan niemand doen, dat kunnen alleen de mensen van wie je houdt, als die met je praten"*.

Verder is aan de jongens gevraagd wat volgens hen de meest geschikte doelgroep is voor de GMS. De jongens geven unaniem aan dat jongens oud genoeg moeten zijn. Jongens van 14 en 15 jaar begrijpen de essentie van het programma niet en vertragen het groepsproces. Verder waarschuwen ze geen jongens te plaatsen die moeite hebben met hun beheersing. Een van de jongens noemt het zelfs wreed om deze jongen op de GMS te zetten *omdat die steeds terug in status gaan*. Het meeste profijt van de GMS hebben de jongens die het programma serieus nemen.

5.5 Samenvatting en conclusies

Er is met 7 oud-studenten⁵⁹ van de GMS gesproken over het programma en de effecten ervan.

Noot 59 Vijf van de geïnterviewde hebben het programma positief afgerond, twee hebben het programma verlaten zonder instemming van de GMS. Zij hebben het programma niet positief afgerond, maar konden vertrekken omdat zij 18 jaar waren geworden. Op het moment van het interview waren zij een maand uit de GMS, met hen is daarom weinig gesproken over hun huidige situatie. De overige jongens zijn langer dan een half jaar uit de GMS en konden daarom meer vertellen over de effecten die het programma op hen heeft gehad.

Programmaonderdelen die jongens benoemen als **sterk** zijn: *onderwijs, sport, modulen gericht op zelfstandigheid en gesprekstechnieken en nabegleiding* (hoewel sommige jongens een intensiever nabegleidingstraject nodig hebben dan geboden). De kansen die het programma biedt op onderwijsgebied zijn verreweg het meest genoemd. Verder constateren de jongens door het programma beter te hebben geleerd om anderen te observeren, ondersteunen en confronteren. Vier jongens menen dat zij zelf (o.a. door geconfronteerd worden, gesprekstechnieken, normen) zijn veranderd. Zij zijn minder impulsief en beleefder zijn geworden, wat zij vooral merken in de verbeterde relatie met hun ouders.

De invloed van het programma op de relatie met ouders past ook bij de onderdelen die jongens als minder sterk beoordelen. Tegenover positieve ervaring van vier jongens met hun ouders, staat de ervaring van de drie jongens die zeggen dat de relatie met ouders tijdens GMS verslechterd is. Zij wijten dit aan de zeer beperkte mogelijkheden om ouders en familie te spreken tijdens het programma. Andere onderdelen die jongens als **minder sterk** beoordelen zijn: positief-normatieve cultuur (GMS-normen zijn overdreven en de gewone normen kennen ze al van thuis), het *oefenen van vaardigheden* (bijv. in de praktijk oefenen van solliciteren) en de *begeleiding bij het omgaan met gevoelens*. Dit laatste zou vooral komen doordat niet alle trainer-coaches beschikken over vaardigheden om met jongens te kunnen communiceren. Trainer-coaches zouden meer initiatief moeten nemen voor persoonlijke gesprekken met jongens. De oud-studenten menen dat de *kwaliteit van de trainer-coaches* verschilt en dus soms goed en soms onvoldoende is.

De beperking van persoonlijke vrijheden, zoals niet mogen hebben van persoonlijke bezittingen (ook geen sieraden) en de methoden als de holding, de feedback en de groepsprocessen hebben alle jongens (fysiek) zwaar en soms te zwaar gevonden, terwijl dezelfde jongens wel zeggen te begrijpen dat de methoden op zich horen bij het programma.

De beoordeling van de fase intake en de fase van nabegleiding geeft opnieuw een verdeeld beeld. Vijf van de zeven jongens zijn zeer tevreden over een zorgvuldige intake, de twee andere hebben het tegendeel ervaren. Weer twee andere jongens zijn met name ontevreden over de eerste twee maanden. Zij vinden dat jongens te weinig tijd wordt gegund om het programma te leren kennen en dat er te weinig begrip is voor de gevoelens van jongens in de beginperiode.

Wij merken op dat de fase van nabegleiding en de contacten met trajectbegeleiders door alle jongens positief worden gewaardeerd, hoewel de ene jongen duidelijk meer ondersteuning nodig heeft dan de andere. Meer maatwerk is aanbevelingswaardig, zeker omdat de meeste jongens aangegeven moeite te hebben met het vinden en behouden van werk en financiën. Veel jongens hebben bovendien nog 'oude' financiële schulden in hun eigen netwerk, wat het rondkomen extra bemoeilijkt.

Gevraagd naar hun indruk van de effectiviteit van het programma, stellen jongens dat GMS absoluut geen panacee is in de strijd tegen recidive van jongeren. De GMS biedt wel kansen, maar de kans op recidive is volgens hen heel sterk afhankelijk van wat na de GMS verder gebeurt en daarin zijn het vinden van werk en de positieve of negatieve beïnvloeding vanuit het sociale netwerk doorslaggevende factoren. Als dat de verkeerde kant op gaat, draagt de GMS er zelfs toe bij dat de jongere een betere crimineel is. De geïnterviewde jongens merken dat zij beter weerstand kunnen bieden tegen de groepsdruk van oude vrienden (waar alle jongens mee te maken hebben).

Twee jongens geven aan desondanks wel weer in de verleiding te zijn om via criminele activiteiten geld te verdienen (door gebrek aan huisvesting en werk).

6 Programma-evaluatie

6.1 Verantwoording

In dit hoofdstuk wordt een antwoord geformuleerd op de volgende onderzoeksvragen:

- Zijn de (in eerdere onderzoeken gevonden) factoren die bepalend zijn voor een succesvolle strafrechtelijke interventie binnen de Glen Mills School aanwezig?
- Is er een theoretische en empirische onderbouwing voor de essentiële onderdelen van het programma van de Glen Mills School?
- Hoe verloopt de uitvoering van het programma?

Om deze vragen te beantwoorden, wordt gebruik gemaakt van een toetsingskader. Om tot een dergelijk kader te komen is een literatuurstudie uitgevoerd (waarvan de bevindingen in bijlage 1 zijn terug te lezen). Doel van de literatuurstudie is om op basis van de beschikbare literatuur een beeld te krijgen van de (in eerdere onderzoeken) gevonden werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jongeren. De door DSP-groep gevonden elementen voor het toetsingskader zijn vervolgens gelegd naast het concept 'Kwaliteitscriteria voor de (ex-ante) beoordeling van interventies' van het Ministerie van Justitie. Deze kwaliteitscriteria zijn met name gebaseerd op *'What Works'*; de Accreditatiecriteria van de Joint Prison/Probation Accreditation Panel 2000 – 2001 uit Engeland⁶⁰.

Verder is in literatuur gezocht naar mogelijke sociaal psychologische onderbouwingen van de eventuele werkzaamheid van de door GMS zelf, onderscheiden essentiële bestanddelen (zie hoofdstuk 2 voor een beschrijving hiervan).

In dit hoofdstuk wordt aan de hand van het toetsingskader beschreven in hoeverre in de GMS de factoren aanwezig zijn, die volgens breed wetenschappelijk onderzoek bepalend zijn voor de effectiviteit van het programma. Er wordt ingegaan op:

- 1 de theoretische onderbouwing (6.2)
- 2 de selectie en indicatie (6.3)
- 3 de werkwijze (6.4)
- 4 de aanwezigheid van effectieve methoden (6.5)
- 5 de fasering, intensiteit en duur van het programma (6.6)
- 6 de continuïteit van het programma (6.7)
- 7 de randvoorwaarden (6.8)
- 8 de monitoring of het programma wordt uitgevoerd zoals beoogd (6.9)
- 9 de doorlopende evaluatie (6.10)

Noot 60 Aangezien de Engelse kwaliteitscriteria ook gebruikt zijn in de handleiding van Menke Bol naar effectieve aanpakken van jeugdcriminaliteit en dit voor ons toetsingskader ook een belangrijke bron was, bleken de gevonden elementen grotendeels overeenkomstig. Het door DSP-groep opgestelde concept toetsingskader is op sommige punten aangepast aan de Engelse criteria; op sommige punten is ook vastgehouden aan de eigen indeling, die naar onze mening (op die punten) voor dit doel beter is. Met name de inhoudelijke kenmerken zijn verder uitgewerkt, aan de hand van wetenschappelijke literatuur. Het tweede concept is voorgelegd aan de begeleidingscommissie en goedgekeurd.

Bij elk hoofdelement wordt een aantal factoren onderscheiden; in totaal wordt het programma van de GMS aan de hand van 43 factoren getoetst. In de laatste paragraaf (6.11 Samenvatting en conclusies) wordt een schema gepresenteerd waarop het programma van de GMS voor elk van deze factoren een score krijgt toegekend. Voor de 19 belangrijkste factoren wordt vervolgens de score kort toegelicht.

Het invullen van het kader bleek in de praktijk geen sinecure. Duidelijk werd dat onderdelen van het methodisch en theoretisch fundament van de GMS nog niet op papier zijn uitgewerkt of pas kort geleden zijn beschreven en nog weinig zijn gebruikt. Verklaring daarvoor moet o.a. gezocht worden in de snelle groei en ontwikkeling van de GMS. Dit betekent dat naast de beperkte schriftelijke bronnen, met name geput is uit de interviews met medewerkers van de GMS en de Hoenderloo-groep. Door deze interviews hebben wij ook zicht gekregen op zaken die soms niet beschreven zijn, maar wel kenmerkend zijn voor het programma. De geïnterviewde medewerkers van de GMS en de Hoenderloo-groep hebben door hun medewerking en enthousiasme veel bijgedragen aan dit onderdeel.

Een andere kanttekening is dat de toetsing van de GMS aan de hand van het opgestelde kader een momentopname is. Er is nog geen sprake van een geheel uitontwikkeld programma. De Glen Mills School is gestart als een pioniersorganisatie en is dit - volgens de directeur - ook lang gebleven. De omslag naar een professionele (meer lerende) organisatie heeft lang geduurd, veroorzaakt door een onduidelijke visie en doordat de organisatie sterk was ingericht analoog aan de manier waarop met jongere wordt gewerkt (sterk hiërarchisch). Dit bracht met zich mee dat er te weinig mogelijkheden waren om een afwijkende mening naar voren te brengen. Het moleculair model (kritische kanttekeningen moeten per laag worden besproken, waardoor de top te laat wordt geïnformeerd over misstanden) is in 2001 verlaten.

6.2 Theoretische onderbouwing (programmaontwerp)

Dit eerste onderdeel van het toetsingskader gaat het over het programmaontwerp en de theoretische onderbouwing van het programma. In hoofdstuk 2 staan de onderdelen die aan de orde komen beschreven; in dit hoofdstuk worden ze getoetst.

De onderwerpen die aan de orde komen zijn:

6.2.1 afbakening doelgroep (*zie voor beschrijving hoofdstuk 2.1*)

6.2.2 meetbare doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als recidive) en eindtermen per fase (*zie beschrijving 2.2*)

6.2.3 theoretische onderbouwing werkwijze (*zie 2.3*)

6.2.4 theoretische onderbouwing van de (volgens GMS) werkzame bestanddelen (*zie 2.4*)

6.2.5 combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep

6.2.1 Afbakening doelgroep

Op basis van de in hoofdstuk 3 beschreven doelgroep wordt geconcludeerd dat er sprake is van een **heldere afbakening** van de doelgroep. Wel dient de GMS samen met Justitie nog eens goed te kijken naar de contra indicaties.

De DJI is van mening dat doordat een deel van de psychiatrische problematiek uitgesloten wordt, slechts een deel van de PIJ'ers in aanmerking komt voor plaatsing op de GMS.

Van de nader onderzochte 22 PIJ-ers hebben 18 een antisociale gedragsstoornis (volgens de DSM-IV een psychiatrische stoornis; deze jongens behoren wel tot de doelgroep). In 3.5 is overigens wel geconcludeerd dat de bereikte doelgroep niet geheel overeenkomt met de beoogde doelgroep, in de zin dat zij niet de plaatsingstitels hadden die oorspronkelijk waren beoogd. Door de geringe instroom is besloten ook veelplegers toe te laten. GMS is van mening dat met name de PIJ-ers profiteren van het programma.

6.2.2 (Meetbare) doelstellingen, resultaten (in termen van recidive) en eindtermen per fase

Op programmaniveau is een belangrijke meetbare doelstelling dat 75% van de jongeren succesvol moet functioneren in de maatschappij na verblijf bij de Hoenderloo Groep⁶¹. Tot nu is alleen na een half jaar en na een jaar (na vertrek) gemeten. In het onderzoek dat binnenkort start (door Van Montfoort in opdracht van de Hoenderloo Groep) wordt ook de recidive anderhalf jaar na vertrek gemeten. Gedurende het nazorgtraject wordt de recidive gemeten aan de hand van 'veroordelingen'. De resultaten worden niet gemeten aan de hand van het soort recidive.

Dit betekent dat er sprake is van een doelstelling, maar om deze te kunnen meten is het noodzakelijk dat omschreven wordt wat verstaan wordt onder succesvol functioneren en hoe recidive gemeten wordt.

Het programma op de GMS bestaat uit **vijf fasen**, waarvoor **zeer concrete eindtermen** zijn beschreven. De begeleidingsfasen corresponderen met de status en daarmee met de privileges van studenten. Het wordt studenten zeer duidelijk gemaakt waaraan zij moeten voldoen om in status te stijgen. De eindtermen hebben vooral betrekking op het gedrag dat de jongere moet laten zien in de groep.

Er zijn concrete eindtermen per fase geformuleerd.

6.2.3 (Theoretische) onderbouwing werkwijze

Onderbouwing werkwijze

Dit onderdeel van het toetsingskader betreft de wetenschappelijke onderbouwing van de werkwijze. Het moet duidelijk zijn op basis van welke theorie het programma relevante veranderingen bij de studenten tot stand brengt. Activiteiten die niet theorie gestuurd zijn, lopen het risico zich bezig te houden met niet-crimogene behoeften met als gevolg geen reductie van recidive⁶².

Noot 61 Deze doelstelling is gelijk aan de doelen die Hoenderloo Groep zich stelt. Deze staan in Balanced Scorecard Hoenderloo Groep 2004 Werkdocument. Gedurende het nazorgtraject wordt de recidive gemeten aan de hand van 'veroordelingen van politie'. De resultaten worden niet gemeten aan de hand van het soort recidive. De Unitleider Trajectbegeleiding meent dat de doelstelling van 75% niet-recidive eigenlijk te hoog gegrepen is. Een doelstelling van 60/65% zou wel reëel zijn. Volgens de inschatting van de unitleider Trajectbegeleider doet 40% van de oud-studenten "het echt goed".

Noot 62 Wat werkt? Peter van der Laan en Anne-Marie Slotboom in: Het recht van binnen. Van Koppen, P. (red). Deventer, Kluwer, 2002.

Bekeken is welke theoretische fundamenten ten grondslag liggen aan het programma en of de waarde, van het betreffende onderdeel van de aanpak al eerder is bewezen.

De Nederlandse Glen Mills School heeft drie pijlers van het theoretische fundament: de groepsdynamica, de sociale leertheorie en de veldtheorie van Lewin⁶³.

In het programma staat letterlijk:

"Een consequente toepassing van de concepten uit de groepsdynamica vormen, samen met leer- en veldtheoretische principes, het centrale kenmerk van het leven op de Glen Mills School omdat de jongeren ze goed kennen, bewezen hebben ze te eigen bate te kunnen hanteren en omdat een goed oog ervoor de jongens ten goede kan komen in de omgeving waar ze na vertrek terecht zullen komen".

Daarnaast benoemt de GMS de sociologie als basis voor de manier waarop zij naar jongens - die crimineel gedrag vertonen - kijken. De GMS gaat er vanuit dat criminaliteit een sociaal gegeven is, net zoals echtscheiding en armoede. Dit in tegenstelling tot de psychodynamica die de opvatting aangehangt dat crimineel gedrag een stoornis is. Voor de manier van werken met de jongens betekent dat veel: de GMS gaat niet uit van het probleem maar van de kansen, talenten en kwaliteiten van de jongens. *"Het zijn goede jongens die slechte dingen hebben gedaan"*. Tevens is het uitgangspunt dat de context een belangrijke rol speelt in het ontstaan van probleemgedrag, gebaseerd op de sociologie: als de context wordt veranderd in een positieve, stimulerende, normatieve cultuur dan zal dit een omgeving kunnen zijn waar wel ontwikkeling mogelijk is. Tenslotte speelt de systeemtheorie een rol, hoewel dit op de GMS nog beperkt is uitgewerkt.

De sociale leertheorie is breed bekend (en getoetst) binnen de jeugdhulpverlening. De waarde van het toepassen van groepsdynamica en waarden en normen als gedragsbepalers (Veldtheorie van Lewin) is (nog) niet aangetoond. Het betrekken van het systeem bij een behandeling blijkt wel zeer effectief, maar wordt binnen de GMS beperkt ingevuld.

De theoretische onderbouwing van de werkzame bestanddelen ('waarom werkt het': 'als je dit doet, wat voor effect heeft dit dan?' en 'werkt het elders?') is over de gehele linie beperkt, maar is op dit moment wel een onderdeel dat aandacht krijgt. Men is nu bezig de verschillende fasen van begeleiding van interne en externe studenten methodisch theoretisch te beschrijven en te koppelen aan een protocol. (Glen Mills School zit nog in de ontwikkelfase).

Stafleden geven aan dat gebruikte technieken zoals motiveringstechnieken, cognitieve technieken – ook als deze nog niet zijn beschreven – vaak wel impliciet een onderdeel zijn van de coaching en werkwijze. Het verder ontwikkelen van het theoretische kader is voor de Glen Mills School één van de prioriteiten voor 2004.

De verdere uitwerking van het theoretisch kader is volgens de directie met name gericht op bewustwording (van de werkwijze) en verantwoording naar derden.

Noot 63 Lewin gaat bij gedragsverandering uit van een cognitieve benadering gecombineerd met een behavioristische. Hij stelde $B = f(P, E)$: Behavior = a function of (the interaction) of Personal Characteristics with Environmental Factors: gedrag is een functie van de interactie tussen persoonlijke eigenschappen en omgevingsfactoren.

De directie is van mening dat de theoretische verdieping geen veranderingen in het aanbod teweeg zal brengen (hetgeen wel kan door onderzoeksresultaten of wetgeving).

Bovenstaande leidt tot de conclusie dat het totale programma op dit moment (nog) slechts gedeeltelijk is gebaseerd op een gedragswetenschappelijk onderbouwde werkwijze, waarvan de effectiviteit is vastgesteld. Met andere woorden het programma is weinig evidence based.

6.2.4 Theoretische onderbouwing van de (volgens GMS) werkzame bestanddelen

Naar de mening van de geïnterviewden van de GMS bestaat het programma uit een groot aantal werkzame bestanddelen.

Een beschrijving van de belangrijkste staan opgenomen in hoofdstuk 2. In deze paragraaf wordt weergegeven of in de (sociaal psychologische) literatuur een theoretisch onderbouwing te vinden is voor deze, door de GMS zelf genoemde, bestanddelen. Daarnaast wordt gekeken of met deze methoden eerder effecten zijn aangetoond voor deze doelgroep.

Twee belangrijke opmerkingen daarbij zijn:

Als er geen theoretische onderbouwing bestaat en er elders geen effecten zijn aangetoond, wil dit niet zeggen dat dit onderdeel niet essentieel en waardevol is, maar dat de (eventuele) waarde nog niet is onderzocht of aangetoond.

Ten tweede worden de kenmerken afzonderlijk beschreven, maar dienen zij ook in hun onderling verband te worden beoordeeld. We constateren dat de verschillende **bestanddelen** een **logisch en consistent** geheel vormen.

De belangrijkste bestanddelen, die volgens Glen Mills School werkzaam zijn (en zijn beschreven in hoofdstuk 2):

- 1 positief normatieve cultuur (zonder hekken en tralies)
- 2 groepsdruk
- 3 het confrontatiemodel
- 4 studentenparticipatie
- 5 hiërarchie en status
- 6 geleide Groeps Interactie (GGI)
- 7 duidelijk en vol programma

ad 1 Positief normatieve cultuur (zonder hekken en tralies)

De ontwikkeling en het onderhoud van een persoonlijk normen- en waardensysteem is een belangrijke pijler van het GMS-programma. Het hanteren van normen en waarden als gedragsbepalers is gebaseerd op de *Veldtheorie van Lewin* en de *groepsdynamica*.

De functie van normen is duidelijk aangetoond in de groepsdynamica: het biedt de mogelijkheid om de continuïteit van de groep te bewaren, het biedt zekerheid en voorspelbaarheid, het brengt de identiteit van de groep tot uitdrukking en het fungeert als een referentiekader aan de hand waarvan individuele opvattingen getoetst worden.

Een kanttekening is dat jongeren in de 'echte' samenleving te maken krijgen met regels die door anderen worden opgelegd. Het is ook belangrijk dat jongeren daarmee leren omgaan.

Veel van de altijd geldende groepsnormen, zoals geen handen in de zakken, elkaar aankijken etc. zijn wel degelijk regels (afgeleid van de meer abstracte norm: 'je moet je netjes gedragen').

De effectiviteit van dit op theorie gefundeerde principe is binnen de jeugdzorg (nog) niet aangetoond.

Geen hekken en tralies

De GMS kiest heel principieel voor een alternatief voor opsluiten. Het ontbreken van hekken en sloten zou bijdragen aan het 'met respect tegemoet treden' van de jongens, wat geldt als een van de drie belangrijkste voorschriften op de Glen Mills School. De geïnterviewde jongens ervaren dit ook als zodanig.

Het 'ontbreken van hekken en sloten' wordt gezien als werkzaam bestanddeel omdat het zou bijdragen aan het gevoel van veiligheid en respect, dat de GMS op de studenten wil overbrengen. Wij hebben geen theoretische basis gevonden voor de werkzaamheid van dit onderdeel.

ad 2 Groepsdruk

Binnen de Glen Mills School is men er van overtuigd dat mensen elkaars gedrag kunnen beïnvloeden om tot positieve resultaten te komen. Ze gebruiken daarbij de groep als middel, voor de individuele ontwikkeling van de studenten. Deze overtuiging is in belangrijke mate gebaseerd op ervaringsgegevens en dan vooral de ervaringen van de GMS in Amerika.

"In Amerika werkt het al 25 jaar en bij ons al 5 jaar" (directeur).

Naast de ervaringsgegevens wordt de *groepsdynamica*⁶⁴ (Gestaltpsychologie en de veldtheorie van de grondlegger van de groepsdynamica: *Lewin*) door GMS als onderbouwing van dit aspect genoemd.

Principes als groepscultuur, groepscohesie, groepsdruk, motivationele groepsprocessen en groepsstructuur (waaronder hiërarchie en status) worden gebruikt om de negatieve gedragingen van studenten om te buigen.

Het hanteren van de groep als belangrijk middel is gebaseerd op de theorie van de groepsdynamica. Er zijn echter (nog) geen wetenschappelijke studies bekend die de werkzaamheid van de groepsdynamica voor deze doelgroep hebben bewezen. In tegendeel: uit de literatuur blijkt dat 'positieve peer culture' in leefgroepen niet werkt⁶⁵. Het blijkt bijzonder moeilijk om jongeren met deviant gedrag elkaar positief te laten beïnvloeden; een dergelijke aanpak blijkt alleen te werken wanneer jongeren mét en zonder gedragsproblemen bij elkaar geplaatst worden en deviante jongeren eerst vaardigheden bijleren⁶⁶. Binnen de GMS wordt wel veel aandacht besteed aan een goede verdeling van 'positieve' en 'negatieve jongens' in een unit.

ad 3 Het confrontatiemodel

Het confrontatiemodel is met name bedoeld om de positieve normatieve cultuur te handhaven en als ondersteuning en hulp bij de begeleiding, voor de veiligheid, om de jongens te leren accepteren en incasseren en om fysiek ingrijpen te beperken.

De GMS geeft zelf geen theoretische onderbouwing van dit onderdeel. Wij zijn van mening dat het confronteren van studenten met hun gedrag en het

Noot 64 Het dynamische van een groep zit zowel in de groei en verandering van de groep als geheel als van de individuele leden van die groep, waarbij de groep meer is dan de som van de individuen.

Noot 65 When interventions harm: peer groups and problem behavior, T. Dishion e.a. 1999.

Noot 66 Uit: Kansen in de keten.

ontwikkelen van gedragalternatieven past binnen de cognitieve en gedragsgerichte programma's. In beide theorieën wordt ervan uitgegaan dat gedrag is aangeleerd. Daarnaast is het – volgens deze theorieën – ook van groot belang om jongeren te confronteren met wat zij gedaan hebben en hun motieven leren te begrijpen.

Binnen de GMS worden studenten echter niet stelselmatig geconfronteerd met wat zij gedaan hebben in de periode voorafgaand aan de GMS, noch wordt ingegaan op hun motieven. Overigens kan hier in gesprekken met de trainer-coach wel op worden ingegaan. Zo sloeg een jongen die moeite heeft om te incasseren als hij wordt aangesproken (geconfronteerd), er op straat ook altijd op los. Waarom het van belang is te leren incasseren wordt vooral toekomstgericht besproken ("Denk aan de baas die je een opdracht geeft,").

In de groepsaanpak is er geen ruimte voor, vanuit de gedachte dat de methodiek niet problematiserend is maar toekomstgericht.

Jongens mogen niet met medestudenten over de gepleegde delicten praten, omdat ze dan op oneigenlijke gronden (ik heb 5 overvallen gepleegd en jij maar drie) status krijgen en niet op basis van positief gedrag. De studenten worden alleen geconfronteerd met het gedrag dat zij binnen de GMS laten zien (zie verder ook paragraaf 6.5.1).

Het confronteren van studenten met hun gedrag en het ontwikkelen van gedragalternatieven past binnen de cognitieve en gedragsgerichte programma's, waarmee aantoonbare effecten zijn gerealiseerd. Wel wordt binnen de GMS alleen geconfronteerd op het 'hier en nu' gedrag. Aan de hand van een concrete (actuele) aanleiding kan - in gesprekken met de trainer-coach en big-brother - worden ingegaan op het 'wat en waarom' van het gedrag voorafgaand aan de plaatsing.

ad 4 Studentenparticipatie

Op de Glen Mills School bestaat een vergaande participatie van studenten, direct voortvloeiend uit de aanname dat de studenten normale jongens zijn en uit de keuze om de studenten (en hun kwaliteiten) serieus te nemen. Deze werkwijze leert jongeren zelf verantwoordelijk te zijn, draagt respect uit voor de jongere en biedt verder de mogelijkheid voor het ontdekken van verborgen talenten.

Wij hebben geen gedragswetenschappelijke onderbouwing kunnen vinden voor dit onderdeel.

ad 5 Hiërarchie en status

De hiërarchische opbouw in verschillende statussen is een van de instrumenten waarmee het principe van belonen van positief gedrag en het bestraffen van negatief gedrag (*sociale leertheorie*) zeer consequent wordt toegepast.

Studenten kunnen positief scoren (dit draagt bij aan stijgen in status) door het corrigeren van negatief gedrag (confrontatie), het steunen van correcties en het complimenteren van positief gedrag. Binnen de Glen Mills School ligt de nadruk op belonen; door de statusopbouw valt er veel te verdienen voor studenten: "Je begint heel laag, maar je kan wel ver komen" (directeur).

Concluderend: de hiërarchieopbouw van de GMS is gebaseerd op de (sociale) leertheorie waarbij het stelselmatig belonen of bestraffen van bepaald gedrag de kern vormt.

De (sociale) leertheorie en dan in het bijzonder de therapeutische variant (cognitieve gedragstherapie) blijkt effectief te zijn⁶⁷, als alle onderdelen worden ingezet. In paragraaf 6.7.4 wordt daar uitgebreider op ingegaan.

ad 6 Geleide Groeps Interactie (GGI)

Ook de methode van de GGI waarbij een 'veilige omgeving' gecreëerd wordt om met andere studenten emoties te delen, elkaar te ondersteunen en zich in anderen te verplaatsen, is in belangrijke mate afkomstig uit de groepsdynamica. GGI is een dagelijks onderdeel van het programma.

Om de groepsstructuur te onderzoeken wordt gebruik gemaakt van de 'diamant van Polsky', een instrument gebaseerd op onderzoek in vele leefgroepen van residentiële instellingen in Amerika, waarbij met name gekeken is naar de verschillende groepen, de samenstelling daarvan, de rollen in de groep enz.

De diamant van Polsky is gebaseerd op een negatieve groep waarin vele rollen tot uiting komen. Als er een pisaal/zondebok in een groep aanwezig is wordt er vanuit gegaan dat er sprake is van een negatieve groep.

De effectiviteit van dit – op theorie gebaseerde - onderdeel is niet wetenschappelijk vastgesteld.

ad 7 Duidelijk en vol programma

Doordat er heel duidelijke normen zijn, is het voor een jongere volstrekt helder wat hij wanneer geacht wordt te doen. Op ongewenst gedrag volgt onmiddellijk (kenmerk van onmiddellijkheid) een consistente reactie (kenmerk van onvermijdelijkheid). De reactie op het ongewenste gedrag (overtreden van groepsnormen) is voor jongeren voorspelbaar (en komt daarmee tegemoet aan het kenmerk begrijpelijkheid)⁶⁸.

Het leren van praktische en sociale vaardigheden is één van de succesfactoren voor een effectieve interventie. Binnen de GMS wordt dit onderdeel zeer goed vormgegeven. Wij hebben geen theoretische basis voor dit onderdeel, maar wel een empirische onderbouwing gevonden.

6.2.5 Groepsdruk nader onderzocht: achterliggende mechanismen van peer-influence

Aangezien de theoretische onderbouwing van de bestanddelen beperkt is, is vervolgens met de voorzitter van de begeleidingscommissie gekeken naar de achterliggende mechanismen van een (volgens GMS) belangrijkste bestanddeel, namelijk groepsdruk.

■ Adolescenten beïnvloeden elkaars gedrag doorgaans sterk: 'peers' spelen een belangrijke, zometer bepalende rol in het leven van jongeren.

Noot 67 "Uit onderzoek in den brede blijkt dat programma's die gebaseerd zijn op de sociaal-cognitieve leertheorie (veel) effectiever zijn voor bepaalde groepen justitiabelen dan programma's die op andere theorieën zijn gebaseerd. "Leren" wordt gebruikt in een brede betekenis en behelst zowel concrete vaardigheden als veranderingen in attitudes, opvattingen, emotionele expressie en sociale vaardigheden" Uit: Effectieve strafrechtelijke interventies, handleiding. MinvJus 2001, pag 9.

Noot 68 Willen 'straffen' het gedrag beïnvloeden dient er sprake te zijn van onvermijdelijkheid, onmiddellijkheid, van voldoende zwaarte, gevarieerdheid en begrijpelijkheid. Uit: Wat werkt? Peter van der Laan en Anne-Marie Slotboom in: Het recht van binnen. Van Koppen, P. (red). Deventer; Kluwer, 2002.

Groepsdruk kan effectief zijn, waarbij de relatie tussen 'model' en 'volger' een belangrijke rol speelt.

In GMS kiest men voor de hiërarchische positie als een beïnvloedende relatie. Iedere nieuwe student krijgt een zogenaamde Big Brother; een medestudent met de Bull status als begeleider. Het is niet onwaarschijnlijk dat dit werkt

- 2 Adolescenten worden echter ook altijd door anderen (met name volwassenen) beïnvloed. In GMS kiest men voor een gelijkgerichte beïnvloeding door én leeftijdsgenoten én volwassenen (de leiding). Dat versterkt elkaar. Zeker als alle andere invloeden buitengesloten worden. Negatief geformuleerd: de studenten kunnen geen kant meer uit. Uit de interviews met oud-studenten blijkt ook duidelijk dat ze dit in de eerste periode zo ervaren.
- 3 De groepssamenstelling is belangrijk. Leeftijdsgenoten met een positief gedrag krikken het groepsniveau omhoog; probleemjongeren trekken het omlaag. In de opbouw van GMS is daar rekening mee gehouden door de samenstelling van groepen met studenten van verschillende niveaus. De ervaring is ook als de opbouw enigszins scheef is (te veel nieuwe studenten) er veel onrust is. De samenstelling van de groepen is dan ook een punt dat binnen GMS nauwlettend in de gaten wordt gehouden.
- 4 In de literatuur wordt gewaarschuwd voor 'deviancy training' (zie artikel Dishion): een jongere met 'verkeerde' vrienden leert van hen het strafbare gedrag. Hiervan is sprake als groepen adolescenten bij elkaar gebracht worden met enkele probleemgevallen daartussen. Wanneer delinquente jongeren met peers omgaan met vergelijkbaar gedrag zullen hun problemen toenemen door sociaal modelleren en het versterken van negatief gedrag. Vooral wanneer anti-sociale jongeren in een groep bij elkaar geplaatst worden verslechterd hun gedrag. Binnen de GMS heeft een groot aantal jongeren een antisociale gedragsstoornis (zie 3.4) en is dit risico dus zeker aanwezig. Binnen de GMS is het verboden om over de gepleegde delicten te spreken (om te voorkomen dat daar status aan ontleend wordt) en verder wordt getracht dit mechanisme te doorbreken door de samenstelling van de groep (zie punt 3).
- 5 In de situatie van GMS is het voor de hand liggend dat studenten zich gaan conformeren aan wat de medestudenten en de volwassenen van ze vragen en dit gebeurt dan ook (bij de een duurt het langer dan bij de ander, maar de meeste jongeren bereiken het omslagpunt). De vraag is of dit conformerende gedrag lang blijft bestaan als de groepsdruk en de sturing door volwassenen wegvalt en er weer andere beïnvloedingen gaan plaatsvinden. In een nieuwe context zal zich nieuw (of oud) gedrag ontwikkelen.
- 6 Het is ook voor de hand liggend dat een zekere mate van deviancy training optreedt.
- 7 Vrijwel alle auteurs wijzen er op dat wat men leert in een specifieke context niet gemakkelijk zal generaliseren naar een andere context. Zo zijn bijvoorbeeld sociale vaardigheden in het algemeen niet effectief als zij geleerd worden in isolatie of uit de natuurlijke omgeving. Vaardigheden moeten geoefend worden in uiteenlopende sociale situaties.

Dit leidt tot de conclusie dat op grond van de literatuur over groepsprocessen bij adolescenten het te verwachten is dat het gedrag van de GMS leerlingen in de door GMS nagestreefde richting zal veranderen. Generalisatie naar andere situaties en continuïteit van het 'nieuwe gedrag' in de tijd zijn echter niet ingebouwd. Het is niet aangetoond dat deze manier om gedrag te veranderen ook leidt tot een daling van recidive.

6.2.6 Combinatie van doelen en behandelmethoden voor de specifieke doelgroep geëxpliceerd

Aangegeven dient te worden waarom de GMS denkt de doelstelling te bereiken door de gekozen combinatie van doelen en behandelmethoden voor hun doelgroep.

De doelgroep van de GMS bestaat - samengevat - uit groepsgevoelige jongens die in groepsverband meerdere delicten gepleegd hebben, zonder ernstige psychiatrische stoornissen, zonder ernstige actuele verslaving en met een normale intelligentie⁶⁹.

Mede vanuit de aanname dat de doelgroep bestaat uit 'normale jongens' kiest de GMS ervoor geen hulpverlening/behandeling te bieden. In de GMS wordt sterk de nadruk gelegd op gedragsconditionering en bijvoorbeeld minder op verwerking van sociaal emotionele problematiek⁷⁰. In de programmabeschrijving staat dat: studenten worden uitgedaagd een driedelige doelstelling na te streven, te weten:

- 1 antisociaal gedrag wijzigen in pro-sociaal gedrag;
- 2 noodzakelijke vaardigheden ontwikkelen om deze veranderingen te verankeren;
- 3 onderwijs.

In de programmabeschrijving van de GMS staat de combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep beschreven.

Het intensieve en sterk gestructureerde programma van de GMS en de duidelijke feedback aan de hand van de groepsnormen lijken goed aan te sluiten bij de doelgroep van de GMS.

6.3 Selectie en indicatie

In het onderdeel 'selectie en indicatie' komt aan de orde:

6.3.1 selectiecriteria en criteria voor uitsluiting na start programma (*zie voor beschrijving hoofdstuk 3.1*)

6.3.2 selectieprocedure (*zie 3.3*)

6.3.3 vaststelling bij de indicatiestelling van criminogene tekorten en de recidivekans

6.3.4 indicatiestelling en individuele behandelprogramma's

6.3.1 Selectie criteria en criteria voor uitsluiting

De selectiecriteria en exclusiecriteria van de GMS zijn helder. In hoofdstuk 3.1 staat een opsomming van de doelgroep criteria. De criteria hebben in eerste instantie betrekking op kenmerken van de individuele jongen, zoals leeftijd, intelligentie, gedrag(stoornissen). Verder wordt er ook gekeken naar de aard van het delict, aangezien alleen groepsgevoelige jongens in aanmerking komen voor de GMS (en bijvoorbeeld geen pyromanen, die veelal alleen een delict plegen).

Noot 69 In hoofdstuk 3 staan de selectiecriteria.

Noot 70 Ook het Nippo (Van der Ploeg, Scholte 2003) constateert dat de Glen Mills School in vergelijking met andere interventies sterk de nadruk legt op 'zeer op strenge regelgeving, structureren, confrontatie, zelfstandigheid en samenwerking met school'. Het accent op affectieve ondersteuning is op de GMS verhoudingsgewijs gering, terwijl ook de intensiteit van de bemoeienis verhoudingsgewijs beperkt is.

De kanttekening (die ook al bij 6.2.1 gemaakt is) is dat de lijst met contra-indicaties heel uitgebreid is en daarmee het gros van de PIJ-ers niet in aanmerking komt voor plaatsing op de GMS. En in de praktijk blijken er bijvoorbeeld zeker ook jongens met ADHD op de GMS te zitten.

Uit de interviews blijkt dat er heldere criteria en procedures zijn voor uitsluiting nadat het programma is gestart. Deze criteria en procedures zijn op schrift gesteld.

Er zijn heldere selectiecriteria en exclusiecriteria en er zijn criteria en procedures voor uitsluiting. Met Justitie dient te worden bekeken of de lijst met contra-indicaties wel reëel is.

6.3.2 Selectieprocedure

Zie voor een beschrijving van de selectieprocedure hoofdstuk 3.3 (Instroom en plaatsing).

Er is sprake van een heldere selectieprocedure.

6.3.3 Vaststelling criminogene factoren en recidivekans

De aanpak dient gericht te zijn op de (veranderbare) problemen en kenmerken van een jongere die samenhangen met zijn criminele gedrag (de zogenaamde dynamische criminogene risicofactoren). Bij de intake moeten deze kenmerken, risicofactoren en problemen van de jongere, die direct samenhangen met het criminele gedrag worden vastgesteld.

Dynamische criminogene factoren zijn bijvoorbeeld antisociaal gedrag, anti-sociale persoonlijkheid, criminele voorbeelden, gevoelens van angst en vijandigheid en drugs/alcoholmisbruik⁷¹. (Niet veranderbare risicofactoren zijn bijvoorbeeld familiegeschiedenis.)

Een ander aspect dat in de literatuur naar voren komt, is dat de intensiteit van het programma afgestemd moet worden op de kans op recidive (het Risicobeginsel). Deze recidivekans dient bij de intake worden vastgesteld.

Binnen de GMS worden tijdens de intake geen criminogene factoren vastgesteld, met als motivatie dat de jongeren in het programma geen 'slechte jongens' zijn, maar goede jongens die zich slecht hebben gedragen (contextueel denken). Daarom werkt de GMS ook niet met begrippen als dynamische risicofactoren of criminogene tekorten. Bij de intakeprocedure wordt ook niet gekeken naar de kans op recidive en ook het programma wordt niet aangepast aan de kans op recidive van de individuele student.

Bij de intake worden geen individuele criminogene tekorten vastgesteld en wordt niet gekeken naar de individuele kans op recidive.

6.3.4 Individuele indicaties en behandelplannen

De GMS biedt geen behandeling, in de zin van hulpverlening, maar biedt wel begeleiding aan de hand van een gestandaardiseerd programma, dat alle jongeren moeten doorlopen. Het tempo waarin een jongen het standaardprogramma doorloopt kan sterk variëren per student.

Noot 71 Bonta. Recidivepreventie bij delinquenten, blz. 25.

De sectoren onderwijs en sport hebben geen standaardprogramma; binnen deze sectoren wordt vanaf het begin vraaggericht gewerkt. Iedere student heeft bijvoorbeeld een individueel onderwijsplan waarin concreet meetbare doelstellingen staan voor de gehele begeleidingsperiode. Nadat de jongen zijn Bull-status heeft behaald, zal hij samen met zijn trainer-coach een plan maken voor zijn vertrektraject. In het plan staan de doelen die student wil behalen voor zijn vertrek op meerdere terreinen. Vanaf dat moment is er dus breder sprake van vraaggericht werken.

Stafleden geven aan dat op het niveau van de individuele student (nog) niet gewerkt wordt met concreet meetbare doelstellingen die gelden voor de gehele begeleidingsperiode.

De GMS heeft wel een protocol 'Begeleidingsplan'. Het is de bedoeling dat dit plan wordt ingevuld n.a.v. het selectiegesprek. Dit is afgelopen jaar echter niet gebeurd, doordat de twee stafleden die het best op de hoogte waren van deze materie wegvielen (door ziekte en vertrek). De planning is dat er vanaf april 2004 weer gewerkt wordt met het plan. (Overigens zegt deze gang van zaken veel over de kwetsbaarheid van de organisatie, als het gaat om overdragen van kennis). In het Begeleidingsplan wordt de begeleidingsvraag van de jongen en de wens van diens ouders/verzorgers daaromtrent opgenomen. De leerdoelen zijn gerelateerd aan de aanpak van GMS. Bijvoorbeeld: *'student wil leren zelfstandig te worden, diploma te halen en met geld om te gaan'*.

Op dit moment wordt er gewerkt met Voortgangsrapportages⁷² waarin de student samen met zijn trainer-coach individuele doelen op korte termijn (periode van drie maanden) opstelt.

De doelen hebben betrekking op het functioneren van de student op de GMS (wat te doen om te stijgen in status) en op persoonlijke leerdoelen in onderwijs, modules en sport en recreatie.

Er is op dit moment nog geen sprake van individuele (vraaggerichte) behandelingsplannen, gebaseerd op een heldere indicatiestelling.

6.4 Werkwijze

In dit onderdeel komt aan de orde:

- 6.4.1 gerichtheid van het programma op dynamische criminogene factoren
- 6.4.2 afstemming van programma op individuele deelnemers
- 6.4.3 gerichtheid op ontvankelijkheid en motivatie
- 6.4.4 aansluiting bij levensstijl en bij individuele leerstijlen en capaciteiten

6.4.1 Verminderen van de invloed van dynamische criminogene factoren

In de literatuur wordt nadrukkelijk gesteld dat als een interventie het doel heeft om de kans op recidive te verminderen, het programma gericht dient te

Noot 72 De voortgangsrapportage heeft multiple-choice vragen. Volgens geïnterviewden is hiervoor gekozen omdat een deel van de trainer-coaches – vooral de eerste jaren – niet in staat was om schriftelijke rapportages op te stellen. Een van de stafleden geeft aan dat het er ook om gaat te voorkomen dat coaches vele uren achter de computer zitten om rapportages te schrijven. Het is van belang dat ze op de werkvloer bezig zijn met de jongens. In de voortgangsrapportage staan zowel multiple-choice vragen als open vragen. Zowel de inhoud van de voortgangsrapportage als het begeleidingsplan voldoen aan de wettelijke criteria van de wet op de Jeugdhulpverlening als ook de Beginselenwet.

zijn op het verminderen van de dynamische criminogene factoren (het zogenaamde Behoeftebeginsel). Met andere woorden, een interventie moet gericht zijn op die factoren die daadwerkelijk in verband kunnen worden gebracht met het criminele gedrag.

Het GMS programma is niet gericht op leveren van maatwerk op basis van criminogene factoren. De GMS is van mening dat het verleden en de problemen van jongeren samenhangen met de sociale context waarin ze toen leefden. De GMS biedt een nieuwe pro-sociale omgeving, waarin vooruit en niet achteruit wordt gekeken. *"Wij gaan niet problematiseren"*, is een motto dat stafleden vaker herhalen.

Jongeren die toegelaten worden tot de GMS hebben delicten gepleegd in groepsverband. Door dit selectie criterium hebben de GMS-studenten een aantal dezelfde factoren dat het criminele gedrag veroorzaakt, zoals 'hang naar criminele voorbeelden' en 'antisociaal gedrag'. Met andere woorden; de werkwijze van de GMS is – volgens de geïnterviewde medewerkers – toegespitst op die factoren die bepalend zijn voor het criminele gedrag van de hele doelgroep.

Daarom wordt ook voor alle jongeren dezelfde aanpak gehanteerd bij het ombuigen van antisociaal gedrag in pro-sociaal gedrag. De studenten nemen allemaal deel aan dezelfde modules die mede gericht zijn op een aantal risicofactoren. Zo krijgt de risicofactor 'criminele voorbeelden' aandacht in de module 'omgaan met leeftijdgenoten'.

In deze module wordt aan studenten geleerd om 'nee' te zeggen tegen de druk die (groepen) leeftijdgenoten buiten op hen uit kunnen oefenen.

De risicofactoren 'antisociale persoonlijkheid' en 'verslavingsproblematiek door harddrugs' zijn contra-indicaties voor de GMS. Jongens die softdrugs gebruikten worden wel toegelaten. Voor deze problematiek is geen individuele aanpak voorhanden. Alle jongens moeten wel deelnemen aan een module drugs/alcohol.

Een student moet eerst zijn Bull-status behaald hebben, om de module te mogen volgen. Tot die tijd wordt er geen aandacht besteed aan het vroegere gebruik van softdrugs.

Hoewel het begrip 'dynamische criminogene factoren' niet aansluit bij de uitgangspunten van de GMS, is het GMS-programma over de gehele linie wel impliciet gericht op het verminderen van de invloed van criminogene tekorten. Vooral de nadruk die het ombuigen van antisociaal gedrag krijgt, past goed binnen dit criterium. Er wordt echter – zeker totdat de jongens de Bull-status hebben - geen maatwerk geleverd. Studenten doorlopen hetzelfde programma en dezelfde modules (met uitzondering van het individueel opgezette onderwijsprogramma). Terwijl werken volgens het Behoeftebeginsel een individuele beoordeling van de problemen en een individueel toegespitste aanpak (op de specifieke combinatie van risicofactoren) veronderstelt.

6.4.2 Afstemming van programma op individuele deelnemers

De studenten op de GMS doorlopen allemaal in principe hetzelfde standaardprogramma, in de zin dat zij allemaal de vijf fasen van begeleiding doorlopen en dezelfde modules krijgen.

Het tempo waarin en de wijze waarop een fase wordt doorlopen verschilt per individuele student.

Totdat de studenten de Bull-status behaald hebben, zijn ze bezig met groepsdoelen, aanpassing en vervolgens internalisering van het geleerde. Na het behalen van de Bull-status worden er voor de verschillende gebieden (Sociale vaardigheden, familie) persoonlijke doelen opgesteld. De trainer-coach houdt de vorderingen van de student bij.

De mogelijkheden om maatwerk te bieden zijn op het terrein van onderwijs zeer groot. Vanaf het begin wordt het onderwijs afgestemd op de individuele wensen en mogelijkheden van de student.

Naarmate een jongere verder is in het behandelprogramma, neemt de vraaggerichtheid toe. De vraaggerichte werkwijze blijkt het sterkst bij de invulling van het onderwijs en sportieve activiteiten.

6.4.3 Gerichtheid op ontvankelijkheid en motivatie

Als een jongere negatief ten opzichte van het programma staat, zal de aanpak minder effectief zijn. Dit betekent dat de motivatie voor deelname moet worden bevorderd.

De GMS gaat er vanuit (en heeft de ervaring) dat een groot deel van de studenten bij aanvang niet gemotiveerd is en ziet dit niet als een probleem. (Deze motivatie wordt ook niet gemeten). Vrijwel alle nieuwe jongens komen in eerste instantie in verzet. De groepsdruk wordt dan gebruikt om de jongen zijn verzet te laten omzetten in positief gedrag.

Maar ook de motivatie van positieve studenten wordt gebruikt om een jongen in beweging te laten komen.

Tussentijds worden de vorderingen van de student – wekelijks – gescoord op de sterkte en zwakte analyse van Lewin (Force Field analyses)⁷³. Wat betreft de medewerkers is deze score een indicatie van de motivatie en ontvankelijkheid van de student. De score heeft een individueel maar ook een groepsdoel. Het geeft bijvoorbeeld ook aan hoe de verhouding negatieve en positieve studenten is in de unit, hoe de sfeer is enz.

Als de studenten de status van Bull hebben, begint veelal het proces van de motivatie die van binnenuit (intrinsiek) geprikkeld wordt. De studenten laten dan positief gedrag zien omdat ze dat zelf willen en iets willen realiseren. Zij gaan bepaalde doelen (privileges) nastreven. De intrinsieke motivatie gaat dan gepaard met het zich eigen maken van de gedragsverandering.

Op dit moment wordt er een training voor de trainer-coaches ontwikkeld, die gericht is op het leren motiveren van studenten om met individuele doelen aan de slag te gaan.

Op dit moment scoort de GMS redelijk op dit criterium.

6.4.4 Aansluiting bij levensstijl en individuele leerstijlen en capaciteiten

Uit de literatuur blijkt dat de mate van succes van een programma verhoogd wordt door aan te sluiten bij de levensstijl en individuele leerstijl van een jongere (Responsiviteitsbeginsel).

Binnen de GMS wordt aangesloten op de individuele levensstijl van de delinquent en diens behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen.

Noot 73 In de programmabeschrijving staat: de student wordt positief, neutraal of negatief gescoord. De scores worden ingebracht door de Big Brother van de jongen en door zijn trainer-coach en besproken en bepaald in de teamvergadering. Aan de score kunnen studenten en staf zien hoe de vorderingen van iedere student verlopen.

Dat wat jongens gewend waren op straat komt in het programma terug, maar dan op een positieve manier. Deze jongens hebben behoefte aan: er bij willen horen, erkenning willen hebben, trots kunnen zijn, zich willen onderscheiden, willen presteren, een eigen taal, respect geven en ontvangen enz. Dit zit allemaal verweven in het programma.

Aangesloten wordt bij de levensstijl van de jongeren. Als het gaat om de (beroepsgerichte) opleidingen zijn er veel mogelijkheden en kan en wordt aangesloten bij de individuele leerstijlen en capaciteiten.

6.5 Effectieve methoden

In dit onderdeel komen de volgende onderwerpen aan de orde:

6.5.1 Gebruik van de (cognitieve) gedragstherapeutische aanpak

6.5.2 Gerichtheid op leren en oefenen van vaardigheden

6.5.3 Scholing

6.5.4 Gerichtheid op protectieve factoren

6.5.5 Systeemaanpak

6.5.6 Heterogene samenstelling (peer)group

6.5.1 (Cognitieve) gedragstherapeutische aanpak

Uit de literatuur blijkt dat toepassing van cognitieve en gedragsgeoriënteerde methoden met het accent op belonen tot het beste resultaat leiden. De kans op succes bij belonen wordt vier keer zo groot geschat als bij straffen⁷⁴. Hoewel de cognitieve gedragstherapie de meest effectieve methode blijkt te zijn, is (nog) niet wetenschappelijk aangetoond wat de werkzame bestanddelen zijn. Als het totaalpakket wordt aangeboden treden er effecten op, maar welke elementen meer/minder bijdragen tot dit effect is nog niet vastgesteld.

Bovendien blijkt dat als er sprake is van positieve gedragsveranderingen niet noodzakelijkerwijs de cognities veranderd zijn. Dit betekent dat het (vooralsnog) van belang is dat het hele pakket wordt aangeboden.

Stafleden geven aan dat er in de praktijk wel elementen uit de cognitieve gedragstherapie worden gebruikt, maar dat hierover nog weinig op papier staat én dat er nog veel afhankelijk is van het niveau van de trainer-coach⁷⁵ en de inhoudelijke aansturing (die nog in ontwikkeling is). De trajectbegeleiders en trainer-coaches worden getraind in het voeren van gesprekken met jongens onder meer om daarbij elementen van de cognitieve gedragstherapie te gebruiken. Ook tijdens het geven van de modules worden door de docent elementen uit de cognitieve gedragstherapie toegepast.

Belonen gewenst gedrag; ontmoedigen/bestrafen ongewenst gedrag

Binnen de Glen Mills School ligt sterk de nadruk op gedragsinstructie/gedragsconditionering in combinatie met het verdienen van privileges (het belonen van gewenst gedrag).

Noot 74 Uit: Wat werkt? Peter van der Laan in: Het recht van binnen. Van Koppen, P. (red.). Deventer, Kluwer, 2002.

Noot 75 Volgens de geïnterviewden voldoen nog niet alle trainer-coaches aan de eisen, zoals die op dit moment gelden op de GMS. Dit zou het gevolg zijn van aannamebeleid in de startfase van de GMS (voor een toelichting zie paragraaf 6.6).

Het bij de groepsnormen passende gedrag wordt beloond met een verhoging van de status in de groep en met de daarbij horende privileges en het verwerven van meer en grotere verantwoordelijkheden. Maar ook vorderingen binnen het onderwijs, sport of andere vormen van vrijetijdsbesteding kunnen bijdragen aan een verhoging van de status. Door het lidmaatschap van de Bulls Club aantrekkelijk te maken (door middel van privileges) worden de studenten gestimuleerd positief gedrag te vertonen. De directie van de GMS stelt dat ze na enige tijd zien dat een jongere om bijvoorbeeld ook op een stoel te mogen zitten, ook te mogen voetballen, op verlof te gaan, zich volgens de normen gaat gedragen.

Een daadwerkelijke gedragverandering vindt vaak plaats enige tijd nadat ze Bull zijn geworden⁷⁶. Dat zien medewerkers doordat een jongere minder fouten maakt, zich stort op zijn studie, investeert in contact met thuis en 'zijn little brother' goede vorderingen gaat maken. In deze fase wordt het verder van belang gevonden dat studenten constateren dat ze gevoel hebben en beseffen waar ze mee bezig zijn en bezig zijn geweest.

Binnen de GMS wordt negatief gedrag (overtreden van de Glen Mills normen) ontmoedigd door het geven van confrontaties door medestudenten. In eerste instantie is een confrontatie bedoeld om een jongere te ondersteunen in zijn positieve ontwikkeling. Het kan echter ook leiden tot het opleggen van een taak of het verlagen van de status van een student.

Veranderen van cognities

Belonen van gewenst gedrag (en confrontaties op overtreding van normen) staat centraal binnen de Glen Mills School. Het is echter de vraag in hoeverre er ook gewerkt wordt aan het veranderen van de cognities (denkschema's) van jongens. Uiteindelijk gaat het om generaliseerbare denkschema's, waarbij het alternatieve cognitieve schema kan worden toegepast in allerlei situaties. De directeur stelt dat de trainer coach (TC) van een jongere daar een taak in heeft, maar dat dit nog wel te (sterk) afhankelijk is van de persoonlijke kwaliteiten van een TC.

Gewetensontwikkeling, morele ontwikkeling en verankering van gedrag zijn onderwerpen die in gesprekken tussen TC en student aan de orde komen. Dit is inmiddels een onderdeel van de basiscursus voor nieuwe medewerkers (10 weken lang 1 dag per week) en de TC-cursus (zie paragraaf 6.7.5).

Binnen GMS worden elementen van de cognitieve gedragstherapie toegepast en dan met name het consequent belonen van gewenst gedrag. Het toerusten van medewerkers om ook de cognities te veranderen is nog in ontwikkeling. Beide elementen dienen wel te worden toegepast wil er sprake zijn van cognitieve gedragstherapie: als alleen ander concreet gedrag wordt aangeleerd, zonder dat dit het denken beïnvloedt is er geen sprake van cognitieve gedragstherapie. En als alleen het denken wordt beïnvloed zonder dat met het alternatieve gedrag is geoefend, worden ook beperkte (en geen generaliseerbare) effecten gesorteerd.

6.5.2 Leren en oefenen van vaardigheden

Het programma is nadrukkelijk gericht op het leren van praktische en sociale vaardigheden. Uit de literatuur blijkt dit één van de belangrijkste effectieve elementen te zijn.

Noot 76 Volgens de directie worden de meeste jongens Bull, na ongeveer 20 weken GMS.

De aanpak dient multi-modaal te zijn: niet alleen aanleren van sociale vaardigheden, maar ook praktische vaardigheden die helpen bij het oplossen van concrete problemen (hoe los ik een ruzie op, hoe schrijf je een sollicitatiebrief). Niet alleen praten, maar ook zaken oefenen is cruciaal.

Gedurende het programma is beperkt ruimte om vaardigheden te oefenen in de praktijk (buiten de GMS). Het gebeurt wel met behulp van kleine opdrachten die jongens meekrijgen als zij een paar dagen op verlof gaan en tijdens externe presentaties en voorlichtingen (op scholen, bij de politie e.d.), uitstapjes met de Bulls-club, externe sportwedstrijden of externe optredens met de percussieband. Bij de module koken gaan de jongens ook extern boodschappen doen.

Als voorbeeld: tijdens de module gesprekstechnieken wordt studenten geleerd om te debatteren. Getracht wordt om jongens het inzicht te geven dat zij niet meteen moeten reageren, maar eerst vragen moeten stellen en dan pas een mening moeten geven. Een trainer-coach kan een student vervolgens de opdracht geven om deze techniek te oefenen bij het contact met zijn moeder en om zijn ervaringen terug te koppelen naar de trainer-coach. Stafleden geven aan dat deze werkwijze nog niet structureel toegepast wordt, doordat niet alle trainer-coaches daartoe in staat zijn/daarop geochocht zijn⁷⁷.

Het oefenen van de aangeleerde vaardigheden in de praktijk gebeurt met name in het nazorgtraject.

Stafleden stellen dat in de beginperiode, meer dan nu het geval is, aandacht werd besteed aan het oefenen in de praktijk (bijv. mee naar arbeidsbureau). Door de snelle groei van de GMS is er minder ruimte gekomen voor dit soort activiteiten. Stafleden geven aan de laatste tijd met een inhaalslag bezig te zijn. Doel is dat de vaardigheden intensiever geoefend worden. Ook de directie meent dat er op dit punt nog veel winst te behalen is. Bijvoorbeeld het oefenen van het nieuwe gedrag door buiten de GMS te werken.

Een van de stafleden zegt hierover: *"Of vaardigheden uiteindelijk generaliseerbaar zijn is een moeilijk dilemma. We bieden wel de modules aan. De realiteit is dat je in een instituut bent waar dingen met groepsdruk lukken. Wij missen iets in de methodiek voor aansluiting in de maatschappij, voor integratie. Jongeren hebben hoge eisen en verwachtingen als ze hier vandaan komen. Ergens beschermen wij ze nog te veel, ze krijgen alles. Er moet nog een betere koppeling komen naar de maatschappij. Ze moeten een besef krijgen dat dingen buiten weer tegen kunnen vallen, ze missen een zeker realiteitsbesef....Jongens zijn onvoldoende voorbereid dat een sollicitatie ook kan mislukken, ze hebben hoge verwachtingen".*

Binnen GMS wordt veel aandacht besteed aan het leren van vaardigheden, maar de oefenmogelijkheden zijn nog beperkt. Terwijl pro sociaal gedrag geoefend moet worden om stand te kunnen houden in lastige situaties.

6.5.3 Scholing

Onderwijs is een belangrijk en goed uitgewerkt onderdeel van het programma van de Glen Mills School.

Noot 77 Zie voor een toelichting hoofdstuk 6.6.4.

Bij dit onderwijs worden dezelfde eindtermen nagestreefd als in het reguliere Nederlandse onderwijs betreffende erkende diploma's en/of certificaten. Op deze manier is de aansluiting en toelating op een vervolgopleiding gewaarborgd. Ook in de klaslokalen staat de gedragsverandering centraal door het handhaven van de positieve en normatieve cultuur. Het onderwijs wordt afgestemd op het niveau van jongere. De leermogelijkheden van de student worden bekeken aan de hand van het persoonlijkheidsonderzoek⁷⁸ en/of getest door de interne orthopedagoog.

Het programma is mede gericht op onderwijs afgestemd op het niveau van de jongere.

6.5.4 Gerichtheid op protectieve factoren

Protectieve factoren of beschermende factoren neutraliseren de aanwezigheid van risicofactoren. Bij deze begrippen moet gedacht worden aan: ondersteunende en positieve opvoedingsstijl ouders, volwassenen om op terug te vallen, goede school of ondersteunende instanties. In de *persoon beschermende factoren zijn bijvoorbeeld*: gemakkelijk humeur, interesse in de wereld om je heen, neiging tot autonomie en een actief en positief zelfbeeld⁷⁹.

Binnen het programma wordt niet doelgericht aan empowerment (versterken van kwaliteiten) gewerkt.

Wel worden de jongeren gestimuleerd om hun talenten te ontdekken. Dit kunnen talenten zijn op sportgebied of in de muziek; bij creatieve activiteiten of in het onderwijs; of als leidinggevende (Rep's en Exec's).

In het nazorgtraject richt de GMS zich op versterken van het positieve sociale netwerk om daarmee het ongunstige netwerk te neutraliseren.

In het programma wordt niet gericht aandacht besteed aan protectieve factoren.

Het vertrek- en nazorgtraject is wel mede gericht op het versterken van protectieve factoren. Naar onze mening kan hier nog wel meer aandacht aan besteed worden.

Ook dit aspect wordt ontwikkeld, bijvoorbeeld ten aanzien van het opbouwen van ondersteunende relaties (in de leefomgeving).

6.5.5 Systeemaanpak

Een multisysteem aanpak blijkt te werken (evidence based), vanuit de gedachte dat een gedragsstoornis in stand blijft door factoren in het gezin, de familie, de school, de omgeving en in de omgang met leeftijdgenoten.

Het betrekken van het gezinssysteem wordt door de medewerkers niet gezien als het sterkste onderdeel van de aanpak, maar wel als een onderdeel waar op dit moment hard aan wordt gewerkt.

"Wij hebben de richting ingezet. Op drie maandelijks evaluatiegesprekken worden nu ook de ouders uitgenodigd". Tevens worden ouders uitgenodigd bij alle festiviteiten, uitreikingen e.d. Dit wordt bewust groot gemaakt omdat de jongens al zoveel mislukkingen achter de rug hebben.

Noot 78 Alleen als dat kort voor de plaatsing op de GMS is gedaan.
Noot 79 Kansen in de keten, blz. 39.

Een jongere mag wekelijks naar huis bellen en de ouders mogen een keer per maand op bezoek komen. Deze gesprekken vinden in de kantine plaats. Een student mag niet alleen met zijn ouders praten of telefoneren; er zit altijd een medestudent of de trajectbegeleider bij een gesprek en er lopen medewerkers rond.

Het terugzien van familie tijdens het verlof en het opbouwen van contact met de ouders is voor geïnterviewde jongens heel belangrijk geweest. Twee jongens geven heel concreet aan dat zij daardoor gestimuleerd werden '*zo snel mogelijk het programma af te maken om naar huis te kunnen*'. Alle geïnterviewde jongeren geven aan dat het mogelijk moet zijn ouders vaker te zien. Drie van hen menen dat hun relatie met hun ouders verslechterd is tijdens hun GMS-tijd, als gevolg van het geringe contact. Vanuit de plaatsende instellingen wordt opgemerkt dat voor veel jongeren het geringe uitzicht op contact met thuis een belangrijke reden is om niet naar de GMS te gaan. Naast bezoek/verlof worden de ouders ook uitgenodigd om aanwezig te zijn bij belangrijke uitreikingen, zoals de uitreiking van de Bull-status. Daarbuiten gebeurt er weinig met het gezin. Problemen in het gezin worden alleen besproken in de GGI en met de TC, maar er is geen structurele interventie richting gezinnen. In het nazorgtraject hebben trajectleiders wel contact met de ouders. Deze contacten zijn met name gericht op informatie-uitwisseling en niet op begeleiding in de gezinssituatie. Door sleutelpersonen van de plaatsende instellingen wordt geconstateerd dat er tijdens de nazorgfase te weinig aandacht is voor terugkeer binnen het gezin. ***In het programma wordt nog zeer beperkt gebruik gemaakt van het gezinssysteem.***

6.5.6 Samenstelling (peer) groep

Op de GMS vinden alle activiteiten plaats in groepsverband. Uit de literatuur blijkt dat 'positive peer culture' in leefgroepen niet werkt. Het blijkt alleen te werken als jongeren zonder en mét problemen gedragsproblemen bij elkaar geplaatst worden.

Binnen de GMS wordt afhankelijk van de activiteit (bijv. onderwijs volgen, groeps gesprekken leren, schoonmaken, slapen, lopen over de campus) een groep samengesteld. De kleinste groep bestaat uit drie studenten.

Groeps gesprekken vinden plaats in groepen van 12 studenten en voorbeelden van grotere groepseenheden zijn de woonunits van circa 60 studenten en natuurlijk de school die nadrukkelijk ook als groepseenheid wordt gezien. Vanuit het perspectief van de GMS zijn de groepen heterogeen samengesteld, omdat iedere groep bestaat uit studenten van verschillende status. Zelfs bij de kleinste groep van drie studenten, heeft iedere student een andere status (en dus andere gedragingen en vaardigheden). Bekijken wij de groepen vanuit het perspectief van gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten dan kan worden gesteld dat de groepen eerder homogeen zijn samengesteld. Als gevolg van de toelatingscriteria zijn alle studenten immers groepsgevoelig en hebben delicten gepleegd in groepsverband.

Binnen GMS is, qua gedragsproblemen en delinquent gedrag, sprake van een homogene groepssamenstelling.

6.6 Fasering, intensiteit en duur van het programma

De intensiteit en de duur van een programma dienen aan te sluiten bij de problematiek van een jongere. (Zie voor een beschrijving hoofdstuk 2.5.) De onder dit element van het toetsingskader genoemde zaken zijn reeds eerder aan de orde geweest. We vatten ze hier kort samen.

- Onderbouwing van de duur van (elke fase van) het programma alsmede de intensiteit/frequentie:

De duur van iedere fase (gerelateerd aan de statusopbouw) is afhankelijk van de prestatie van een individuele student.

- Intensiteit van het programma en recidiverisico:

Er wordt niet expliciet rekening gehouden met het recidiverisico. Het kan zo zijn dat jongens met een hoog risico op recidive langzamer door het programma lopen. Maar dit is niet aangetoond.

- Onderscheiden fases van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving:

Er wordt sterk gefaseerd gewerkt: van concern naar Bull zijn er vier fasen en ook de nazorg verloopt gefaseerd. Iedere fase binnen de GMS gaat gepaard met een toenemend aantal privileges en verantwoordelijkheden, dus ook meer zelfstandigheid en vrijheid.

- Behandelingsplanning:

Op dit moment is er geen sprake een doelgerichte individuele behandelingsplanning voor de gehele periode. Er is wel sprake van een korte termijn planning; de student stelt samen met zijn individuele begeleider (trainer-coach) doelen op voor de komende drie maanden. De doelen hebben betrekking op het functioneren van de jongen op de GMS, op onderwijs, sport en de aangeboden modules. Vanaf 1 april 2004 wordt het (gewijzigde) behandelingsplan (weer) ingevoerd, gekoppeld aan een zorgcontract en de voortgangsrapportage en driemaandelijke evaluatiegesprekken.

Er is geen sprake van een individuele doelgerichte behandelingsplanning – voor de gehele periode - gebaseerd op een heldere indicatie.

6.7 Continuïteit van het programma

In dit onderdeel komen de volgende onderwerpen aan bod:

6.7.1 Aandacht voor terugval preventie

6.7.2 Nazorg (zie voor een beschrijving hoofdstuk 2.5)

6.7.1 Aandacht voor terugvalpreventie

Wanneer een brede definitie van terugvalpreventie gehanteerd wordt, kan gesteld worden dat het hele GMS programma daarop gericht is. Doel van de GMS is immers om jongeren toe te rusten met de mogelijkheid een zelfstandig leven op te bouwen als een trots en gerespecteerd mens. De essentie is terug te voeren tot het doel dat de GMS zichzelf stelt: het bewerkstelligen van pro-sociaal gedrag in een positieve-normatieve cultuur, het aanleren van sociale- en praktische vaardigheden, onderwijs en het behalen van een diploma en/of certificaten, sport en vrijetijdsbesteding.

Het programma (en daarbinnen specifiek een aantal modules) ondersteunt de jongere om weerstand te bieden tegen negatieve groepsdruk, waar hij terug in maatschappij weer mee in aanraking kan komen, en draagt daarmee bij aan het voorkomen van recidive.

Belangrijk bij terugvalpreventie is dat er aandacht besteedt wordt aan het jongeren leren onderkennen van kenmerken die leiden tot het plegen van een delict en het leren doorbreken van die kenmerken. Volgens stafleden wordt tijdens de gesprekken met trainer-coaches en jongere, tijdens de GGI en in de nabegeleiding wel geprobeerd om de jongens bij zichzelf de kenmerken te leren onderkennen⁸⁰.

Ingegaan wordt op aspecten als eigen verantwoordelijkheid, voor jezelf opkomen, keuzes leren maken, rekening houden met anderen enz.. Geïnterviewde medewerkers wijzen erop dat dit echter nog niet systematisch gebeurt, mede doordat nog niet alle trainer-coaches hier voldoende voor toegerust zijn (zie ook paragraaf 6.8.4). Met het verbeteren van de inhoudelijke aansturing van de coaches door de seniorcoaches en de unitleiders kan veel winst behaald worden, menen geïnterviewden.

Binnen de GMS wordt niet systematisch aandacht besteed aan het 'leren onderkennen van de kenmerken die leiden tot het plegen van een delict' en 'het leren doorbreken van deze kenmerken'. Het is niet verwerkt in het schriftelijke materiaal van de GMS, noch in de trainingen van de trainer-coaches. Het is nu nog sterk afhankelijk van de individuele vaardigheden van een GMS medewerker.

6.7.2 Nazorg

De kwaliteit van het nazorgtraject en van de betrokken trajectbegeleiders - wordt door de geïnterviewde medewerkers in het algemeen - als zeer goed beoordeeld. Medewerkers menen dat de voorbereiding op het vertrek op onderdelen wel beter kan.

Zo zouden trainer-coaches beter getraind moeten worden in de begeleiding van jongens die naar het ouderlijk huis terugkeren (de meerderheid). Opvallend is dat in de eerste drie jaar de jongens meestal zelfstandig gingen wonen. Terwijl ze de laatste 2 jaren weer veelal thuis gaan wonen. De overgang van de GMS naar huis zou voor veel jongens te groot zijn.

"Jongens gaan vaak terug naar een traditioneel gezin. Dat is een groot verschil. Op de GMS hebben ze bijvoorbeeld leren onderhandelen. Hoe moet dat straks als ze thuiskomen in een traditioneel gezin? De trainer-coach loopt tegen dit soort problemen aan". Een staflid vertelt dat dit vraagstuk aan de orde komt in de trainingen voor de trainer-coaches. De training wordt op dit moment verder ontwikkeld om ook een vertaalslag naar de methodiek te maken. *"Het hangt nu nog te veel af van personen, het is nog heel erg casuïstiek. Het is nog niet expliciet aanwezig in de methodiek. Dat is nu een ontwikkeltraject".*

Ook de interviews met de jongeren geven aan dat zij het nazorgtraject van groot belang achten voor de kans op recidive.

Noot 80 De trainer-coach/ trajectbegeleider doen dit overigens op basis van het gedrag dat de jongen in de GMS laat zien. In de GMS wordt immers in principe niet teruggegrepen op het delinquentie verleden van de jongeren.

Wat jongeren op de GMS leren, kunnen ze, als ze van school af zijn, op twee manieren gebruiken: bij een maatschappelijke carrière als brave burger of als leider in een (verdere) criminele carrière.

Hun antwoorden geven aan dat begeleiding bij het vinden en behouden van betaald werk en aandacht voor positieve en negatieve invloeden vanuit de directe sociale omgeving (ouders, vrienden) tijdens het nazorgtraject van groot belang moeten zijn.

Binnen de GMS wordt vormgegeven aan de nazorg door de trajectbegeleiders. Een jongere wordt begeleid bij zijn maatschappelijke reïntegratie; sterke kanten zijn dat er gezorgd wordt voor werk/scholing, vrije tijdsbesteding en woonruimte (meestal bij ouders). Het is echter de vraag of de mate van intensiteit en de duur van de begeleiding voldoende is om de jongens een positieve weg te laten vinden in de maatschappij en hen te ondersteunen bij de generalisering van datgene ze in de GMS geleerd hebben. Met name voor het vinden en behouden van werk en de positieve en negatieve beïnvloeding vanuit de sociale omgeving is (nog) meer aandacht noodzakelijk.

6.8 Randvoorwaarden (materieel en personeel)

In dit onderdeel komen de volgende onderwerpen aan de orde:

- 6.8.1 materiele voorzieningen en gestructureerde omgeving
- 6.8.2 eisen aan (verschillende) typen uitvoerders
- 6.8.3 selectie van goed opgeleid en gemotiveerd personeel (zie voor een beschrijving van het profiel hoofdstuk 2.6)
- 6.8.4 verzekering van bekwaam personeel
- 6.8.5 toerusting van personeel om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie
- 6.8.6 beoordeling personeel

6.8.1 Materiële voorzieningen

Geïnterviewde personeelsleden zijn **tevreden** over de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen). Men vindt de huisvesting in een voormalige kazerne in Wezep adequaat.

Er is wat hen betreft ook sprake van een gestructureerde omgeving ten behoeve van het programma. De nieuwe sporthal en praktijklokalen bieden veel mogelijkheden voor de jongens.

6.8.2 Eisen aan (verschillende typen) uitvoerders van het programma

Er wordt gewerkt met taak- en functieomschrijvingen. Deze zijn inmiddels bijgesteld. Het vaststellen en definitief beschrijven van de competenties van coach en seniorcoach is een van de actiepunten van het jaar 2004.

(Trainer)coaches moeten op dit moment een MBO-werk en denkniveau hebben. De unitleiders hebben tenminste HBO-niveau. Sinds kort bestaat de overtuiging dat het middelmanagement (senior coaches) een HBO opleiding dient te hebben. Door individuele trajecten (3 seniorcoaches zijn in opleiding) en door trainingen in persoonlijke competenties wordt toegewerkt naar een meer coachende stijl van leidinggeven.

De eisen aan uitvoerders worden langzamerhand helder en er wordt gewerkt aan realisering van die eisen.

6.8.3 Selectie van goed opgeleid en gemotiveerd personeel

De directeur constateert dat het lastig blijft om voldoende en geschikt personeel te vinden. Geïnterviewde medewerkers geven aan dat de manier van werken in de GMS veel eisen stelt aan de uitvoerders. Er is een groot verloop van personeel geweest.

"Op dit moment loopt het wel met het personeel, maar je moet het wel aankunnen. Het is een hele opgave, wij mogen geen wij/zij-cultuur creëren, dus wij houden ons aan dezelfde normen als de jongens, wij moeten elkaar ook zo aanspreken. Je hebt daardoor weinig in teamverband".

Binnen de Glen Mills School is ongeveer 20-25% van het personeel vrouw, vooral binnen het onderwijs en de ondersteunende diensten en onder de trajectbegeleiders zijn relatief veel vrouwen. Onder de (trainer) coaches ligt het percentage vrouwelijke medewerkers op slechts 10%.

De meerwaarde van een meer gemêleerd personeelsbestand wordt duidelijk gezien, maar blijkt in de praktijk lastig te realiseren.

Het werven van goed personeel is een voortdurend aandachtspunt; door de ervaringen is het profiel verhelderd. De studenten krijgen een rol bij de selectie van medewerkers. Niet alle (in eerdere stadia aangenomen) medewerkers beschikken over de gewenste vaardigheden.

6.8.4 Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft

Geïnterviewden zijn tevreden over de Basiscursus en geven ook aan dat nieuwe werknemers zich gesterkt voelen door de interne training. Verbeterpunt is de methodische onderbouwing van de gesprekken tussen de trainer-coaches en individuele student.

In de Balanced Scorecard Hoenderloo Groep 2004 staat als actiepuntpunt voor 2004: 'het verhogen van de frequentie en de kwaliteit van het overleg tussen de student en de trainer-coach over de korte en lange termijn doelen tot eens per twee weken'.

Om te verzekeren dat personeel bekwaam blijft gaan de seniorcoaches nu starten met POP (Persoonlijk Ontwikkelingsplan). Voor de andere medewerkers is deze regeling nog niet van kracht. Medewerkers vinden dat de trainingen een hoog niveau hebben en dat er intensief geïnvesteerd wordt in het personeel.

Een van hen is van mening dat de trainingen nog te weinig zijn geïmplementeerd in het dagelijkse werken en dat er te weinig inhoudelijke sturing is van de seniorcoaches en unitleiders.

Er zijn maatgerichte trainingen ontwikkeld, die als zeer zinvol worden ervaren. Een aandachtspunt is het coachingsgesprek tussen trainer-coach en student. Ook de implementatie van de trainingen en de sturing door leidinggevenden (van coaches) zijn als verbeterpunt genoemd.

6.8.5 Werknemers en omgaan met verschillen in leerstijlen

Geïnterviewden zijn het er over eens dat een deel van de uitvoerders (trainer-coaches) hiertoe in staat is, maar niet allemaal. Er wordt echter enigszins verschillend gedacht over de noodzakelijkheid hiervan. Een aantal stafleden vindt dat iedereen dit moet kunnen.

De directeur daarentegen acht het niet voor alle medewerkers relevant, vanuit de gedachte dat studenten het standaard programma doorlopen. Ook een van de stafleden vraagt zich af of de professionaliteit van de trainer-coaches – gezien de werkwijze op de GMS – niet enigszins gerelativeerd kan worden. *“De jongens moeten samen het proces van ontwikkeling door-maken. De trainer-coaches zijn er eigenlijk om te faciliteren dat de jongens dit kunnen doen. De meeste trainer-coaches kunnen het wel. Maar het klopt dat er een verschil is in kwaliteit, dat wel... Verder is het niet erg dat een deel van de coaches zich vooral bezighoudt met veiligheid, niet iedere coach hoeft trainer-coach te worden”.*

Volgens de directeur is het met name belangrijk om binnen het onderwijs maatwerk te bieden. Alle studenten hebben op de GMS immers individuele onderwijsdoelen, waarbij rekening wordt gehouden met het feit de een beter leert door auditieve prikkels en de ander door te doen.

Niet alle medewerkers kunnen goed omgaan met verschillen in leerstijlen.

De onderwijskrachten kunnen wel goed omgaan met verschillen in leerstijlen en capaciteiten.

6.8.6 Beoordeling personeel

In 6.7.4 is gesteld dat nog niet alle trainer-coaches en seniorcoaches voldoen aan de gestelde eisen, met betrekking tot:

- opleidings- en of werkniveau;
- het kunnen 'coachen' van individuele studenten;
- het kunnen coachen van de individuele coaches;
- het beheersen en doorgronden van het GMS-programma op alle niveaus en de inhoudelijke aansturing daarop door de leidinggevenden.

Afdeling personeelszaken werkt aan een model waarin aanname/selectie, werkbegeleiding, intervisie, inwerken, beoordelen geen losstaande onderdelen zijn, maar aan elkaar gekoppeld worden.

De beoordeling van personeel is volgens stafleden goed geregeld, maar het werkt nog niet optimaal.

6.9 Programma-integriteit: de interventie wordt uitgevoerd zoals beoogd

Een instelling moet informatie verzamelen of het programma, zoals oorspronkelijk opgezet in de praktijk ook zo uitgevoerd wordt. Monitoring kan gebruikt worden om zaken die in de praktijk anders lopen te kunnen bijsturen.

■ ***Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd?***

Het programma van de GMS bestaat uit een groot aantal instrumenten, die met elkaar samenhangen en elkaar versterken (groepsdruk, positief-normatieve cultuur, participatie, hiërarchie, vol dagprogramma etc. Deze onderdelen staan uitvoerig beschreven in paragraaf 2.4).

Alle beoogde onderdelen worden daadwerkelijk uitgevoerd. Feit is wel dat niet alle onderdelen geheel uitgevoerd worden zoals beoogd. Dit gaat mogelijk ten koste van de effectiviteit van die betreffende onderdelen.

Verklaring is opnieuw het gegeven dat de GMS een organisatie is in ontwikkeling, een organisatie is die zeer snel is gegroeid én een organisatie is die veel in de aandacht is.

Wat betreft dat laatste; de enorme veelheid aan bezoek van en rondleidingen aan media, politici, onderzoekers, collega's etc. zijn van invloed op de aandacht die er is voor jongeren en het groepsproces.

Een medewerker stelt: "*Er gebeurt te veel ad hoc, de waan van de dag. We moeten weer beter onze prioriteiten stellen. Vroeger zeiden we altijd 'de jongens en hun gedragsverandering' gaan voor. Nu worden we soms te veel in beslag genomen door media en bezoeken dat we die prioriteit vergeten*".

Omdat bovenstaande ook al uitvoerig is beschreven in voorgaande hoofdstukken volstaan wij hier met drie voorbeelden.

voorbeeld 1

Een beoogd onderdeel van het programma is het *oefenen van vaardigheden* in de praktijk; jongeren oefenen vaardigheden als solliciteren, werken of gewoon boodschappen doen. Doordat medewerkers een hoge werkdruk hebben (zie boven), wordt er momenteel weinig aandacht besteed aan dit onderdeel.

voorbeeld 2

Dan is er de *begeleiding van de individuele student*. Bij deze begeleiding spelen de trainer-coach en de Big Brother een grote rol. Het is de vraag in hoeverre deze begeleiding structureel de beoogde kwaliteit heeft (gehad). Iedere nieuwe student krijgt een 'ervaren' hoge-status student toegewezen als begeleider. Dit is zijn Big Brother. Doordat er veel en snel nieuwe studenten bij zijn gekomen, is de verhouding lage- en hoge-statusstudenten de afgelopen jaren niet goed geweest. Een zogenaamde Big Brother moet te veel nieuwe studenten onder zijn hoede nemen, ten koste van de ondersteuning van de individuele lage status-student. Voor de begeleiding van de trainer-coach verwijzen wij naar paragraaf (6.5.1), (6.8.3) en het volgende voorbeeld.

voorbeeld 3

Het bewaken van uitvoering van het programma zoals beoogd vindt plaats o.a. door: het verder protocolleren van de gehanteerde werkwijze, het verder ontwikkelen van trainingen voor medewerkers én het bewaken dat de (trainer)coaches het programma doorgronden en daar bewust naar handelen. Al eerder is opgemerkt dat dit veel eisen stelt aan de trainer-coaches en dat aansturing door leidinggevenden noodzaak is. Volgens geïnterviewde medewerkers gebeurt dit nu onvoldoende.

Alle boogde onderdelen worden daadwerkelijk uitgevoerd, maar niet alle geheel zoals beoogd. Verklaringen hiervoor zijn: te hoge werkdruk voor medewerkers, te snelle instroom van jongeren en een gebrek aan ondersteuning en aansturing van de trainer-coaches.

- *Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoren, (zelf) evaluatie of audits?*

Er is sprake van **monitoring en (zelf)evaluatie**.

- *Wordt voorkomen dat de onderdelen en de afstemming daartussen verwateren?*
Hier wordt aan gewerkt, hoewel medewerkers menen dat dit nog **onvoldoende** gebeurt.

6.10 Doorlopende evaluatie

Een evaluatie heeft tot doel om na te gaan of het programma effectief is. Bekeken dient te worden of de individuele doelen gerealiseerd zijn. Tevens dient gekeken te worden of de behandeling leidt tot voorkoming van recidive. Als niet vastgesteld wordt dat de behandeldoelen gehaald zijn, kan een vermindering van recidive niet toegerekend worden aan het programma. De resultaten van de groep jongeren die het programma gevolgd hebben, dienen vergeleken te worden met de resultaten van een controlegroep.

- *Worden gegevens geregistreerd, bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers?*

Deze gegevens **worden geregistreerd** in care-4, waarin overigens ook andere gegevens worden geregistreerd zoals incidenten en calamiteiten. Overigens bleek tijdens een onderzoek dat medewerkers van de GMS zeer bereidwillig waren om gegevens te leveren, maar het kostte hen vaak veel moeite om de gevraagde gegevens uit het registratiesysteem te halen.

Dit duidt erop dat de toegankelijkheid en de praktische bruikbaarheid voor monitordoeleinden van de gegevens voor verbetering vatbaar is.

- *Wordt er effectiviteitonderzoek gehouden?*

Door Bureau Syntax is de recidive bekeken.

Het is de bedoeling dat Bureau Van Montfoort **in 2004** een effectiviteitonderzoek **start**. Wij beschikken nog niet over informatie m.b.t. de exacte opdracht en invulling van dit onderzoek.

- *Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht?*

Dit is voor **een deel** gebeurd in het Syntax-rapport. Dit komt ook aan de orde in het Van Montfoort-onderzoek.

- *Is er sprake van een controlegroep?*

Tot nu toe is dit nog **niet** gebeurd.

6.11 Samenvatting en conclusies

In het volgende schema staan de elementen van het toetsingskader en de daarbij onderscheiden toetsingsvragen met bijbehorende score opgenomen. Niet alle vragen hebben echter het zelfde belang. In het schema zijn de vragen vetgedrukt, die het meest van belang zijn bij een effectieve strafrechtelijke interventie. Hierbij is gebruik gemaakt van de weging die in Engeland wordt gebruikt ten aanzien van de *What Works* beginselen.

Zij benoemen zes criteria die (geheel) positief gescoord moeten worden: theoretisch (bewezen) veranderingsmodel (eerder effecten aangetoond met de werkwijze); selectie doelgroep (voor wie is het programma bedoeld); gericht op dynamische criminogene risicofactoren (richten op kenmerken/eigenschappen van een individu die het risico voor recidive verhogen); continuïteit van het programma (waaronder overdracht, nazorg); monitoring (met het oog op programma-integriteit) en doorlopende evaluatie (om te weten wat het effect van de aanpak is).

Naast deze elementen is het - naar onze mening - voor de effectiviteit van een programma verder cruciaal dat er gebruik gemaakt wordt van inhoudelijke methoden, die aantoonbaar effectief zijn (en bijdragen aan het terugdringen van recidive). Ook deze elementen zijn vetgedrukt.

Tabel 2 Toetsingskader gescoord voor GMS

Elementen	Toetsingsvragen	Score
1 Theoretische onderbouwing (Programmaontwerp)	• Is er een heldere afbakening van de doelgroep?	±
	• Zijn er (concrete, meetbare) doelstellingen en resultaten geformuleerd in eindtermen (als de mate en soort recidive)?	±
	• Is er sprake van een uitgewerkte (gedragswetenschappelijk onderbouwde en aangetoonde) werkwijze?	±
	• Zijn de werkzame bestanddelen van de aanpak theoretisch onderbouwd?	±
	• Is de gekozen combinatie van doelen en behandeling voor de specifieke doelgroep (op schrift) geëxpliceerd?	+
2 Selectie en indicatie	• Zijn er selectiecriteria / criteria voor deelname (bijvoorbeeld aard van het delict, leerstijl van de doelgroep, motivatie, persoonlijke kenmerken (geslacht en etnische achtergrond)) en eventuele exclusiecriteria?	+
	• Is er sprake van een heldere selectieprocedure, waarin bepaald wordt of een cliënt voldoet aan de selectiecriteria?	+
	• Zijn bij de indicatiestelling criminogene tekorten vastgesteld en de kans op recidive?	-
	• Is er sprake van een indicatiestelling en individuele behandelplannen?	-
3 Werkwijze		
3a Gerichtheid op criminogene tekorten (dynamische risicofactoren) van de individuele delinquent	• Is het programma gericht op het verminderen van de invloed van de tekorten of dynamische risicofactoren (bij en buiten de delinquent)?	-
	• Afstemming programma op individuele cliënten	±
3b Ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent	• Worden ontvankelijkheid en motivatie van de delinquent gemeten bij aanvang?	-
	• Wordt aandacht besteed aan de ontwikkeling van ontvankelijkheid en motivatie?	±
	• Wordt aangesloten op de levensstijl van de delinquent en op de behoefte om zich op een bepaalde wijze te gedragen?	+
	• Biedt het programma ruimte om aan te sluiten op individuele leerstijlen van de jongere? en op de capaciteiten?	+
4 Effectieve methoden: het programma gebruikt methoden die aantoonbaar effectief of veelbelovend zijn.		
4a Cognitieve gedragstherapie	• Wordt bij het programma gebruik gemaakt van een (cognitief) gedragstherapeutische aanpak?	±
4b Leren van vaardigheden	• Is het programma mede gericht op het leren van vaardigheden? bijvoorbeeld sociale vaardigheden, omgaan met gevoelens, probleemoplossende vaardigheden, omgaan met normen en waarden?	+
	• Kunnen de aangeleerde vaardigheden in de praktijk geoefend worden?	±
4c Scholing	• Is het programma mede gericht op praktisch onderwijs (afgestemd op het niveau van delinquent)?	+
4d Gerichtheid op protectieve factoren	• Richt het programma zich op protectieve (situationeel, persoonlijk, systeem) factoren?	±
	• Worden deze factoren versterkt?	±
4e Systeem aanpak	• Wordt bij het programma gebruik gemaakt van het (gezins)systeem?	-

4f Heterogene samenstelling (peer) groep	Is er sprake van een heterogene (t.a.v. gedragsproblemen, delinquent gedrag of bepaalde delicten) samenstelling?	-
5 Fasering, intensiteit en duur van het programma	Is de duur van (elke fase van) het programma alsmede de intensiteit/frequentie onderbouwd?	+
	Hangt de intensiteit van het programma samen met het recidiverisico (intensieve toepassing van programma bij hoge risicodelinquenten)?	-
	Worden er fases onderscheiden van indicatiestelling bij detentie via een toenemend aantal vrijheidsgraden naar nazorg en begeleiding in de vrije samenleving?	+
	Is er sprake van een heldere behandelingsplanning?	-
6 Continuïteit van het programma		
6a Aandacht voor terugvalpreventie	- Wordt er aandacht besteed om de delinquent bij zichzelf de kenmerken te leren onderkennen die leiden tot het plegen van een delict? - En om de delinquent te leren deze te doorbreken?	-
6b Nazorg	Wordt de cliënt begeleid bij maatschappelijke reïntegratie?	±
7 Randvoorwaarden (materieel en personeel)	Voldoen de materiële voorzieningen (huisvesting en financiële middelen)?	+
	Staan er duidelijke eisen beschreven die gesteld worden aan de (verschillende typen) uitvoerders van het programma?	±
	Wordt goed opgeleid en gemotiveerd personeel geselecteerd?	±
	Wordt verzekerd dat het personeel bekwaam wordt en blijft (bijvoorbeeld door middel van training)?	±
	Zijn de uitvoerders toegerust om professioneel om te gaan met verschillen in leerstijlen, capaciteiten, motivatie, et cetera?	±
	Wordt het personeel beoordeeld?	+
8 Programma-integriteit: het programma wordt uitgevoerd zoals beoogd	Wordt het programma geheel uitgevoerd zoals beoogd?	±
	Wordt dat gewaarborgd en bewaakt? Is er sprake van monitoring, (zelf) evaluatie of audits?	±
	Wordt voorkomen dat de onderdelen en de afstemming daartussen verwateren?	±
9 Doorlopende evaluatie	Worden gegevens geregistreerd, bijvoorbeeld over aantal deelnemers, afhakers en afmakers?	±
	Wordt er effectiviteitsonderzoek gehouden?	+
	Wordt de recidive na verloop van een jaar na aanvang van het programma onderzocht?	+
	Wordt gebruik gemaakt van controlegroepen?	-

Toelichting op de score:

+ = factor in sterke mate aanwezig in programma

± = factor in redelijke mate aanwezig in programma

- = factor in geringe mate of niet aanwezig in programma

De belangrijkste bevindingen uit de programma-evaluatie worden samengevat aan de hand van de 19 factoren die, met het oog op de effectiviteit van het programma, het zwaarst wegen.

Daarbij wordt een onderscheid gemaakt in factoren waaraan het programma in respectievelijk sterke, redelijke en geringe mate voldoet.

Sterk

De **selectieprocedure** binnen de GMS is heel zorgvuldig. Ook plaatsers zijn tevreden over deze aanpak. Wat wel opvalt is de afbakening van de doelgroep; er zijn veel contra-indicaties voor opname.

Binnen het **onderwijs** zijn veel mogelijkheden en er wordt aangesloten bij het niveau van de jongeren. In het programma als totaal wordt aangesloten bij de **levensstijl** en **capaciteiten** van de jongeren.

Binnen de GMS wordt veel aandacht besteed aan het **leren van vaardigheden**, maar de oefenmogelijkheden zijn nog beperkt. Het functioneren van de **medewerkers** wordt systematisch **beoordeeld**.

Redelijk

De **doelstelling** van de Glen Mills School dient nader gedefinieerd te worden (wat wordt verstaan onder succesvol functioneren en onder recidive). Het programma van de GMS is niet geënt op een **wetenschappelijk onderzocht en onderbouwd programma**. Van de Glen Mills School in Amerika zijn geen effectstudies beschikbaar. Het programma is gedeeltelijk gebaseerd op elders gedragswetenschappelijk onderbouwde en aangetoonde werkwijzen. De **theoretische onderbouwing** van de door Glen Mills School als werkzaam gekwalificeerde bestanddelen is nog beperkt, maar is wel een onderwerp dat de GMS in de komende periode verder wil uitwerken. Belangrijker is nog dat de GMS gebruikt maakt van principes, waarvan de effectiviteit nog niet binnen de jeugdzorg is aangetoond. (Hetgeen overigens niet wil zeggen dat deze onderdelen niet essentieel en waardevol zijn).

Wat betreft de gehanteerde methoden wordt binnen de GMS elementen van de **cognitieve gedragstherapie** toegepast. Met name het consequent belonen van gewenst gedrag door het verdienen van privileges is een belangrijk onderdeel van de aanpak van de GMS. Negatief gedrag wordt vooral ontmoedigd door medestudenten (confrontaties op overtreden van de normen). Er wordt vooral ander concreet gedrag geleerd, waarbij het veranderen van het denken (cognities) minder aandacht krijgt. Dit is (nog te) sterk afhankelijk van de kwaliteiten van de trainer-coach van een jongere.

Er wordt weliswaar veel aandacht besteed aan het leren van vaardigheden (zie onder *sterk*), maar de **oefenmogelijkheden** om deze **vaardigheden** toe te passen zijn beperkt. Dit verkleint de kans dat de aangeleerde vaardigheden ook in moeilijke situaties benut kunnen worden.

Alle beoogde **onderdelen** van het programma worden **uitgevoerd**, maar niet alle **zoals beoogd**. Dit betekent dat er aandacht besteed moet worden aan het verder protocolleren van de gehanteerde werkwijze, het verder trainen van medewerkers en bewaken dat de trainer-coaches het programma doorgronden en daar bewust naar handelen.

Het werven van goed personeel is een voortdurend aandachtspunt. Niet alle **medewerkers** beschikken over de gewenste vaardigheden en zijn in staat **in te spelen op verschillen** in leerstijlen, motivatie en capaciteiten van studenten. Veel aandacht wordt besteed aan interne opleidingen en maatgerichte trainingen.

Binnen de GMS zijn trajectbegeleiders in dienst die jongeren begeleiden bij hun maatschappelijke integratie en **nazorg** bieden. Zo wordt er gezorgd voor werk/scholing, vrije tijdsbesteding en woonruimte (meestal bij ouders). De vraag is of de intensiteit van de nazorg voldoende is om jongeren een positieve weg te laten vinden in de maatschappij.

De **registratie** van gegevens is redelijk op orde, maar heeft nog zeker verbetering.

Daarnaast wordt er **effectiviteitsonderzoek** gehouden door de instelling zelf. Aandachtspunten daarbij zijn de onafhankelijkheid van het onderzoek en de vergelijkbaarheid met andere effectonderzoeken voor dit doel.

Gering

De Glen Mills School hanteert als uitgangspunt dat hun studenten 'goede jongens zijn, die verkeerde dingen hebben gedaan'. De GMS wil zich niet richten op tekorten, maar op kansen en mogelijkheden.

Ze zijn dan ook niet gericht op **dynamische criminogene factoren**: de kenmerken en problemen van een jongere die direct samenhangen met delinquent gedrag.

De aanpak van een jongere wordt niet afgestemd op deze individuele kenmerken, noch op de kans op **recidive** (terwijl uit de literatuur blijkt dat dit essentieel is). Wel krijgt het ombuigen van antisociaal gedrag (dit type gedrag hangt nauw samen met delinquentie) veel nadruk.

In het programma wordt nog zeer beperkt gebruik gemaakt van het **gezins**-systeem. Wel worden ouders uitgenodigd om aanwezig te zijn bij hoogtepunten van een jongere (zoals behalen Bull status). Ook aan dit onderdeel wordt gewerkt.

Binnen het programma wordt niet systematisch aandacht besteed aan het jongeren leren onderkennen van kenmerken die leiden tot het plegen van een delict en het leren doorbreken van deze mechanismen (**terugvalpreventie**).

Slotconclusie

Uit het voorgaande overzicht kan worden afgeleid dat de ontwikkelfase voor de GMS nog volop gaande is. Een aantal zaken staat goed op de rails, maar er is ook een flink aantal punten dat verdere ontwikkeling en verbetering behoeft.

De afwezigheid van een aantal essentiële onderdelen van de - in het toetsingskader - opgenomen factoren leidt tot de veronderstelling dat het programma in de huidige vorm slechts in beperkte mate zal leiden tot vermindering van crimineel gedrag van jongeren die de GMS hebben doorlopen.

7 Conclusies en aanbevelingen

Conclusies

Ten behoeve van de programma-evaluatie is een toetsingskader ontwikkeld. Aan de hand van het toetsingskader wordt beschreven in welke mate in de GMS de factoren aanwezig zijn die volgens breed wetenschappelijk onderzoek bepalend zijn voor de effectiviteit van het programma.

In dit rapport is de programmatheorie van de GMS gelegd op het toetsingskader (vooral gebaseerd op 'What Works'). Het GMS programma is echter een experimenteel programma, in de zin dat het niet gebaseerd is op een programma dat reeds eerder wetenschappelijk getoetst is en effectief bevonden. GMS heeft een unieke aanpak die niet lijkt op wat we al kennen (en getoetst hebben). Verschillende kernelementen van de aanpak (o.a. de visie van de GMS op de 'groepsdruk en positief normatieve cultuur') zijn nog nooit aan breed wetenschappelijk onderzoek onderworpen en niet gebaseerd op empirisch onderzoek bij deze doelgroep. Dit betekent dat de kernelementen van de aanpak van de GMS niet gebaseerd zijn op vigerende theorieën, noch op evidence based programma's. Aangezien de kernelementen van het programma niet eerder onderzocht zijn, betekent dit dat er noch redenen zijn om aan te nemen dat GMS leidt tot het doel (recidive vermindering), noch dat er motieven zijn om aan te nemen dat het niet werkt.

Het toetsingskader bestaat uit 9 hoofdelementen; bij elk hoofdelement hoort een aantal toetsingscriteria. In totaal zijn in de programma-evaluatie 43 factoren nagelopen; 19 van deze factoren worden geacht een grotere invloed op de effectiviteit van het programma te hebben dan de overige factoren. Onderstaand worden de belangrijkste bevindingen uit de programma-evaluatie voor deze 19 factoren samengevat. Daarbij wordt een onderverdeling gemaakt in factoren waaraan het programma in respectievelijk sterke, redelijke en geringe mate voldoet.

Schema 2 Score GMS op 19 belangrijkste factoren toetsingskader

In sterke mate aanwezig	In redelijke mate aanwezig	In geringe mate aanwezig
• zorgvuldige selectieprocedure	• heldere doelstellingen	• gericht op verminderen dynamische risicofactoren
• praktisch onderwijs, afgestemd op niveau van de jongeren	• wetenschappelijke onderbouwing	• samenhang intensiteit programma en recidiverisico
• aansluiten bij levensstijl en capaciteiten	• elementen van cognitieve gedrags-therapie	• gebruik maken gezinssysteem
• leren van vaardigheden	• oefenmogelijkheden vaardigheden	• aandacht bij cliënt voor herkenning van kenmerken die leiden tot plegen delict
• beoordeling personeel	• uitvoering programma zoals beoogd • medewerkers kunnen inspelen op verschillen in leerstijlen, motivatie en capaciteiten jongeren • nazorg • registratie van cliëntgegevens • effectiviteitonderzoek	• doorbreken van deze (bovenbedoelde) kenmerken

In de eerste plaats kan op basis van dit overzicht worden geconstateerd dat vijf wezenlijke factoren in sterke mate in het programma van GMS zijn terug te vinden; negen factoren zijn in redelijke mate aanwezig en vijf in geringe mate.

Er kan geconcludeerd worden dat binnen de GMS een aantal zaken goed op de rails staat. Voor wat betreft de factoren die in geringe mate binnen GMS aanwezig zijn, geldt dat hier in de meeste gevallen bewuste keuzes aan ten grondslag liggen (met uitzondering van het betrekken van het gezinssysteem). Voor de meeste factoren, die in redelijke mate aanwezig zijn, geldt dat de GMS er wel naar streeft dat deze factoren in sterke mate in het programma aanwezig zijn. Dat dit niet het geval is, wordt mede verklaard uit de snelle uitbreiding van het aantal cliënten, waardoor het moeilijker wordt om het programma uit te voeren zoals het bedoeld is. Bovendien is er een aantal coaches dat de werkwijze van GMS (nog) onvoldoende in de vingers heeft.

Uit het schema kan ook worden geconstateerd dat een aantal zaken inmiddels goed georganiseerd is, maar dat een aantal aspecten nadere uitwerking c.q. verbetering behoeft. Dit sluit aan bij de constatering dat het aanbod van de GMS nog volop in ontwikkeling is.

Aanbevelingen

Het GMS programma is een experimenteel programma, in de zin dat het niet gebaseerd is op een programma dat reeds eerder wetenschappelijk getoetst is en effectief bevonden. Ook de kenmerkende onderdelen van het programma zijn veelal niet gebaseerd op theorieën, die effectief blijken te zijn voor de betreffende doelgroep (onderdeel Theoretische onderbouwing uit het toetsingskader). De scores op de andere belangrijke onderdelen uit het toetsingskader geven een sterk wisselend beeld te zien.

Om de effectiviteit van GMS te bevorderen moet de aandacht gericht worden op onderdelen die (nog) niet in sterke mate in het programma aanwezig zijn.

Een aantal daarvan heeft de GMS zelf al tot prioriteit voor 2004 benoemd, zoals het (opnieuw invoeren van) individuele begeleidingsplannen, de theoretische onderbouwing van de essentiële bestanddelen, het (uitbouwen van het) werken met het gezinssysteem, mogelijkheden creëren dat jongens de geleerde vaardigheden in de praktijk kunnen oefenen, de verbetering van de interne opleiding van medewerkers (overdracht van GMS-kennis van medewerkers met beleids/leidinggevende - en medewerkers met uitvoerende taken), het vaststellen van de functie-eisen (competentie model) voor en bijscholing van medewerkers en tenslotte het uitbouwen van het netwerk van samenwerkingspartners in het nazorgtraject. De vraag is wel of het reëel is om alle deze prioriteiten dit jaar te realiseren. Opvallend is dat – als gevolg van de snelle uitbreiding van de school - stafmedewerkers een uitgebreid takenpakket hebben en zwaar belast zijn. Mede daardoor is de aandacht voor zaken als registratie, monitoring en uitwerking van het theoretisch kader onder druk komen te staan.

Daarnaast zijn er zaken, waarvan uit de literatuur blijkt dat ze effect hebben op de vermindering van recidive, maar door de leiding van GMS niet als prioriteit zijn opgenomen: meer maatwerk, intensiteit van aanbod aansluiten bij de kans op recidive, meer werken met criminogene risicofactoren, terugvalpreventie, cognitieve gedragstherapie (veranderen denkstijlen) en de

sociaal emotionele ontwikkeling (niet alleen in GGI).

Er dient aandacht besteed te worden aan de vraag hoe bepaalde onderdelen van het programma zich verhouden tot de Beginselenwet én aan de aspecten die de instroom van jongeren bemoeilijken. Wat betreft de instroom gaat het om de gehanteerde contra-indicaties en de elementen van de GMS-aanpak die plaatsers en jongeren afschrikken.

Verder maakt de GMS noch in haar programma, noch in haar schriftelijke informatie voor jongens, ouders en plaatsers melding van aspecten als groepshouding en groepsproces. In het programma staat slechts dat er in bepaalde gevallen sprake kan zijn van een groepsproces, zonder uitleg. Ook in het belang van de imagoverbetering van het GMS is het aan te bevelen om ook over het groepsproces en groepshouding een beschrijving op te nemen.

Vanaf de start heeft GMS een onderzoeksbureau ingehuurd om een onderzoek naar proces en effecten te verrichten. Begin 2004 heeft een wisseling van onderzoeksbureau plaatsgevonden⁸¹. De nadruk is meer komen te liggen op het onderzoek van de effecten. Wij raden aan ervoor te zorgen dat de wijze waarop in dit onderzoek de effecten gemeten worden, vergelijking met andere programma's mogelijk maakt. Een kanttekening is wel dat het programma nog volop in ontwikkeling is, waardoor het niet duidelijk is wat wordt gemeten.

De organisatie staat voor een dubbele taak: enerzijds productie draaien en anderzijds het ontwikkelen van het aanbod. Bij de financiering dient rekening gehouden te worden met deze dubbele taak. Het plaatsen van meer jongeren achten wij op dit moment dan ook onhaalbaar.

Noot 81 Binnen dit onderzoek worden de gegevens vanaf begin 2003 meegenomen.

Bijlagen

Bijlage 1 Literatuuronderzoek

Inleiding

Doel en opzet

Om het programma van de Glen Mills School op een verantwoorde wijze te evalueren wordt gebruik gemaakt van een toetsingskader. Om te komen tot een dergelijk kader is een literatuurstudie uitgevoerd, waarover in deze bijlage wordt gerapporteerd. Het doel hiervan is om op basis van de beschikbare literatuur een beeld te krijgen van de (in eerdere onderzoeken gevonden) werkzame factoren in de aanpak van problematische/delinquente jeugdigen.

Het door DSP-groep ontwikkelde concept toetsingskader is vervolgens gelegd naast het concept 'Kwaliteitscriteria voor de (ex-ante) beoordeling van interventies' van de werkgroep Interventies van het Ministerie van Justitie. Deze kwaliteitscriteria zijn met name gebaseerd op *'Wat Works'*; de Accreditatiecriteria van de Joint Prison/Probation Accreditation Panel 2000 – 2001 uit Engeland⁸².

Met behulp van het verkregen toetsingskader is getoetst in hoeverre de in de literatuur gevonden werkzame factoren in de aanpak van de Glen Mills School zijn terug te vinden. Die toets vindt plaats op basis van analyse van documenten van en over de Glen Mills School in Nederland, en aan de hand van interviews met een aantal sleutelfiguren van de Glen Mills School.

Opmerkelijk is, dat er na 25 jaar Glen Mills USA geen evaluatiestudies beschikbaar blijken te zijn. Wel zijn er twee oudere beschrijvende studies (Grissom & Dubnov 1989; Ottmüller 1988).

Wat Nederland betreft zijn er enkele onderzoeksrapporten en publicaties van GMS zelf. Veel van het GMS materiaal heeft een voorlichtend karakter en de twee onderzoeksrapporten van E&M Syntax die al uit zijn, zijn hier niet relevant omdat ze niet gaan over resultaten en werkzame onderdelen; een derde dat mede over effecten zal gaan is nog niet afgerond.

In een volgend stadium kan dit toetsingskader tevens gebruikt worden bij de doorlichting van andere interventievormen, met het doel te achterhalen welke interventievormen – blijkens wetenschappelijk onderzoek en praktijkervaring – het beste werken.

Noot 82 Aangezien de Engelse kwaliteitscriteria ook gebruikt zijn in de handleiding Effectieve Strafrechtelijke Interventies (Ministerie van Justitie, 2001) en dit voor ons toetsingskader ook een belangrijke bron was, bleken de gevonden elementen grotendeels overeenkomstig. Het door DSP-groep opgestelde concept toetsingskader is op sommige punten aangepast aan de Engelse criteria; op sommige punten is ook vastgehouden aan de eigen indeling, die naar onze mening voor dit doel beter is. Ook zijn de inhoudelijke kenmerken verder uitgewerkt, aan de hand van wetenschappelijke literatuur. Het tweede concept is voorgelegd aan de begeleidingscommissie en goedgekeurd.

Dergelijke richtlijnen bieden ondersteuning bij de selectie van effectieve interventies bij een bepaald probleem van de cliënt (Van Yperen, 2003), waarbij het uiteindelijk gaat om de vermindering van risico op recidive bij jeugdigen die een delict hebben begaan.

Verantwoording gebruikte literatuur

Gezocht is naar meta-evaluatie onderzoek naar de werkzame factoren of onderdelen van programma's, dat bouwstenen kan opleveren voor het toetsingskader.

In *meta-evaluatie onderzoek* worden uitspraken gedaan over *welke* kenmerken van programma's voor problematisch/delinquente jongeren effectief zijn (in de zin van vermindering van de kans op recidive).

Belangrijke literatuur is, in de eerste plaats, het onderzoek dat is uitgevoerd door Menke Bol naar effectieve aanpakken van jeugdcriminaliteit. De resultaten van dit onderzoek komen sterk overeen met de kenmerken van effectieve programma's die in de '*Handleiding effectieve strafrechtelijke interventies*' van het Ministerie van Justitie worden genoemd. In deze handleiding worden *tien succesfactoren* benoemd, die vooral betrekking hebben op de *programmastructuur*. Deze succesfactoren hebben we als basis gebruikt voor het toetsingskader dat voor de programma-evaluatie van de GMS opgesteld is. Het biedt naar onze mening nog onvoldoende houvast voor een gedegen toetsing van de methodiek van de Glen Mills School. In recent verschenen literatuur over de effectiviteit⁸³ van verschillende jeugdhulpverleningsprogramma's is daarom verder gezocht naar een aanvulling/bevestiging van de punten uit Bol, en dan met name naar een aanvulling van met name *methodische* aspecten en aspecten die iets zeggen over de preventie van recidive.

Gebruikte publicaties zijn:

- 'Effectieve strafrechtelijke interventies' (Ministerie van Justitie 2001).
- Resultaten in de jeugdzorg (Van Yperen, T. 2003).
- Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg (Boendermaker, L. Van der Veldt, M. en Booy, Y. 2003).
- Internationaal overzicht interventies in de jeugdzorg (Konijn, C. 2003).
- Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie (Loeber e.a., 2001; vgl Loeber & Farrington 1998).
- 'Kansen in de Keten', (Boendermaker, L. en van Yperen T., NIZW Jeugd in opdracht van de DJI, 2003).
- Recidivepreventie bij delinquenten (Bonta, J., 2002).
- Wat werkt? (Van der Laan, P. en Slotboom A.) IN: Het recht van binnen Van Koppen, P. (red.). Deventer: Kluwer (2002).
- Violent juvenile delinquents. Treatment Effectiveness and Implications for Future Action, (Tate, T. e.a., 1995).
- When interventions harm: peer groups and problem behaviour, (Dishion, T. e.a. 1999).
- Ten year boot camps (Ashcroft et al, 2003).

Noot 83 Niet in alle studies wordt geëxpliciteerd wat verstaan wordt onder 'effectiviteit'; het kan slaan op gedragsverandering en/of op recidivevermindering. Gedragsverandering kan uiteindelijk leiden tot recidivevermindering, maar dat hoeft niet. Gezocht is naar studies die effectiviteit definiëren als verminderde kans op recidive.

- Oppositioneel-opstandige en antisociale gedragsstoornis: een overzicht over de laatste tien jaar, deel I en II. (Burke, J., Loeber, R. en Birmaher, B. IN Kind en Adolescent review, mei en september 2003).
- Sociaal psychologische literatuur.

Hoewel er recent veel aandacht is voor effectonderzoek en er heldere publicaties over verschenen zijn, zijn om echt te kunnen vaststellen 'wat werkt' onderzoeken met een (quasi)experimentele opzet nodig.

Voor jongeren met ernstig antisociaal en delinquent gedrag gaat dat in Nederland niet op, evenmin als voor de meeste probleemgroepen (Boendermaker: 67-69)⁸⁴.

Die norm blijkt dus meer een streven, dat overigens is ingegeven door een bepaalde wetenschapsopvatting. De manier waarop Kazdin met dergelijke normen omgaat lijkt ook voor ons doel vruchtbaar: hij gebruikt ze om de meest veelbelovende programma's op het spoor te komen.

Werkzame factoren en onderdelen

In deze paragraaf wordt eerst ingegaan op de gevonden succesfactoren ten aanzien van de programmastructuur en in het tweede deel over de inhoudelijk/methodische aspecten die succesvol blijken te zijn.

Procedurele en organisatorische succesfactoren

In deze paragraaf worden de meest relevante publicaties (over meta-evaluaties) over effectiviteit kort samengevat. De bevindingen uit deze publicaties komen voor een groot deel overeen en bevestigen voornamelijk het beeld uit de andere publicaties, maar voegen ook steeds weer een relevant punt toe. Gestart wordt met een meer algemeen stukje over de wetenschapsopvatting ten aanzien van programma evaluatie.

Algemeen: reconstructie programmatheorie

Over het belang van de reconstructie van een programmatheorie bestaat in de (beleids)wetenschap brede consensus (zie bijvoorbeeld Hoogerwerf, ca 1986 en 1992, of recent Leeuw 2003). Leeuw benadrukt het belang om op een wetenschappelijke manier de (meestal verborgen) beleidstheorieën die ten grondslag liggen aan programma's te achterhalen (in plaats van de 'black box' benadering). Evaluatieonderzoek is – in zijn optiek - dan ook 'theorytesting' (opsporen en toetsen van onderliggende beleidstheorie); veldkennis is belangrijk maar niet zaligmakend. Ook Van Yperen stelt dat de theorie de basis vormt van de behandeling.

Noot 84 Maar slechts 7 van de 54 Nederlandse onderzoeken die Boendermaker e.a. onderzochten hebben voldoende interne en externe validiteit om daaraan te voldoen. De internationale norm is ook, dat er slechts duidelijke conclusies te formuleren zijn over de effectiviteit van interventies.

De interventie bestaat bij de gratie van de opvatting dat de interventie een middel is om een doel te bereiken (theorie als werkkader in de praktijk).

Van Yperen onderscheidt twee typen opvattingen:

- Opvattingen over de mechanismen en factoren die bij de oorzaak, instandhouding, verergering of juist verzachting of oplossing van een probleem die in het spel zijn. Waar is de interventie bij een cliënt op gericht en waarom? Het gaat daarbij om de beïnvloedbare mechanismen en factoren (zijn de aangrijpingspunten van de interventie).
- Opvattingen over de werkzame ingrediënten van de interventie. Hoe denkt men de beïnvloeding te plegen? Onderscheid wordt gemaakt tussen ingrediënten met een algemene (non-specifieke) werking, die resultaat hebben ongeacht de soort behandeling en doelgroep (zoals motivatie) en ingrediënten met een specifieke werking, die alleen gelden voor bepaalde typen behandelingen, in de context van bepaalde doelen en voor bepaalde doelgroepen (bijvoorbeeld individuele interventies bij jeugdigen met ernstige gedragsproblemen).

Effectieve Strafrechtelijke Interventies (M. Bol)

In de Handleiding Effectieve Strafrechtelijke Interventies (Ministerie van Justitie, 2001) zijn kritische succesfactoren voor deze interventies geïnventariseerd. Effectiviteit wordt daarbij opgevat als *recidivevermindering* en maatschappelijke reïntegratie. Bovendien wordt uitgegaan van de sociaal-cognitieve leertheorie omdat "uit onderzoek in den brede blijkt dat programma's die gebaseerd zijn op deze theorie (veel) effectiever zijn". Dergelijke cognitieve en gedragsgerichte programma's gaan ervan uit dat gedrag is aangeleerd en hebben de strekking delinquenten te confronteren met wat ze gedaan hebben, hun motieven te leren begrijpen en nieuwe manieren te ontwikkelen om hiermee om te gaan en hun gedrag te beheersen.

Op basis van een brede inventarisatie van wetenschappelijk onderzoek (vastgelegd in twee uitgebreide rapporten) zijn er tien succesfactoren naar voren gekomen. Sommige daarvan hebben een meer organisatorisch karakter, andere zijn meer inhoudelijke of procedureel:

- programmaontwerp
- programma-integriteit
- fasering van het programma
- materiële en personele voorzieningen
- indicatiestelling
- gerichtheid op criminogene tekorten (dynamische risicofactoren) van individuele jongens
- intensieve toepassing bij hoge risicodelinquenten
- ontvankelijkheid en motivatie cliënt
- terugvalpreventie
- nazorg

Kansen in de keten (Boendermaker en Van Yperen)

Bij algemeen werkzame factoren beschrijven ze organisatorische voorwaarden, die bij residentiële behandeling extra belangrijk zijn:

- De diverse onderdelen van de behandeling moeten goed op elkaar aansluiten en alle betrokkenen dienen op de hoogte te zijn.
- Er wordt duidelijk getoond op welke dynamische risicofactoren het programma zich richt, wat het verband is tussen deze factoren en het probleemgedrag waar men iets aan wil doen en op welke wijze aan de vermindering van de invloed van die factoren wordt gewerkt.

- Geëxpliciteerd wordt op welke protectieve factoren het programma zich richt en op welke wijze deze factoren worden versterkt (theoretisch concept).
- De methodiek dient goed beschreven te zijn (bijvoorbeeld doelen en subdoelen, heldere behandelingsplanning).
- Er dient ruime aandacht besteed te worden aan kwaliteitsbewaking: uitvoering van het programma zoals beoogd (programma integriteit door o.a. training, monitoring, registratie op individueel niveau en meten cliënttevredenheid).

Beginnelsen van effectiviteit (Bonta e.a.)

Een andere vruchtbare invalshoek voor ons toetsingskader is het concept van de beginselen van effectiviteit. In 1990 betogen Andrews, Bonta e.a. dat effectieve behandelingsprogramma's voor delinquenten een aantal beginselen gemeen hebben: het risicobeginssel, het behoeftebeginssel en het responsiviteitsbeginssel.

In Nederland is deze lijn een paar jaar geleden opgepakt. De beginselen worden aangeduid als de '*What works*' beginselen of voorwaarden⁸⁵.

De eerste drie (en dan met name de eerste twee) lijken de belangrijkste indicaties te zijn voor effectieve behandelingsprogramma's:

- *Risicobeginssel* – behandeling is effectiever (minder recidive) in gevallen met hoger risico. Als de kans op herhaling groot is, dan dient de interventie uitgebreid te zijn. Een juiste afstemming van reactie op recidiverisico is cruciaal. Dit betekent dat het aanbod flexibel en variabel (wat betreft intensiteit) dient te zijn.
Het risico van recidive kan voorspeld worden door de aanwezige risicofactoren per delinquent te bekijken.
- Een interventie voldoet aan het risicoprincipe als *bij aanvang* van de interventie voor iedere jongere *een individuele assessment van risicofactoren* plaatsvindt⁸⁶.
- *Behoeftbeginssel* – interventies dienen gericht te zijn op die factoren die ook daadwerkelijk het criminele gedrag veroorzaken: de criminogene behoeften. Dit zijn kenmerken, risicofactoren en problemen van de dader, maar ook zijn bezigheden, sociale omgeving en leefsituatie. Veelbelovende doelen voor interventies zijn bijvoorbeeld het veranderen van antisociale attitudes en gevoelens, vergroten van zelfcontrole, zelfmanagement en probleemoplossingvaardigheden, vervangen van vaardigheden als liegen, stelen en agressie door meer sociale alternatieven, verminderen van verslavingen, bevorderen van communicatie binnen het gezin, bevorderen van controle door familie, verminderen van contacten met antisociale vrienden en het identificeren met antisociale rolmodellen. Net als bij het voorgaande principe is ook hier een individuele assessment van tekorten van essentieel belang. Meestal gaat het om een complex van factoren, waar in de interventie aandacht aan besteed moet worden.
- *Responsiviteitsbeginssel* – de kans op succes van een interventie vergroot door de stijl en de vorm van de interventie zoveel mogelijk te matchen met de leerstijl en vermogen van de jongere.

Noot 85 Naast Bonta is gebruik gemaakt van het artikel van Van der Laan, 2002.

Noot 86 Uit het overzichtsartikel van Burke ea. over ODD en CD blijkt dat de behandeling van gedragsstoornissen het meest succesvol is als deze zich toespitst op meerdere typen risicofactoren (multimodale interventie). In plaats van één geïsoleerd optredende risicofactor schijnt een opeenhoping van factoren cruciaal te zijn voor het ontstaan van gedragsstoornissen.

Ook degenen die verantwoordelijk zijn voor de interventie moeten methoden hanteren die bij ze passen en waar ze goed in zijn. Omdat een interventie kan mislukken als de jongere de vereiste vaardigheden niet heeft, is ook hier een individuele assessment en matching weer van groot belang. Er dient dan gematcht te worden tussen de leerstijl en persoonlijkheid van de jongere en het programma. Verder moet er een goede match plaatsvinden tussen behandelaar en jeugdige (bij een sterk introverte jongen past geen extraverte behandelaar en andersom).

In 1990 werd een eerste meta-analytisch onderzoek gedaan naar de validiteit van deze drie beginselen (Andrews, Zinger e.a.) en daaruit bleek, dat vermindering van recidive alleen werd gevonden bij programma's die de beginselen van risico, behoeften én responsiviteit onderschreven.

Andere meta-analytische onderzoeken door onafhankelijke onderzoekers hebben die resultaten bevestigd.

Later zijn aan de reeks van drie nog twee nieuwe beginselen toegevoegd (zie ook Gendreau e.a., 1994):

- Het *professionaliteits-* en *integriteitsbegin-sel* – het behandelingsprogramma moet uitgevoerd worden volgens de afgesproken lijn, gebaseerd op een theoretisch model, met een goed gedocumenteerde werkwijze en deskundige uitvoerders. Uitvoerders moeten de methode in de vingers hebben en tegelijkertijd voldoende flexibel zijn om programma's zonodig op verantwoorde wijze aan te passen aan de individuele omstandigheden en mogelijkheden van de jeugdige.

Methodische succesfactoren

Om meer zicht te krijgen op de inhoudelijke werkzame factoren is gebruik gemaakt van bestaande meta-evaluaties. Recent is een aantal uitgevoerd voor internationale en nationale studies. Daaruit blijkt dat de 'niets werkt voor deze jongeren' hypothese uit de jaren '80 inmiddels verworpen kan worden (Hollin, 1994). De resultaten zijn echter nog bescheiden, zowel internationaal als in Nederland.

Konijn en anderen (2003) vonden voor hun *internationale* overzicht van effectieve interventies in de jeugdzorg in totaal 191 reviews en meta-analyses, overigens van bijna allemaal Amerikaanse studies. Daaruit blijken drie werkzame onderdelen, welke ook in 'Kansen in de keten' worden beschreven⁸⁷:

- *Cognitieve gedragstherapeutische aanpak*

Noot 87 Deze bevindingen worden bevestigd door Sherman e.a. (2002), die een meta-evaluatie deden van 600 onderzoeken en in hun Evidence-Based Crime Prevention tot dezelfde resultaten komen. Ook de meta-evaluatie van Boendermaker e.a. (2003) van 54 primaire Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg uit de periode 1990-2002 bevestigen deze drie effectieve kenmerken. Zij concludeert verder dat als deze drie genoemde elementen gecombineerd kunnen worden met *scholing (voor werk; afgestemd op het niveau van de jongere, interventies in het gezin) en intensieve nazorg*, er meer effect bereikt wordt. Uit het overzichtsartikel van Burke ea. over ODD en CD blijkt dat multimodale interventies effectief en economisch efficiënt zijn. Verder stellen zij dat training in probleemoplossingvaardigheden frequent met verbetering in verband is gebracht. Succesvolle interventies maken verder veelal gebruik van een interventievorm die gericht is op factoren in het ouderlijk functioneren.

- *Een op het leren van (probleemoplossende) vaardigheden gerichte aanpak*
 - *Intensieve multi systeem aanpak*
- Hieronder gaan we uitgebreider in op deze drie gevonden effectieve methoden.

Cognitieve gedragstherapeutische aanpak

Jongens met een gedragsstoornis krijgen vaak een behandeling die gebaseerd is op het veranderen van cognities. Vele delinquenten zijn heel concreet in hun denken, relatief impulsief en missen talloze vaardigheden. Cognitief-gedragsgeoriënteerde methoden zijn zeer geschikt om met deze kenmerken om te gaan.

De cognitieve therapieën zijn gebaseerd op de *sociale leertheorie*. De grondgedachte daarbinnen is dat gedrag wordt aangeleerd door voorbeelden in de omgeving: 'alles wat je leert leer je door anderen'.

Het voordoen van gedrag of het naspelen van gedrag is een middel om gedrag te leren. De therapeutische vertaling van de sociale leertheorie is de cognitieve gedragstherapie. Centraal daarbinnen staat het op een consequente manier bekrachtigen van gewenst gedrag, het leren van praktische, sociale en probleemoplossende vaardigheden en het veranderen van irrationele aspecten in het denken die samenhangen met de gedragsproblemen (bijvoorbeeld: 'anderen de schuld geven' of 'uitgaan van het slechtste').

Hoewel de cognitieve gedragstherapie de meest effectieve methode blijkt te zijn, is (nog) niet wetenschappelijk aangetoond wat de werkzame bestanddelen zijn. Als het totaalpakket wordt aangeboden treden er effecten op, maar welke elementen meer/minder bijdragen tot dit effect is nog niet vastgesteld. Bovendien blijkt dat als er sprake is van positieve gedragsveranderingen, de cognities niet noodzakelijkerwijs veranderd zijn. Dit betekent dat het (vooral nog) belang is dat het hele pakket wordt aangeboden.

De cognitieve gedragstherapie tracht langs twee (hoofd)wegen te komen tot gedragsveranderingen:

- 1 *Het veranderen/vervangen van de denkschema's (cognities) van jongeren zodat de sociale werkelijkheid wordt geïnterpreteerd op een constructieve manier.*

Het gaat om het vervangen van 'foute' gedachten door 'goede' gedachten over gedrag tussen mensen. Waarbij getracht wordt om een jongere zijn/haar foute gedachten te laten herformuleren en de goede gedachten zich eigen te laten maken. Uiteindelijk gaat het om generaliseerbare denkschema's, waarbij het alternatieve cognitieve schema kan worden toegepast in allerlei situaties.

Bijvoorbeeld: Ik loop over straat en kom een jongen tegen, die kwaad is en me dus niet moet (Reactie agressief) - wordt vervangen door: - ik loop over straat en kom een jongen tegen, die kwaad *lijkt*, wat is er aan de hand?

- 2 *Belonen van gewenst en ongewenst gedrag negeren/bestrafen (operante leertheorie)*

De nadruk ligt op het op een consequente manier bekrachtigen/belonen van gewenst gedrag. Belangrijk is om te onderzoeken welke mogelijkheden een jongere (nog) heeft (en niet alleen te focussen op problemen).

Daarnaast dient ongewenst gedrag consequent genegeerd of bestraft te worden.

Nieuw gedrag kan het beste geleerd worden door beloning, waarbij het ook van belang is om te bespreken wat de betekenis is van bepaald gedrag en hoe dit bij een ander overkomt.

Bijvoorbeeld: je kan iemand van een writersblock afhelpen door hem in stapjes te belonen voor iedere drie regels. Je gaat dan "ik kan het niet meer" vervangen door "ik kan het wel".

Volgens deze theorie is de combinatie tussen het veranderen van denkschema's (cognities) en het aanleren van gewenst gedrag van groot belang. Als er alleen ander concreet gedrag wordt aangeleerd, zonder dat dit het denken beïnvloedt is er dus geen sprake van cognitieve gedragstherapie. En als alleen het denken wordt beïnvloed zonder dat met het alternatieve gedrag is geoefend worden ook beperkte (en geen generaliseerbare) effecten gesorteerd.

Een op het leren van (probleemoplossende) vaardigheden gerichte aanpak (*problemsolving theorie*)

Programma's die interpersoonlijke vaardigheden van jongens trainen hebben een positief effect voor jeugdige delinquenten. Bij jeugdigen met een gedragsstoornis is vaak sprake van cognitieve vervormingen die leiden tot beperkingen in het probleemoplossend vermogen. Ook zorgen ze vaak voor woede, agressie en het ten onrechte toeschrijven van vijandelijke bedoelingen aan anderen. In trainingen wordt gekeken naar de denkprocessen van de jeugdige die leiden tot zijn of haar reacties op andere mensen (Kazdin 1997a).

Bij vaardigheden gaat het om sociale vaardigheden, leren omgaan met gevoelens van boosheid en agressie, en het aanleren van in de samenleving geldende normen en waarden (Boendermaker, Van Yperen). Maar de in groepen gegeven trainingen hebben geen effect wanneer de jongens bij leeftijdgenoten worden geplaatst die allen antisociaal gedrag vertonen; qua problematiek gemengde groepen verdienen dus de voorkeur.

De aanpak dient multi-modaal te zijn: niet beperken tot veranderen van cognities en een aantal praktisch sociale vaardigheden, maar ook aanleren van heel praktische oplossingsvaardigheden door het oplossen van concrete problemen. Dus niet alleen maar praten, maar ook heel concrete zaken oefenen.

Bijvoorbeeld: hoe los ik een ruzie op, hoe schrijf ik een sollicitatiebrief.

Intensieve multi systeem aanpak

Ook een multi systeem aanpak blijkt te werken (evidence based). Daarbij is het uitgangspunt dat een gedragsstoornis in stand blijft door factoren in het gezin, de familie, de school, in de omgang met leeftijdgenoten en door de woonomgeving/buurt.

Deze theorie gaat er van uit dat de veranderde cognities getraind moeten worden in alle situaties waarin een persoon verkeert.

Het aanleren van praktische sociale vaardigheden heeft pas zin, als ook getraind wordt hoe deze daadwerkelijk toegepast kunnen worden in de eigen levenscontext (gezin, vrienden, werk).

Voorbeeld: in een gesprek met ouders kunnen onderhandelen (over bijvoorbeeld financiën).

De behandeling dient dus ook gericht te zijn op al die systemen en de wijze waarop deze elkaar beïnvloeden⁸⁸: ingrijpen op diverse terreinen tegelijkertijd, met behulp van verschillende technieken en gebaseerd op een multi-theoretisch kader.

Wat werkt niet?

Evaluatieonderzoek levert 'do's and don'ts'. Ook kennis over wat niet werkt is van belang voor de keuzes die worden gemaakt bij de behandeling van jeugdige delinquenten.

De lessen die zijn te trekken uit interventies die niet goed blijken te werken zijn⁸⁹:

- Interventies die werken aan niet criminogene behoeften hebben weinig effect op recidive, evenals niet-directieve therapieën (traditionele psychodynamische en Rogeriaanse therapieën) of 'kale' detentie.
- De conceptuele onderbouwing van een behandeling is belangrijk en als er problemen op verschillende gebieden zijn moeten die ook tijdens de behandeling aan bod komen.
- Dat gedragsgestoorde jongeren in jeugdgevangenissen samen moeten werken aan hun problemen, kan de therapeutische werking van hun behandeling ernstig belemmeren. Omgang met deviante leeftijdgenoten houdt deviant gedrag in stand en alleen als leeftijdgenoten zich *normatief* gedragen kan omgang tot verbetering leiden.
- Afschrikking en 'smart punishing' leiden niet tot aantoonbare resultaten. Voorzieningen als de Amerikaanse Boot Camps – op militaire leest geschoeide werkkampen waar veel aandacht is voor discipline, tucht en fysieke inspanning – leiden niet tot minder recidive.

De eerste twee punten zijn al eerder besproken (in hun tegengestelde vorm als werkzaam bestanddeel). Hieronder wordt nader ingegaan op de laatste twee bullets. De groepssamenstelling is relevant voor een instelling als GMS, waar de groep als middel wordt gebruikt. Het laatste punt is interessant, omdat GMS wel eens vergeleken wordt met de Boot Camps.

Homogene groepssamenstelling

Uit de literatuur blijkt dat 'positive peer culture' in leefgroepen niet werkt. Het blijkt bijzonder moeilijk om jongeren met deviant gedrag elkaar positief te laten beïnvloeden; een dergelijke aanpak blijkt alleen te werken wanneer jongeren mét en zónder gedragsproblemen bij elkaar geplaatst worden en de deviante jongeren eerst vaardigheden bijleren (UIT Kansen in de keten). Dishion e.a. (1999) richten zich op 'peer groups and problem behavior'.

Noot 88 Met andere woorden omdat ernstige vormen van gedragsproblemen multicausaal zijn dient de therapie multifocaal te zijn. Bij delinquente jongens vermindert MST de gedragsproblemen, verbetert het gezinsfunctioneren en vermindert de recidive meer dan bij reguliere interventies, terwijl het resultaat lang stand houdt. (Konijn: 55, 57).

Noot 89 Uit Loeber ea, 2001 en Van der Laan, 2002.

Zij noemen een meta-evaluatie van honderden gecontroleerde interventie-onderzoeken naar probleemgedrag van adolescenten, waarvan naar schatting 29% negatieve effecten laten zien (Lipsey, 1992). Ook vermelden zij (longitudinaal) onderzoek dat laat zien dat zulk probleemgedrag 'is embedded within the peer group' [gevat is in] (p 755). Zij spreken in dat verband van een 'deviancy training' in de peer group: een jongere met 'verkeerde vrienden' leert van hen het strafbare gedrag (p 756)⁹⁰.

Factoren die dergelijke negatieve effecten beïnvloeden zijn:

- Leeftijd: hoe homogener, hoe negatiever.
- De samenstelling van de peer-training groups. Een gemengde samenstelling van de groep (pro-sociaal en agressief) remt de negatieve effecten want dan wordt 'mutual bonding' tussen risicjongeren doorbroken (p 762).

Ook Eddy en Chamberlain (2000) bevestigen deze bevindingen wanneer ze laten zien hoe zwaar 'deviant peer association' antisociaal gedrag beïnvloedt.

Bootcamps

Over gebrekkige of negatieve effecten rapporteren ook Ashcroft en anderen (USDOJ/NIJ, 2003), die ruim tien jaar onderzoek naar '*correctional boot camps*' samenvatten in bruikbare lessen. Uit het evaluatieonderzoek blijkt dat er gemengde resultaten worden geboekt. De deelnemers rapporteren positieve veranderingen in houding en gedrag tijdens het kamp, dus op de korte termijn, maar uit het onderzoek blijkt consistent dat recidive er niet door vermindert. In sommige gevallen was er bij jongeren zelfs sprake van hogere recidive. Als redenen voor het niet terugdringen worden gesuggereerd: de te korte *duur* van het kamp (90-120 dagen), onvoldoende *voorbereiding op herintreden in de maatschappij*, conflicterende en onrealistische *doelen* van het kamp en de afwezigheid van een onderliggend sterk en *consistent behandelmodel*. De kernelementen van het kamp (discipline, hard werken en fysieke training) droegen op zichzelf niet bij aan het terugdringen van recidive, hoewel het moeilijk was de bijdrage van ieder element te ontrafelen.

De Glen Mills School wordt wel eens vergeleken met de Amerikaanse Bootcamp's (in Nederland het best vergelijkbaar met de 'kampementen'). Hoewel bij een eerste vergelijking er wel overeenkomsten zijn (strak en duidelijk gestructureerd programma), bij een nadere analyse echter, domineren de verschillen:

Bij de Bootcamps wordt getracht in eerste instantie het huidige gedrag van een jongere te doorbreken. Dit tracht men te realiseren door zware ontberingen, zware fysieke arbeid/activiteiten en door iemand te kleineren/weerstand te breken. In de Glen Mills School wordt gewerkt aan het vergroten van de stevigheid en het doorzettingsvermogen en het verleggen van de eigen fysieke grenzen van een jongen. Het 'afbreken' van een jongen is daarbij geen doel; wel wordt er in de beginperiode door een jongere veel 'afgezien'. Bij Glen Mills School gaat deze periode van 'afzien' vaak vooraf aan de periode dat een jongere positief aan de slag gaat.

Noot 90 Voor hun hypothese dat 'high risk peers will support one another's deviant behaviour' dragen zij twee empirische studies aan: de Adolescent Transitions Program Study en de Cambridge-Summerville Youth Study.

Er wordt veel meer - vanuit respect - gekeken naar de mogelijkheden van een jongere.

Het arsenaal bij de Glen Mills School is breder. Op diverse manieren (via scholing, sport, taken, ggi, individuele gesprekken) wordt gewerkt aan het vergroten van de competenties. Het toekomstperspectief van een jongere is daarbij richtinggevend. Bij Bootcamps is er veel minder maatwerk mogelijk en het programma is veel minder gericht op het perspectief van een jongere. Bij Bootcamps zijn er duidelijke, strakke door volwassenen opgelegde regels; er is duidelijke sprake van een 'wij' - 'zij' cultuur. Bij de Glen Mills School beoogt men een dergelijke cultuur te vermijden door te werken met door studenten zelf opgestelde normen.

Bij positief gedrag kan een jongere bij de Glen Mills School (steeds meer) invloed krijgen. De statusopbouw is een belangrijk onderdeel van het programma. Bij Bootcamps is geen sprake van een statusopbouw.

Toetsingskader

De resultaten van het literatuuronderzoek, zoals voorafgaand zijn gepresenteerd leiden tot het toetsingskader (zie Hoofdstuk 6). Dit kader is gebruikt om het programma van de Glen Mills School te evalueren en is gebruikt als leidraad in gesprekken met medewerkers van de GMS en de (ex)studenten.

Bijlage 2 Gebruikte literatuur

- Bandura, A. (1986) Social Foundation of Thought and Action. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Bem, D.J. (1965) An experimental analysis of self-perception. *Journal of Experimental Psychology*, 1, 199-218.
- Bem, D.J. (1965) Self-perception theory. In L. Berkowitz (ed), *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 6), New York: Academic Press.
- Boendermaker, L. Van der Veldt, M. en Booy, Y. (2003) Nederlandse studies naar de effecten van jeugdzorg.
- Bol, M. Naar effectieve aanpakken van jeugdcriminaliteit (2002).
- Burke, J., Loeber, R. en Birmaher, B (2002) Oppositieel-opstandige en antisociale gedragsstoornis: een overzicht over de laatste tien jaar, deel I en II. (IN Kind en Adolescent review, mei en september 2003).
- Cartwright, P. en Zander, A. (1968) *Group dynamics: Research and Theory*, 3e editie. New York: Harper & Row.
- Eagly, A.H. en Chaiken, S. (1993) *The psychology of attitudes*. Orlando: Harcourt Brace Janovich College Publishers.
- Festinger, L. en Carlsmith, J.M. (1959) Cognitive consequences of forced compliance. *Journal of Abnormal and Social Psychology*, 58, 203-10.
- Horjus, B. en Baerveldt, C. Wasmachines, Glen Mills of het taakvaardigheidsmodel; Presentatie en illustratie van een methode om interventies in residentiële instellingen inhoudelijk te vergelijken voor effectstudies.
- Konijn, C. en anderen (2003) Internationaal overzicht interventies in de jeugdzorg.
- Van der Laan, P. en Slotboom A. Wat werkt? (IN: Het recht van binnen Van Koppen, P. (red.). Deventer: Kluwer (2002).
- Leeuw, F.L. (2003) Reconstructing program theories: Methods available and problems to be solved.
- Lewin, K. (1948) *Resolving Social Conflicts: selected papers on group dynamics*. New York: Harper & Row.
- Loeber, R. (red.) (2001) *Ernstige en gewelddadige jeugddelinquentie*. Houten: Bohn Stafleu Van Loghum.
- McGuire, W.J. (1985) Attitudes an attitude change. In G. Lindsey and E. Aronson (eds), *Handbook of Social Psychology* (vol. 2), 3e editie: New York: Random House.
- Mesman Schultz, K., P.H.M. van den Boogaart, H. van Muijen (2001) De Glen Mills School. Onderzoek naar twee jaar implementatie, ontwikkelingen uitvoering van het programma en de effecten ervan.
- Mesman Schultz, K., P.H.M. van den Boogaart, H. van Muijen (2003) De Glen Mills School: onderzoeksresultaten betreffende de achtergronden van de studenten en de behandelingsresultaten.
- Nieukerke, H. en D. Onnink, Glen Mills: nieuw perspectief voor ontspoorde jongeren, in *Tijdschrift voor de Politie*, december 1998, p 29-33
- Ploeg, J.D. van der en Scholte (2003), E.M. Effecten van behandelingsprogramma's voor jeugdigen met ernstige gedragsproblemen in residentiële settings
- Schlenker, B.R. (1982) Translating action into attitudes: an identity-analysis approach to the explanation of social conduct. In L. Berkowitz (ed) *Advances in Experimental Social Psychology* (vol. 15), New York: Academic Press.

- Steiner, I. (1972) Group Process and Productivity. New York: Academic Press.
- Yperen, T. van (2003) Resultaten in de jeugdzorg.